BAKERMAT

BOUWHISTORIE & ERFGOEDSTUDIES

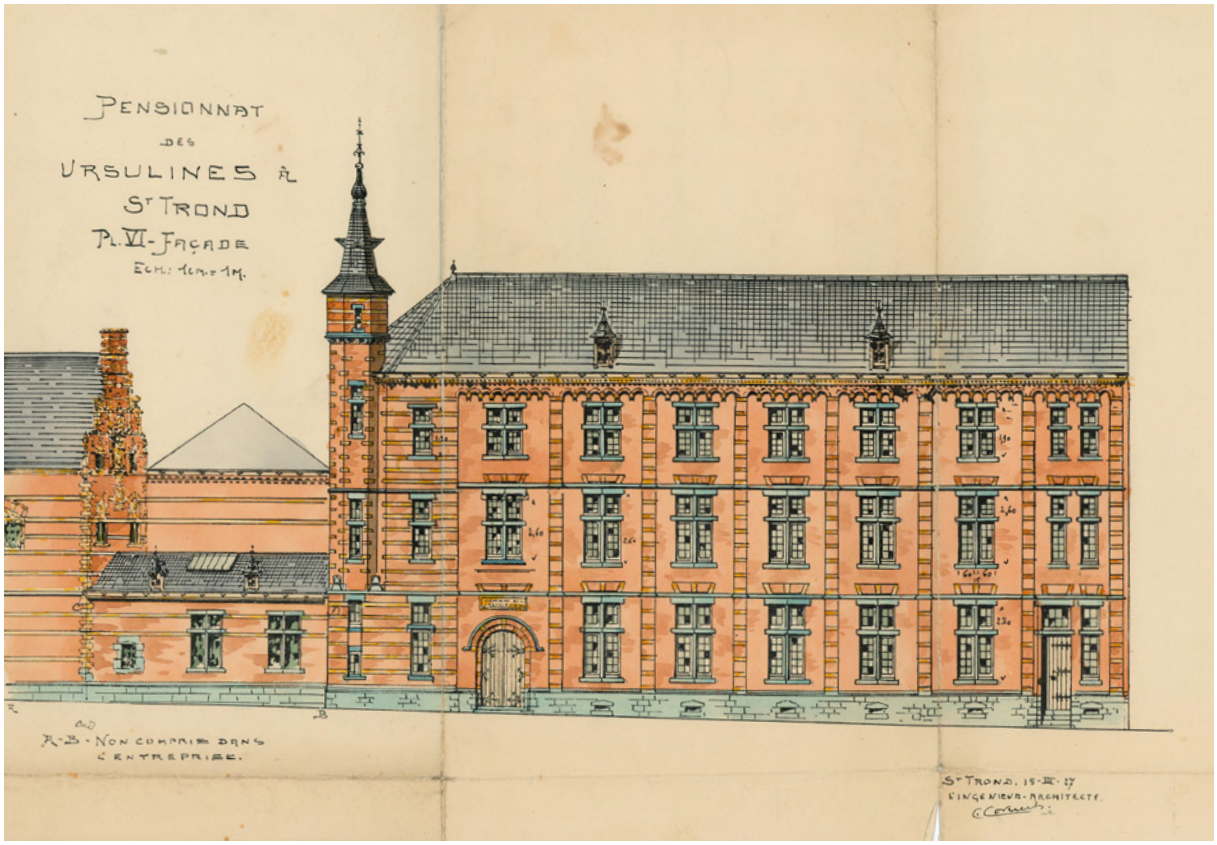

BOUWHISTORISCHE NOTA » URSULINENKLOOSTER & REFUGIEHUIS, SINT-TRUIDEN

Opdrachtgever:
vzm Vereniging van de Zusters Ursulinen
Brugstraat 14 I 3550 Heusden-Zolder
contactpersoon E.Z. Maria Rombaut

Ontwerpers:
a2o-architecten
Vissersstraat 2 I 3500 Hasselt
contactpersoon Philippe Breels

INHOUD

INLEIDING 5

DEEL 1 IDENTIFICATIE 7

DEEL 2 HISTORISCHE SITUERING 11
2.1 Korte chronologie 11
2.2 Zusters Ursulinen 12
2.3 Bouwgeschiedenis van het Refugiehuis 12
2.4 Negentiende eeuw 15
2.5 Twintigste eeuw 27
2.6 Recente ontwikkelingen 37

DEEL 3 BESPREKING EXTERIEUR 43
3.1 Vleugel 1 43
3.2 Vleugel 2 53
3.3 Vleugel 3 57
3.4 Binnentuin 61
3.5 Binnenkoer 63

DEEL 4 BESPREKING INTERIEUR 65
4.1 Vleugel 1 65
4.2 Vleugel 2 93
4.3 Vleugel 3 107

DEEL 5 ERFGOEDWAARDES 111
5.1 Erfgoedwaardes beschermingsbesluit 111
5.2 Erfgoedwaardes bewaarde toestand 2019 113

DEEL 6 CONCLUSIE & BEHEERSMAATREGELEN 123
6.1 Archeologie 117
6.2 Exterieur 117
6.3 Interieur 117
6.4 Roerend & immaterieel erfgoed 125

DEEL 7 LITERATUUR & ARCHIVALIA 127

» BAKERMAT

Tine Faassen
Kanaallaan 17 I 3960 Bree
+32 479 29 86 37
bakermatbouwhistorie@gmail.com
BE0639881284

INLEIDING
& AFBAKENING

De gebouwen die in deze studie besproken worden zijn enkele vleugels van het Ursulinenklooster te Sint-Truiden. Het gaat over het voormalige Refugiehuis van de abdij van Averbode - dat als monument werd beschermd - met een aantal negentiende- en vroeg-twintigste-eeuwse uitbreidingen. De kloostervleugel uit 1927 werd niet beschermd, maar is wel opgenomen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed en wordt ook in deze studie behandeld. De gebouwen vormen een gesloten geheel rond binnenhof en binnenkoer. Het bouwblok wordt afgebakend door de eeuwenoude straten Clockemstraat, Sluisberg en Ursulinenstraat.

Deze studie werd uitgevoerd in januari 2020 als onderdeel van een herbestemmingsstudie. De gebouwen zijn momenteel nog eigendom van het bisdom Hasselt, maar zullen op middellange termijn een nieuwe functie krijgen. Een deel werd in erfpacht gegeven aan de stad Sint-Truiden en wordt gebruikt als kantmuseum en kantschool. Het overige deel van het Ursulinencomplex werd in 2015 herbestemd tot sociale woningen, waarvoor ook een nieuwe vleugel werd opgetrokken deels op de plaats van de in 1972 afgebrande kapel. Hiervoor werd een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd door ARCHEBO bvba in 2014.

Ter leesbaarheid van de bespreking wordt het complex onderverdeeld in drie vleugels, een verbindingsgang, een binnentuin en een binnenplaats. *(afb. 2 op pagina 5)*

- **Vleugel 1**: de delen staan bekend als het Refugiehuis uit 1555 en de zuidvleugel uit 1598 met 17de-eeuwse (?) uitbreiding, wellicht nog door de abdij van Averbode & restant van het poortgebouw
- **Vleugel 2**: dit kloostergebouw werd in 1927 toegevoegd naar ontwerp van architect G. Govaerts
- **Vleugel 3**: een dwarse schoolvleugel gebouwd in 1854 door de ursulinen
- **Verbindingsgang**: opgetrokken in de negentiende eeuw, maar verbouwd net na WOII
- **Binnenplaats**: ingesloten plaats met recent verharding
- **Binnentuin** met calvarie, beelden, kapelletje, enkele losstaande beelden, wintertuinen en gaanderij

Gebruikte afkortingen:

- KAH: kadasterarchief Hasselt
- KIK: Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium
- KADOC: Katholiek Documentatiecentrum

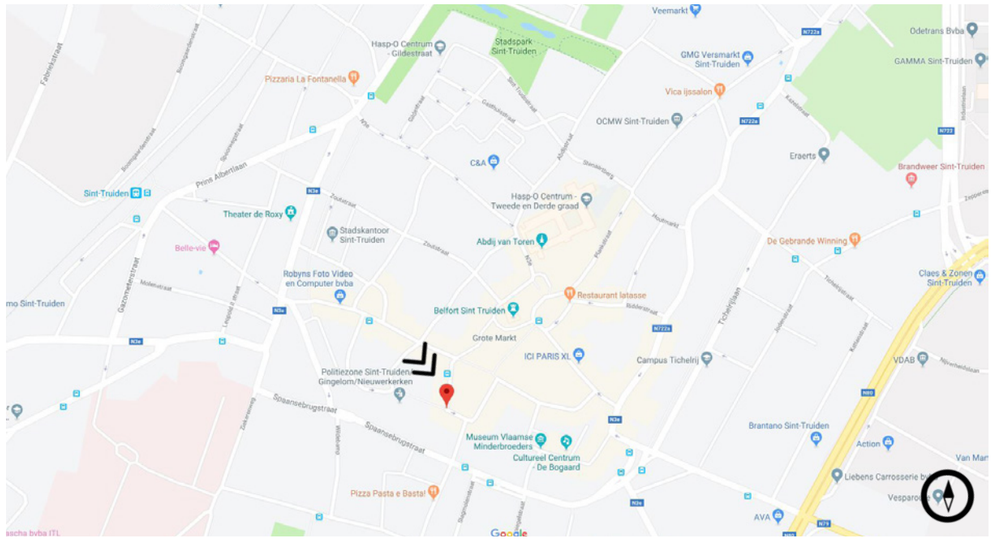

afb. 1 – Ligging binnen het centrum van Sint-Truiden © Google Maps

afb. 2 – Afbakening van het onderzoeksgebied op de kadasterkaart 2019 ©FOD Financiën

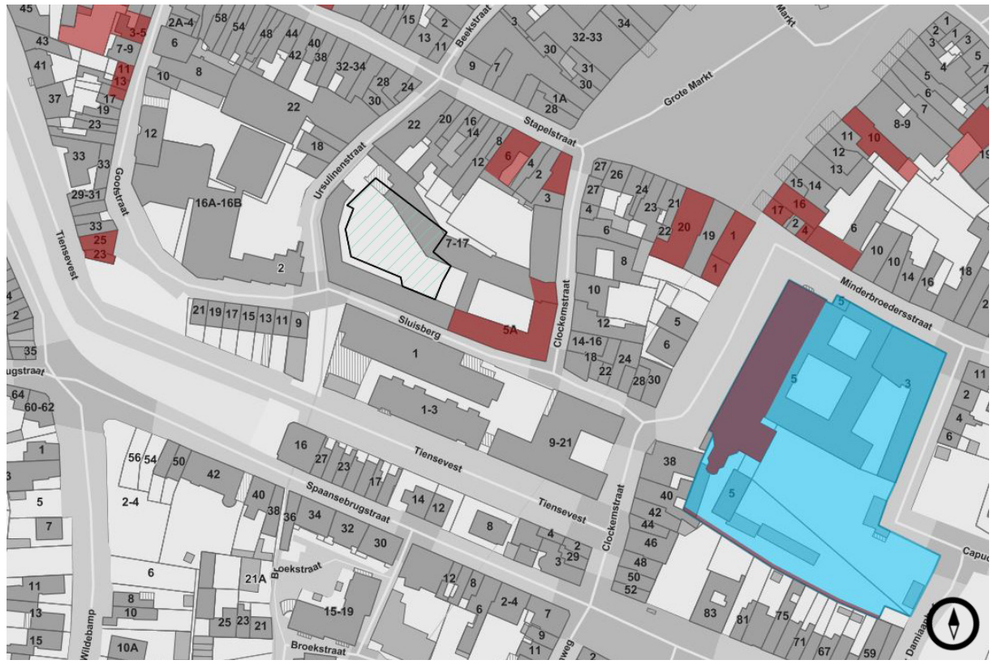

afb. 3 – Aanduiding van het onderzoeksgebied met het als monument beschermd Refugiehuis (rode inkleuring) en nabijgelegen monumenten en stadsgezichten (blauwe kleur) ©Geoportaal Onroerend Erfgoed, d.d. 22-09-2019

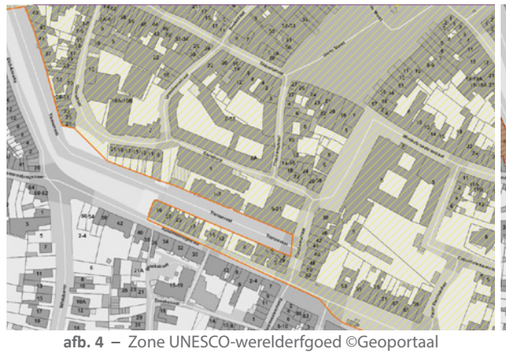

afb. 4 – Zone UNESCO-werelderfgoed ©Geoportaal

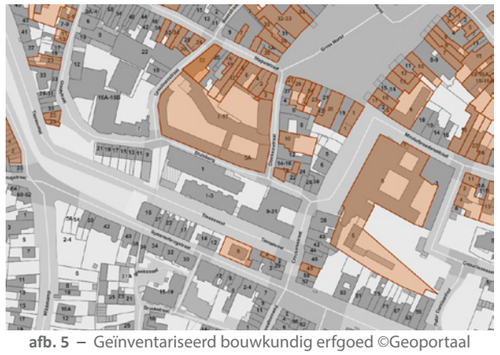

afb. 5 – Geïnventariseerd bouwkundig erfgoed ©Geoportaal

afb. 6 – Archeologische zone ©Geoportaal

afb. 7 – Gebieden zonder archeologie ©Geoportaal

DEEL 1
IDENTIFICATIE

1.1 Gegevens

Naam	Refugiehuis abdij van Averbode
Ligging	Clockemstraat 5, 5A; Ursulinenstraat 7, 3800 Sint-Truidens
Kadaster	1ste afdeling Sint-Truiden, sectie H, perceelnummers 873x (deel) en 873w
Datering	1555, 1598, negentiende eeuw, 1927
Bescherming	Beschermd als monument sinds 19-01-1935, besluitnummer 5[1] Zuidvleugel werd bijkomend als monument beschermd sinds 1997, besluitnummer 3206[2]
Geïnventariseerd	Inventarisnummer 22877 (vastgesteld sinds 01-02-2018)
Vastgesteld	Ja (vaststellingsbesluit 14564)[3]

1.2 Bescherming

1.2.1 Beschermd monument

De oudste vleugel van het Refugiehuis werd op 19 januari 1935 bij KB als monument beschermd, omwille van de historische, kunsthistorische en oudheidkundige waarde. Bijkomend werd ook de zuidvleugel van dit Refugiehuis op 10 juli 1997 bij MB als monument beschermd, omwille van het algemeen belang gevormd door de historische, in case architectuurhistorische waarde, als zestiende-eeuws gebouw met laat achttiende- en negentiende-eeuwse gevelordonnantie. *(afb. 3)*

1.2.2 Geïnventariseerd erfgoed

Het volledige ursulinencomplex met binnentuin en koer is opgenomen in de vastgestelde inventaris van het onroerend erfgoed. *(afb. 5)*

1.2.3 Zone UNESCO werelderfgoed

Bijkomend is het complex gelegen in de zone UNESCO werelderfgoed. Tot dit erfgoed behoren het begijnhof en het belfort van het stadhuis. De hele binnenstad - het gedeelte binnen de geslechte stadsvesten - is sinds 4 december 1999 opgenomen als bufferzone.[4] [5] *(afb. 4)*

1.2.4 Archeologische zone Sint-Truiden (intra muros)

De gehele historische stadskern van Sint-Truiden is sinds 19 februari 2016 vastgesteld als archeologische zone.[6] De historische stadskern is een immense en complexe archeologische zone die het resultaat is van een eeuwenlange intense bewoning binnen de vroegere omwalling. De stadsplattegrond kent een cumulatief karakter en verschillende fasen, met een oude nederzettingskern die soms teruggaat op een vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid.[7] *(afb. 6)*

1 besluitnummer 5, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/3072 (21-09-2019)
2 besluitnummer 3206, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8801 (21-09-2019)
3 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22877 (21-09-2019)
4 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/15037 (21-09-2019)
5 'Belfries of Belgium and France', te raadplegen via http://whc.unesco.org/en/list/943 (21-09-2019)
6 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140054 (21-09-2019)
7 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11920 (21-09-2019)

afb. 8 – De hoek van de Sluisberg en de Ursulinenstraat, met vooraan zicht op de Cicindriabeek, die aan het kloostergebouw van de Ursulinen als overwelfs werd. Er stond een waterpomp ©verzameling W. Ilsbroeks (links) en H. Vanelderen (rechts)

afb. 10 – De hoek van de Sluisberg en de Ursulinenstraat ©verzameling H. Vanelderen

afb. 11 – Zicht in de Ursulinenstraat ©verzameling H. Vanelderen

afb. 9 – Zichten in de Sluisberg, gezien richting Refugiehuis ©verzameling H. Vanelderen

1.3 Bouwblok

Het Refugiehuis en ursulinenklooster zijn gelegen in het bouwblok gevormd door huidige Clockemstraat, Sluisberg en Ursulinenstraat. Ten tijde van het primitief kadasterplan (1845) waren dit respectievelijk de Kloppen Straet, Luys Bergh en de Beek Straet.

1.3.1 Sluisberg (Luys Bergh)

De Sluisberg heette vroeger Sluysbergh ofwel Luysbergh. De eerste naam zou verwijzen naar het sluissysteem op de Cicindria, terwijl de tweede naam op "lozen" zou duiden, een afwatering naar voorgenoemde beek. Op het einde van de straat, waar deze de Ursulinenstraat kruist, stroomt de overdekte Cicindria de stad binnen. Hier bevond zich het Comisgaet, een versterking voorzien van sluizen. Het werd ook wel "cleyne nagelen" genoemd en was bedoeld om het waterpeil in de stad te controleren.[8]

1.3.2 Clockemstraat (Kloppen Straet, Cloppenstraete)

Deze straat was vroeger ook wel bekend onder de naam Cloppenstraete of Cloppemstraete, zoals ze voor het eerst vermeld werd in 1363. De straat dankt haar naam aan de Clockempoort, waar ze naar toe leidde vanaf de Markt. De Clockempoort was niet de voornaamste stadspoort van de Sint-Truidense omwalling, gezien er geen drukke verkeerswegen naar toe leiden. Het gebied waar de Clockemstraat de Sluisbergstraat kruist werd de 'bergh' genoemd.[9]

1.3.3 Ursulinenstraat (Beekstraat)

Aanvankelijk heette de Beekstraat 'Wierdeyck', genoemd naar de ligging aan de oever van de Cicindria, die sinds de negentiende eeuw stuk voor stuk overwelfd werd.[10] De secundaire straat verbindt de Tiensevest met de Stapelstraat, de gebouwen van de ursulinen vormen een herkenbaar gevelgeheel. Een ander opvallend element in de straat is de eind-negentiende-eeuwse omheiningsmuur, voorzien van kantelen en getoogde vensters. Vóór de gebouwen van de Usulinen zich uitstrekte aan de zijde van de Ursulinenstraat bouwden de zusters hier een gelijkaardige gaanderij. Deze staat afgebeeld op een oude lithografie. *(zie hoofdstuk 2)* De Beekstraat wordt sinds 1930 Ursulinenstraat genoemd.[11]

8 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/4691 (21-09-2019)
9 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, https://id.erfgoed.net/themas/4681 (21-09-2019)
10 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, https://id.erfgoed.net/themas/4698 (21-09-2019)
11 SNEYERS, M., *150 jaar zusters ursulinen Sint-Truiden - 1850-2000,* Sint-Truiden, 2000: 36

afb. 12 – Ets van de school der ursulinen, 'in de oude refugie der abdy van averbode' ©uit '130 jaar ursulinen'

DEEL 2
HISTORISCHE SITUERING

2.1 Korte chronologie

13de E Paters van Averbode richten een woning op, op de huidige plaats van het Refugiehuis

1555 Bouw van het Refugiehuis

1597 Bouw van de zuidvleugel

17de E Uitbreiding van de zuidvleugel met een bijkomend volume

1738 Abdij van Averbode verkoopt gebouwen aan de Beekstraat aan wed. Henricus Wennen-Colen

1794 Abdij van Averbode verkoopt het Refugiehuis aan Joz. Portmans-Roberti

1850 Roberti verkoopt het Refugiehuis aan Michiel Nélo, koperslager uit Merksplas

1850 Zusters ursulinen uit Tildonk arriveren in Sint-Truiden

1854 Eerste uitbreiding van het complex met schoolvleugel, door de zusters ursulinen

1858 Carolus Willibrordus Nélo erft het Refugiehuis van zijn vader, de zusters ursulinen woonden hier inmiddels 18 jaar

1863 Verbouwing van de gebouwen aan de zijde van de Sluisberg

1864 Carolus Nélo verkoopt zijn overige eigendommen binnen het bouwblok aan de ursulinen

1867 Bouw van een overdekte gaanderij aan de Cicindriabeek, verbouwing eerste kapel

1876 Bouw van de grote neoromaanse kapel en verbindingsgaanderij met het Refugiehuis

1878 Aankoop van een pand aan de Clockemstraat, aanbouw van een gaanderij tegen de nieuwe vleugel uit 1876

1881 Aankoop van twee panden aan de Clockemstraat

1888 Vijfde uitbreiding van het complex, bouw van twee bijkomende gaanderijen op de binnenplaats

1897 Verbinding tot een gesloten complex, nieuwbouw Sint-Angelaschool aan de Beekstraat (arme ursulinen)

1900 Vergroting van de binnentuin door afbraak oude achterhuizen en aanbouwen

1915 Stadsarchitect G. Govaerts maakt reconstructietekening van de fraaie renaissancegevel uit 1555

1927 Nieuwbouw naar ontwerp van G. Govaerts, restauratie van het Refugiehuis

1935 Refugiehuis wordt als monument beschermd

WOII De glazen gaanderijen worden vernield en na de oorlog vervangen door de huidige gaanderijen

1972 Brand legt de kapel van het complex in de as

1973 Bouw van de nieuwe kapel naar ontwerp van architect M. Driesen

1998 Zuidvleugel van het Refugiehuis wordt als monument beschermd

2015 Afbraak van de kapel en recentere vleugels, oprichten nieuwbouw en renovatie school tot sociale woningen

2.2 Zusters ursulinen

Hoewel de geschiedenis van de Ursulinen terugggaat tot in 1540, toen de congregatie werd opgericht door Angela Merici in Noord-Italië, is de geschiedenis van het klooster in Sint-Truidens recenter. Een constante doorheen de geschiedenis van de Ursulinen was steeds de toelegging op het opvoeden en onderwijzen van meisjes. In de negentiende eeuw zette pastoor Johannes Lambertz deze traditie verder, net zoals veel andere negentiende-eeuwse priesters zette hij zich in voor het volksonderwijs. Daarom stichtte de Tildonkse pastoor in 1818 de 'Vereniging der dochters van de heilige Ursula', hij werd hiervoor bijgestaan door drie vrome vrouwen. Er werd een schooltje opgericht in zijn pastorie, de drie vrouwen boden onderwijs aan.[12] Deze zustergemeenschap zette niet alleen de traditie van onderwijs verder, maar sloot zich ook aan bij de regel en spiritualiteit van de oude Ursulinenorde.

In 1832 werd de stichting door de bisschop erkend als Ursulinencongregatie, waarop de communauteit van Tildonk erg uitgroeide en aan de basis lag van talrijke stichtingen. Tijdens zijn leven was pastoor Lambertz de grote bezieler voor de verspreiding van de Ursulinenkloosters in België en Nederland. Bij zijn dood in 1869 telde zijn congregatie 43 Ursulinenkloosters. In 1850 kwamen zes zusters uit Tilburg naar Sint-Truiden en werd alhier een Ursulinenklooster gesticht. In 1854 werd het de eerste nieuwe vleugel opgericht. De school was vanaf het begin uitgerust met een pensionaat, die vooral gericht waren op de dochters uit de rijkere klassen, internen kwamen zelfs geregeld uit het buitenland, waaronder uit Frankrijk, Ierland, Polen, Duitsland en Nederland.[13]

Onderwijs en de opvoeding van de jeugd was de kerntaak van de ursulinen, maar daarnaast wijdden de zusters zich ook aan werken met andere sociale doeleinden, waaronder missiewerken, ziekenverpleging, behaardenzorg, hulp aan het gezien, ziekenzorg en andere parochiale werken. In Sint-Truiden richtten ze zich op kantwerk en namen de kantschool van de Zwartzusters over.

2.3 Bouwgeschiedenis van het Refugiehuis

2.3.1 Ancien Régime

(1) Oprichting van het Refugiehuis te Sint-Truiden

Een refugiehuis of refugehuis was een toevluchtsoord voor kloosterlingen, die in tijden van oorlogstroebelen een veilig onderkomen zochten in andere steden of dorpen. Dit was vooral het geval aan het einde van de zestiende eeuw, ten gevolge van de godsdienstoorlogen. Na de plundering en verwoesting van de abdij van Averbode door de Geuzen in 1578 verbleven de kanunniken tot 1604 in hun refugiehuizen te Sint-Truiden en Diest. Hiernaast vervulden de huizen ook in andere noden. Soms werden ze gebruikt als opslagplaats van producten uit de opbrengst van abdijoogsten of van de tienden. Op andere momenten was het de overnachtingsplaats voor de tiendheffer, reizende monniken of ambtenaren van de abdij.[14]

Reeds in de twaalfde eeuw bestonden er vriendschappelijke betrekkingen tussen de abt van Sint-Truiden en de abt van Averbode. De abdij van Averbode werd omstreeks 1130 opgericht door graaf Arnold II van Loon (?1085-1138/1141) met de medewerking van de abdij van Sint-Truiden, die haar kapel en gronden te Averbode hiervoor schonk. De nieuwe abdij zou ook diverse eigendommen in de omgeving van Sint-Truiden krijgen.[15]

Abt Rodulphus schonk omstreeks 1136 een perceel grond aan de Sint-Jan-Baptistekerk van Averbode, en gronden voor de Averbodense pastories te Kozen, Kortenbos en Brustem. Men vermoedt dat dit Refugiehuis op gelijkaardige manier gebouwd werd als de eerste kerk van Averbode: de Sint-Jan-Baptistekerk.[16] In de dertiende eeuw bouwden de paters van Averbode al een woning op de plaats van het huidige Refugiehuis, ook dit stuk grond werd door het plaatselijke prelaat

12 CLAES, K., 'De Zusters Ursulinen van het Bisdom Hasselt' in: *KADOC nieuwsbrief*, 2015 nummer 1, p. 8
13 CLAES, K., 'De Zusters Ursulinen van het Bisdom Hasselt' in: *KADOC nieuwsbrief*, 2015 nummer 1, p. 10-11
14 SMEETSERS, J., 'Iets over refugehuizen', in: *Zorgmonumenten en monumentenzorg in Sint-Truiden,* Sint-Truiden, 2009: 62
15 ABDIJ VAN AVERBODE, https://sites.google.com/site/homepageabdij/info/geschiedenis (17-09-2019)
16 THIJS, A., *Doorheen het aloude St.Truiden - deel 8,* Hasselt, 1963: 45

geschonken.[17]

In 1555 werd onder impuls van abt Mathias 's Volders (1546-1565) van Averbode een Refugiehuis gebouwd in Sint-Truiden. Een beeld van hun patroonheilige Johannes de Doper siert tot op heden de gevel van het huis, als stille getuige van de opdrachtgevers.

(2) Uitbreiding in 1598

Het tweede gedeelte van het Refugiehuis werd toegevoegd aan de zijde van de Rue de l'Ecluse (Sluisberg), het werd toegevoegd door abt Mathieu Valentyns, in een eeuw waarin de abdij verschillende plunderingen en overvallen moest ondergaan. In 1578 moest de abdijgemeenschap Averbode verlaten om te vluchten voor de rondtrekkende soldaten. Ze hergroepeerde zich vervolgens in het Refugiehuis te Sint-Truiden.[18] Het gebouw werd opgericht in dezelfde stijl als het eerste gebouw van Volders, maar onderging veel degradatie doorheen de jaren. Behalve enkele natuurstenen speklagen bevatten de gevels niet veel ornamenten, dit in tegenstelling tot het eerste gebouw. Wel bleef het wapen van de abt op de gevel bewaard, met hierin het jaartal 1598 en zijn initialen. Ook authentieke raamomlijstingen en beeldnis met baldakijn en Jozefbeeld bleven bewaard.[19]

(3) Uitbreiding van de zuidvleugel

Wanneer deze zuidvleugel werd opgericht is niet bekend. Vermoedelijk werd dit werk wel nog uitgevoerd door de abdij van Averbode. Het linkergedeelte van de zuidgevel van de zuidelijke vleugel heeft een jonger, achttiende-eeuws voorkomen. De gevel is voorzien van rechthoekige vensters in een geriemde, kalkstenen omlijsting. Toch kunnen een aantal bouwsporen ook wijzen in de richting van een zeventiende-eeuwse bouwfase. *(zie hoofdstuk 3)*

2.3.2 Franse Tijd

Er is een grote lacune in de bouwgeschiedenis van het Refugiehuis, tussen 1555 en 1738 is er geen enkel document aangaande de verbouwingen terug te vinden. Het stadsarchief vermeldt enkel dat het Refugiehuis in 1790 een bedrag van 487 gulden moest betalen voor het onderhoud van Luikse troepen. Het Refugiehuis bleef bestaan tot aan de Franse Revolutie. Het staat echter niet op de lijst der kerkelijke goederen die door de Fransen werden verkocht. Het huis was na de Franse tijd niet in gebruik als vluchthuis, maar kwam in handen van particulieren. De abdij van Averbode verkocht het in oktober 1794 aan Joz. Portmans-Roberti, stoker en ontvanger van de C.O.O. in Sint-Truiden.[20] Hij verkocht het in 1850 ‘met rechts van de inkomdeur een huisje, met aanhang en hof, groot 45 are’ aan Michiel Nélo uit Merksplas, ketelslager en schoonbroer van E.H. Lambertz, voor een bedrag van 34.000 frank. Hiervan werd 14.000 frank betaald door de Zusters van Tildonk. Nélo kocht het Refugiehuis in naam van de zusters ursulinen. Na zijn dood ging het eigendom over naar zijn zoon Charles (Carolus) Nélo.[21] In 1864 verkocht deze zijn overige bezittingen in het bouwblok aan de ursulinen, die toen al 14 jaar in de gebouwen woonden. Het Refugiehuis bevond zich toen in totaal vervallen staat, gezien het gebouw een tijd als hoeve werd uitgebaat door de familie Portmans-Roberti.[22]

Een ander deel van het huidige klooster, namelijk het huis met hof en achterbouwen aan de Beekstraat, werd in 1738 door Averbode verkocht aan de weduwe Henricus Wennen-Colen, maar hier waren wel een aantal voorwaarden verbonden. Het water van de beek moest blijven vloeien in de oude bedding en de muur van de hof, tussen stal en de gevel, mocht niet hoger dan één voet worden opgemetst. Hetzelfde goed was in 1800 eigendom van de erfgenamen van M. Christine Pijpops. Later, in de tweede helft van de negentiende eeuw, zou het goed aangekocht worden door de zusters ursulinen.[23]

17 THIJS, A., *Sint-Truiden, een greep uit zijn rijke iconografie,* Hasselt, 1979: 124
18 ABDIJ VAN AVERBODE, https://sites.google.com/site/homepageabdij/info/geschiedenis (17-09-2019)
19 Nota's ter voobereiding van de bescherming, bewaard in het archief van de KCML
20 SMEETSERS, J., 'Iets over refugehuizen', in: *Zorgmonumenten en monumentenzorg in Sint-Truiden,* Sint-Truiden, 2009: 62
21 SNEYERS, M., 150 jaar zusters ursulinen Sint-Truiden, 1850-2000. Sint-Truiden, 2000: 24
22 ARCHEBO bvba, *Archeologische prospectie met ingreep in de bodem,* Kortenaken, 2014: 5
23 SNEYERS, M., *150 jaar zusters Ursulinen Sint-Truiden*, *1850-2000,* Sint-Truiden, 2000: 24

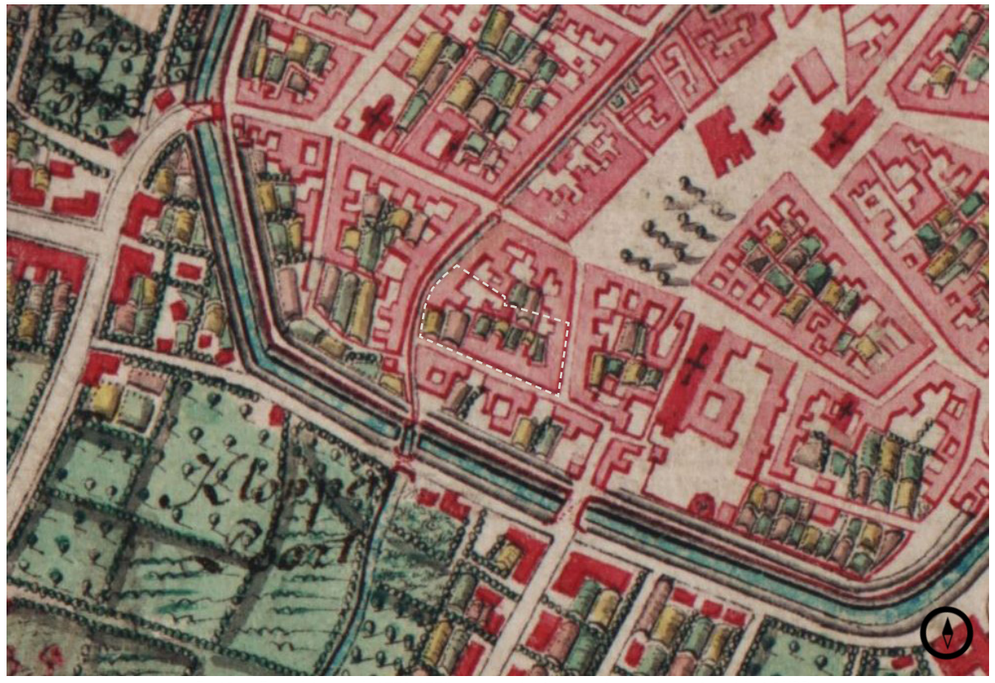

afb. 13 – Ferrariskaart uit 1771-1778 met aanduiding van het onderzoeksgebied ©KBR

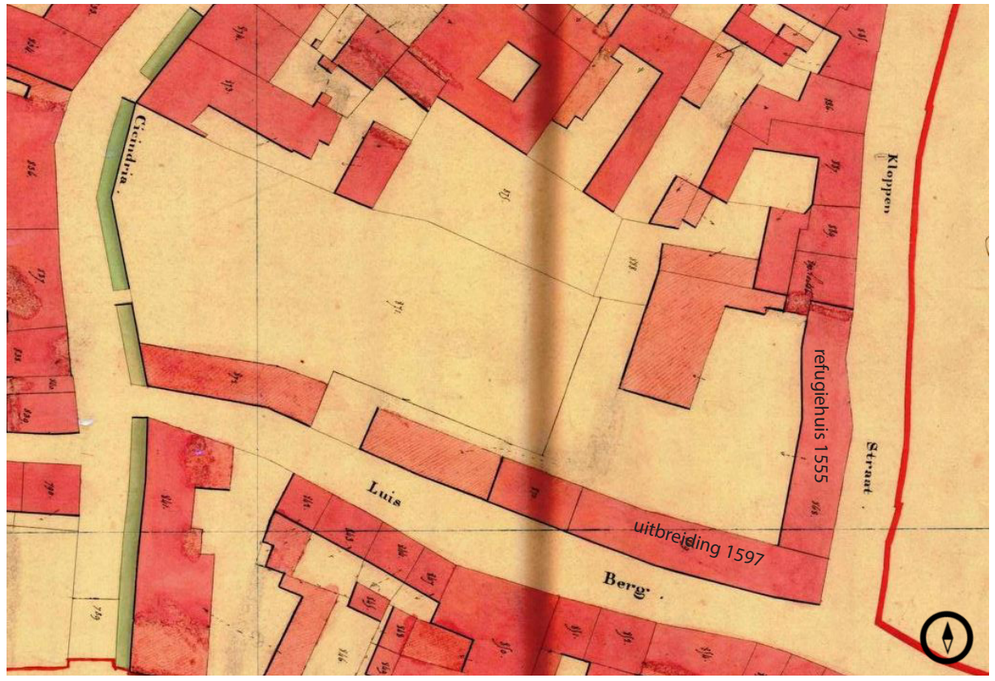

afb. 14 – Primitieve kadasterkaart uit 1845 ©KAH

De Ferrariskaart (1771-1778) toonde in deze periode een bouwblok met gebouwen, hoven en open plaatsen. Ten westen wordt de vorm van het bouwblok bepaald door de Cicindriabeek. Aan de Clockemstraat bestaat duidelijk een gesloten gevelrij. *(afb. 13)*

2.4 Negentiende eeuw

2.4.1 Primitief kadasterplan 1845

Het primitief kadasterplan toon een vrij gelijk beeld als de Ferrariskaart. Aan de zijde van de Sluisberg zijn twee gebouwen zichtbaar. Onderaan het bouwblok is ter hoogte van de toenmalige Beekstraat (thans Ursulinenstraat) de Cicindriabeek zichtbaar. In de negentiende eeuw werd deze beek in het centrum van Sint-Truiden overwelfd, om nabij het begijnhof weer bovengrond te komen. De erg kenmerkende vorm van de zuidzijde van het bouwblok werd door de waterloop bepaald. Van de kadastrale mutatieschetsen kunnen we afleiden dat de beek aan het bouwblok overwelfd werd tussen 1863 en 1867. De zijde van de Luisberg, thans Sluisberg, werd gekenmerkt door een nagenoeg gesloten bebouwing.

Perceel 868 - 869 (twee delen Refugiehuis) en 871 (tuin)
In 1852 werd het oude deel van het Refugiehuis kadastraal verbonden met het tweede deel. Carolus Willibrordus Nelo erft in 1858 het gebouw van van zijn vader Michiel Nelo. Beiden zijn afkomstig uit Merksplas en ketelmaker van beroep. Het gebouw was al sinds 1855 in gebruik als klooster van de ursulinen. In 1864 verkoop Carolus de twee panden en tuin aan de Zusters ursulinen Sint-Truiden. ('Hechtermans Josephina en Consoorten, opperster der Ursulinen St Truyden')[24]

2.4.2 Komst van de ursulinen

Hoewel Sint-Truiden in het midden van de negentiende eeuw al zes kloosters bezat, wenste E.H. deken Cartuyvels een bijkomende kloostergemeenschap die zich exclusief zou bezighouden met onderwijs. Hij deed hiervoor een beroep op de zusters ursulinen uit Tildonk, die toen al gerenommeerd waren voor hun onderwijs aan de jeugd. In 1849 nam hij hiervoor contact op met E.H. Jan Cornelis Lambertz, stichter van de ursulinen te Tildonk. Na een positief onderhoud restte hun enkel nog een woonst te zoeken voor de zusters. Het oude Refugiehuis van de abdij van Averbode bleek hiervoor zeer geschikt te zijn, maar er moesten wel verbouwingswerken worden uitgevoerd, gezien de miserabele bouwkundige staat van het pand.[25]

Op 11 april 1850 kwamen zes zusters uit het klooster van Tildonk naar Sint-Truiden. Hun eerste overste was Maria Elisabeth Schoolmeesteres. In het schooljaar 1850-1851 werden reeds 14 leerlingen ingeschreven, waarvan er drie al op 17 mei 1850 het pensionaat binnentraden.[26] Destijds was de school en het pensionaat van *Les Dames Ursulines* was een eliteaangelegenheid. De degelijke opvoeding die de meisjes kregen paste dan ook bij hun stand. De leerlingen waren verplicht Frans te spreken en werden er voorbereid op de sociale rol die geacht werd dat ze zouden vervullen. Hierbij was naast het geloof in God ook de 'liefde voor hare pligten, de werkzaamheid maar bovenal eenen geest van orde en huishouding' belangrijk. Aanvankelijk waren de meeste studentes afkomstig uit België, maar na een tiental jaren nam het aantal buitenlandse studenten toe.[27]

Toen de ursulinen aankwamen in het tijdens de Franse Revolutie geseculariseerde Refugiehuis, was hun eerste werk het inrichten van een kapel. De Minderbroeders lenen een altaar, de deken een tabernakel, de zwartzusters een ciborie. De zusters konden hierbuiten ook rekenen op giften van voedsel, boter, zeep, stoelen, enzovoort.[28] Aanvankelijk leefden de zusters een zeer eenvoudig en zelfs armoedig bestaan. In 1850, 1852 en 1872 leenden de zusters geld, vermoedelijk voor de aankoop, verbouwing en inrichting van een klooster en school. [29] Maar door de steun van de overheid, bevolking en de

24 KAH, legger bij de mutatieschetsen, art. 779, 1136, 1394; Folio 237 en 524
25 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 23
26 KADOC, archief Bisdom Hasselt, BE.942855.1939, *Omzendbrief 1877*, pagina 2
27 AUMANN, F. (et al.), *Sint-Truiden ingekaderd 1830-1914*, Sint-Truiden, 1998: 24-25
28 'De Tram', 29 april 1950, voorpagina
29 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 26; 36

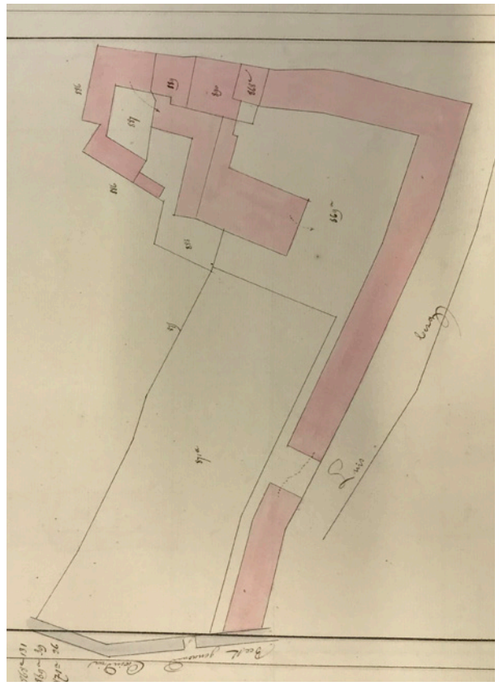

afb. 15 – Mutatieschets 1854/40, situatie vóór

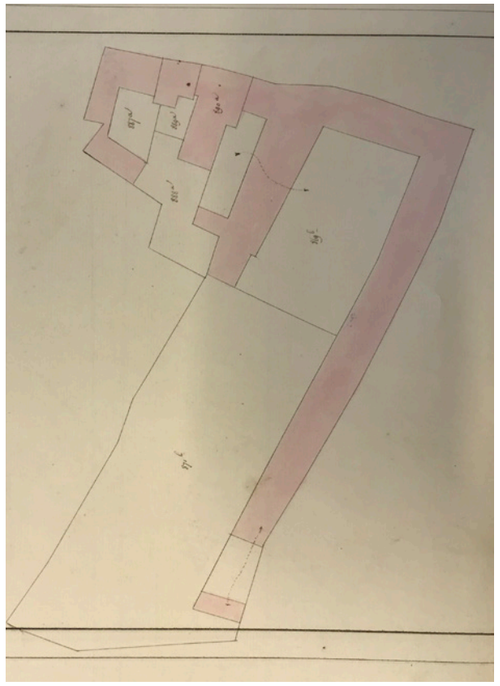

afb. 16 – Mutatieschets 1854/40, situatie na

afb. 17 – Mutatieschets 1863/111

grote ijver van de zusters, groeide hun instituut al snel tot een complex van drie grote gebouwen langs de Naamsestraat, de Ursulinenstraat en de Beekstraat.

In een omzendbrief ter viering van het 27-jarige bestaan van de Sint-Truidense ursulinen in 1877 werd het Refugiehuis nog door de zusters bewoond. Het bevond zich echter nog steeds in miserabele staat. Toch wisten de zusters gedurende de periode 1850-1877 reeds verschillende vergrotingen en verbeteringen uit te voeren, die hun een klooster nalieten naar hun wensen. In de brief werd ook de kerk van het klooster omschreven. Met sprak hierin over een gracieuze kerk in romaanse stijl, gewijd aan het Heilig Hart van Jezus. De kerk had een groot koor, mooie laterale kapellen, altaren versierd met reliëfs en 18 magnifieke heiligenbeelden. De kerk verving een oudere kapel, waar de meeste zusters hun professie hielden.[30] Ook aan de tuinen werd de grootste zorg besteed, ze werden in landschappelijk stijl aangelegd met slingerende paden. Er stonden heiligenbeelden van Sint-Jozef, Sint-Antonius, maar ook een Lourdesgrot, een kapelletje voor Onze-Lieve-Vrouw van het Heilige Hart en een kapelletje van de Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen.

Op 31 maart 1858 kochten de zusters een huis gelegen in de Beekstraat, dat eigendom was van Charles Vandenberch. Kort hierop volgden nog verschillende aankopen van huizen en tuinen in Beekstraat en de Naamsestraat (Kloppenstraat).[31] Op 25 april 1858 komen zeven zusters samen in de Sint-Jozefkapel van het klooster, om aan elkaar een gift van 'eigendom aan de beek' te doen. Het gaat over een externaat, armenklas, bewaarschool en internaat. [32]

De Schoolwet van 1879 zorgde voor een periode met grote schoolbedrijvigheid, zo ook in Sint-Truiden. Naast de bestaande klassen richtten de zusters eerst een kosteloze bewaarschool op en vervolgens een school voor de meisjes van de Sint-Pietersparochie, die onder de bescherming viel van de heilige Angela en Petrus. In 1885 sprak men van klassen die overgebracht moesten worden 'uit het eng en vochtig huis van de Sluisberg' naar de lokalen die de gemeenteschool in de Zoutstraat hadden opgegeven. In 1897 werden klassen in gebruik genomen in de nieuwe Sint-Angelaschool van de Beekstraat. De kinderen konden hier gratis opvoeding en onderwijs krijgen, vandaar dat deze school benoemd werd als de 'arm ursulinen'.[33] [34] Vanaf 1902 werd de ursulinenschool gesubsidieerd. In 1919 werd nog een middelbare school voor meisjes opgericht., die vanaf oktober 1927 gepatroneerd werd door de stad.[35]

2.4.3 Negentiende-eeuwse verbouwingen onder Zusters ursulinen

(1) <u>Mutatieschets 1854</u>

Deze mutatieschets toont dat er een bestaande geobuw aan de Clockemstraat bij het klooster werd gelijfd. Er werd een dwarsvleugel opgericht en de bebouwing aan de Sluisberg wijzigde.[36] *(afb. 15) (afb. 16)*

(2) <u>Mutatieschets 1863</u>

Het westelijke gedeelte aan de zijde van de Sluisberg werd vermoedelijk volledig afgebroken en vervangen door een schoolgebouw, dat thans is omgevormd tot sociale woningen. Een kleiner gebouw werd afgebroken.[37] *(afb. 17)*

30 KADOC, archief Bisdom Hasselt, BE.942855.1939, *Omzendbrief 1877*, pagina 2
31 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 37
32 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 37
33 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 37
34 Men sprak vroeger van de 'Arme ursulinen' en de 'Rijke Ursuinen'. De eerste was een school in de Beekstraat, waar geen schoolgeld betaald hoefde te worden. De Rijke ursulinen was een school in de Naamsestraat, waar men wel schoolgeld betaalde.
35 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 37
36 KAH, 1854 mutatieschets 40
37 KAH, 1863 mutatieschets 111

(3) Mutatieschets 1867

Tussen 1863 en 1867 werd een kleine aanbouw gedaan tegen het gebouw aan de Sluisberg. De Zusters kochten verder ook een pand in de Beekstraat aan en de Cicindriabeek werd overwelfd. In 1867 werd een de koorsluiting van de kleine kapel verbouwd, die werd opgericht in 1854. Aan de Cicindria werd een wandelgalerij met afsluitmuur opgericht, die zichtbaar is op de ets van het complex, te dateren omstreeks deze bouwperiode [38] Ze geleek op de afsluitmuur die thans aan de overzijde van de straat bewaard is. *(afb. 22)* Van de oude kapel, die in 1876 vervangen werd door een grote nieuwe kapel, blijft een interieurfoto bewaard. *(afb. 20)*

afb. 22 – afsluitmuur aan de overzijde van de straat

afb. 18 – situatie vóór

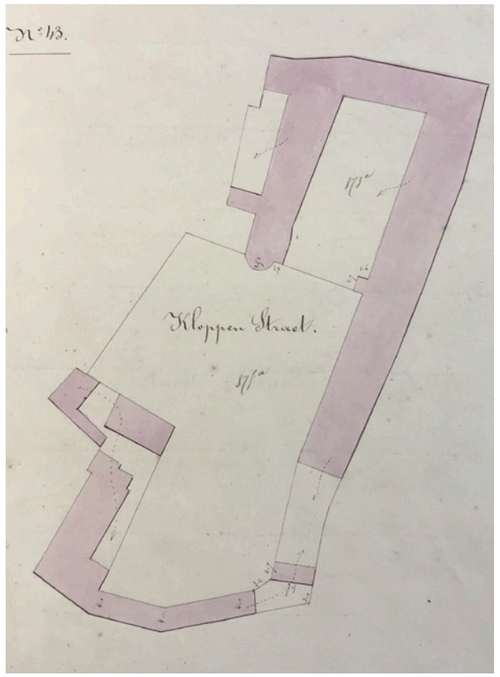

afb. 19 – situatie na

afb. 20 – foto van de eerste kapel ©gefotografeerd in de gang

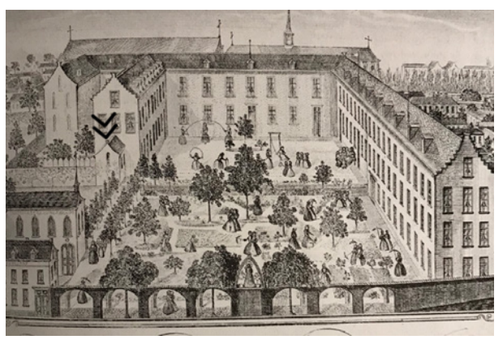

afb. 21 – lithografie omstreeks het midden van de 19de eeuw

38 KAH, 1867, mutatieschets 43

(4) Mutatieschets 1876

In 1876 werd op het noordoostelijke gedeelte van het onderzoeksgebied een hele nieuwe kapel gebouwd, waarvoor de oude werd afgebroken. Tussen de nieuwe kapel en de gebouwen aan de Sluisberg werd een verbindende gaanderij toegevoegd.[39]

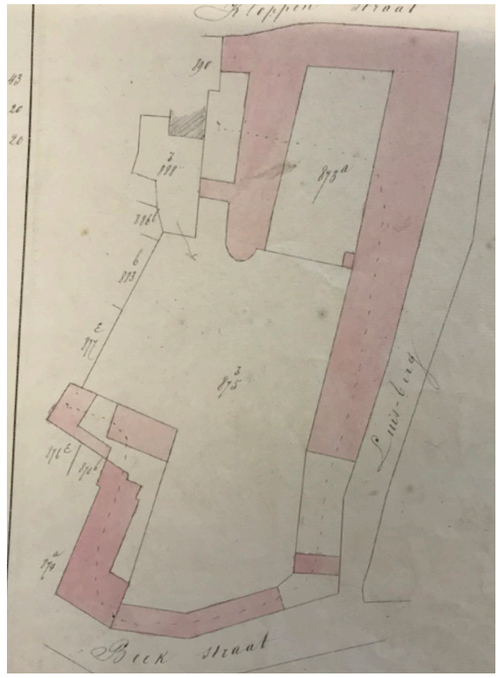

afb. 23 – situatie vóór

afb. 24 – situatie na

afb. 25 – foto's van de neoromaanse kapel ©beeldarchief bisdom Hasselt, KADOC

39 KAH, 1876 mutatieschets 25

(5) Mutatieschets 1878

In 1878 of kort hiervoor kochten de zusters nog een pand aan in de Clockemstraat. De achterbouw werd afgebroken en de tuin werd verbonden met het ursulinencomplex. De westzijde van de nieuwe vleugel uit 1876 werd voorzien van een aanbouw, het ging over een ijzeren galerij ter hoogte van de eerste verdieping. *(afb. 28)* Ook de verbindingsvleugel tussen de west- en oostvleugel werd aangepast.[40]

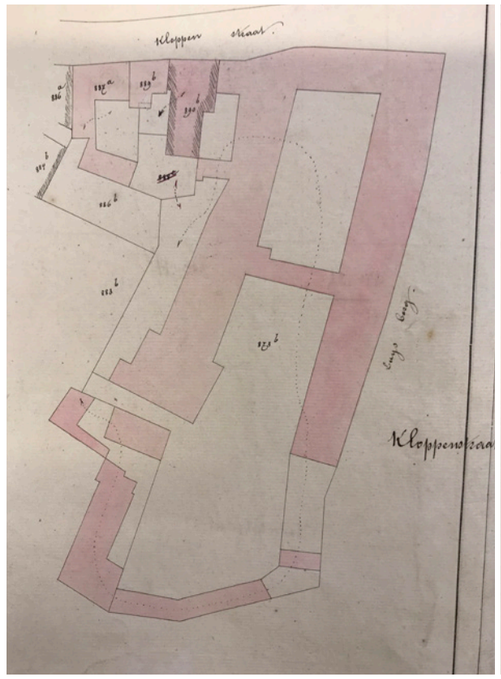

afb. 26 – situatie vóór

afb. 27 – situatie na

afb. 28 – Gaanderij op een oude foto ©KADOC

40 KAH, 1878 mutatieschets 25

(6) Mutatieschets 1881

Aan de voetafdruk van de gebouwen wijzigde niets. De mutatieschets laat wel zien dat de zusters de twee huizen tussen hun eigendommen in de Clockemstraat bij aankochten, zodat de hele gevelrij in hun eigendom kwam.[41]

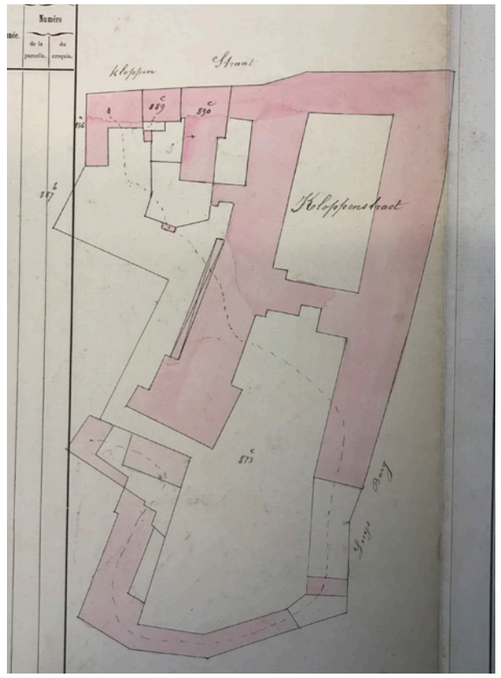

afb. 29 – situatie vóór

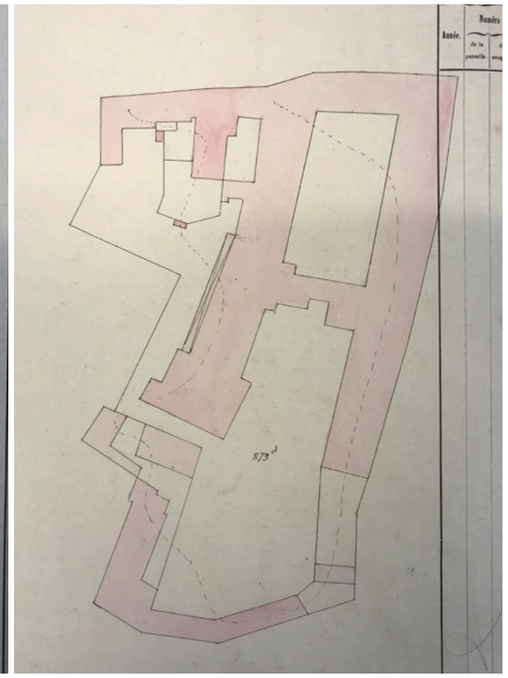

afb. 30 – situatie na

41 KAH, 1881 mutatieschets 22

(7) Mutatieschets 1888

In 1888 of kort hiervoor werden verbouwingen uitgevoerd aan de panden van Clockemstraat. De achterbouw werd gewijzigd, een aantal bijbouwen afgebroken of heropgericht en de tuinen werden samengevoegd. Aan de noordelijke binnentuin werden twee gaanderijen opgericht. De zuidelijke vleugel aan de Sluisberg werd verlengd en doorgetrokken tot aan de gebouwen aan de Beekstraat.[42]

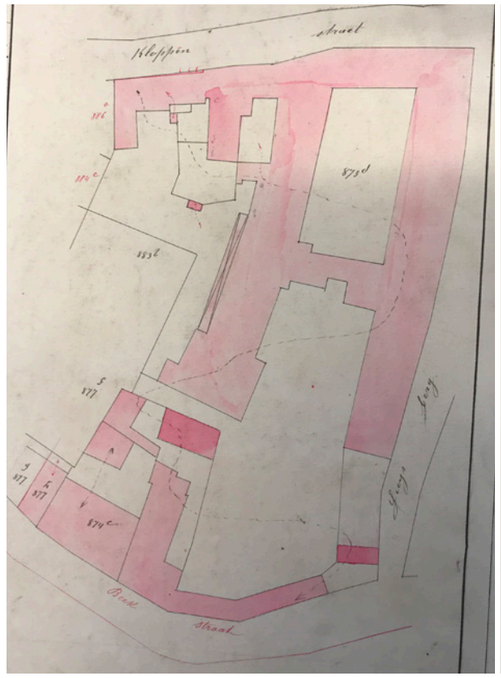

afb. 31 – situatie vóór

afb. 32 – situatie na

42 KAH, 1888 mutatieschets 36

(8) Mutatieschets 1897

De gebouwen van de Sluisberg en de Beekstraat werden met elkaar verbonden. De gaanderij aan de Beekstraat werd afgebroken en er werd een nieuwbouw opgetrokken, die zou fungeren als de nieuwe Sint-Angelaschool, ook wel bekend als de 'arme ursulinen'.[43] Het gebouw had als adres Ursulinenstraat nummer 16.[44]

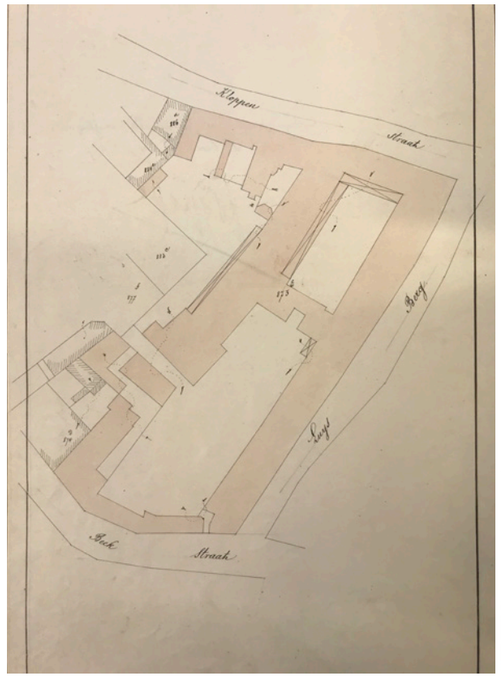

afb. 33 – situatie vóór

afb. 34 – situatie na

43 KAH, 1897 mutatieschets 38
44 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 37

afb. 35 – lithografie uit de periode 1854-1876, uit: 150 jaar Ursulinen

afb. 36 – foto uit de jaren 1970 van de in de negentiende eeuw tot stand gekomen gevelrij ©beeldarchief Bisdom Hasselt

2.4.4 Iconografische bronnen negentiende-eeuw - vroege twintigste eeuw

Er blijft een fraaie lithografie van het ursulinencomplex bewaard, maar deze is niet voorzien van een datum. Aan de hand van voorgaand kadastraal onderzoek is wel af te leiden dat het gaat over een vroege periode, gezien de grote open ruimte die ook op de Ferrariskaart en het primitief kadasterplan te zien is. Aan de zijde van de Sluisberg is een gesloten gevel te zien, aan de Ursulinenstraat een tuinmuur met arcades, opgericht in 1867. Ten noorden is een U-vormig complex zichtbaar, waarvan het oostelijke gebouw de kapel is, de vleugel aan de Beekstraat was het externaat. Gezien de grote overeenkomsten met de gebouwen die thans bewaard zijn, kan gesteld worden dat de lithografie een waarheidsgetrouwe voorstelling van de ursulinenschool is. Er is goed te zien hoe het dak van vleugel 3 eruit zag vóór de afbraak in functie van de nieuwe verdieping. Gezien deze vleugel in 1854 werd gebouwd en in 1876 de nieuwe kapel met neoromaanse stijlkenmerken werd opgetrokken, kan de afbeelding van de gebouwen hiermee tussen 1854 en 1876 worden gedateerd.

afb. 37 – advertentie, einde negentiende eeuw, uit: 150 jaar Ursulinen

afb. 38 – diverse foto's van de tuin en groene speelplaats ©beeldarchief Bisdom Hasselt

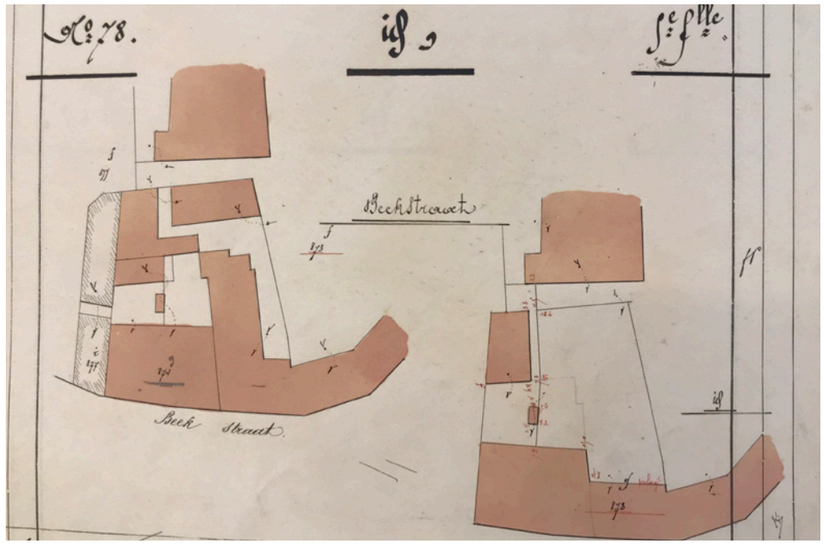

afb. 39 – 1900

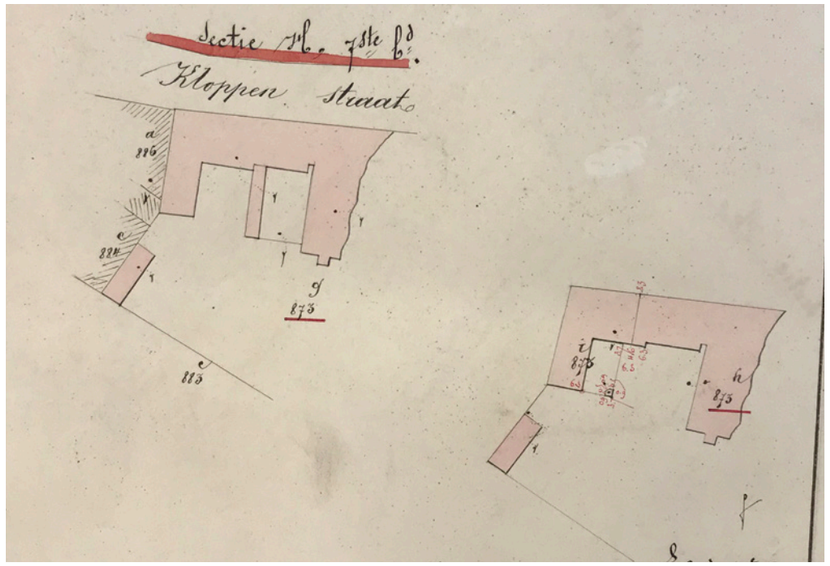

afb. 40 – 1908

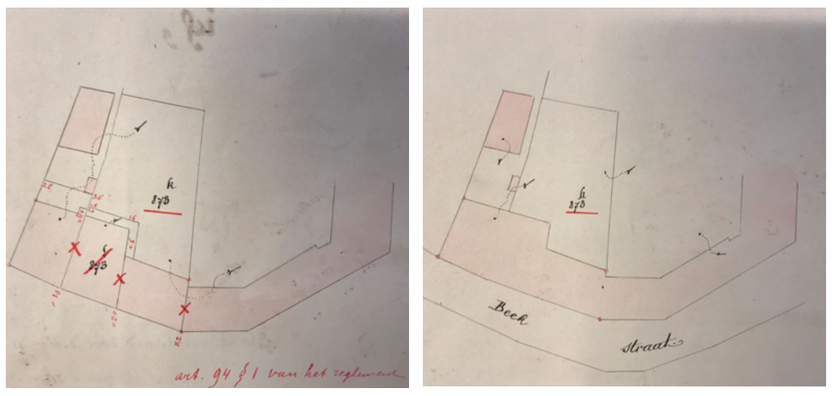

afb. 41 – 1917

2.5 Twintigste eeuw

Vanaf 1850 gaven de ursulinen les aan de kantschool van de Zwartzusters. Toen deze in 1906 genoodzaakt werden hun school op te geven, verhuisde de school naar het Angelagesticht en werd zuster-ursulin Julie de eerste bestuurster.[45] Gezien de stelselmatige groei van het aantal leerlingen in de school werden de schoolgebouwen ook steeds uitgebreid. In 1925 telde de school 192 leerlingen. In 1931 werd de eerste bewaarschool opgericht. In 1937 werd de 'Aangenomen meisjesschool' door de stad erkend. In 1945 telde de lagere school 277 leerlingen en de bewaarschool 121 kinderen.[46]

Tijdens beide Wereldoorlogen bleven de schoolgebouwen relatief goed gespaard. Enkel gebroken ruiten en glas was het gevolg, door verschillende ontploffingen op het vliegveld van Brustem. In december 1944 werd de school in beslag genomen door de Amerikanen.[47] Het gebouw vaan de Beekstraat werd na WOII verkocht.[48] Na de WOII werden de vernielde glazen gaanderijen afgebroken en vervangen door de huidige verbindingsgang.

Langs de kant van het klooster werd het oude was- en strijkgebouw langs de speelplaats afgebroken. De speelplaats werd vergroot, waarbij de oude bloem- en grasperken verdwijnen en de hele oppervlakte werd verhard met plaveien. Alleen de grote beukenboom bleef staan. In 1964 werd opnieuw gebouwd, deze keer langs de tuin en de speelplaats van de lagere school. In 1967 werden de oude schoolgebouwen langs de Ursulinenstraat gesloopt, waardoor ook het lager onderwijs een ruimere speelplaats kreeg.[49] In 1973 werd de gelijkvloerse verdieping van het huis van de rector ingericht als turnzaal voor de allerkleinsten, op de verdieping werd een TV- en projectielokaal ingericht.[50] In 1984 werd het woonhuis van de boerderij langs de Gootstraat omgebouwd tot kleuterklassen, die in gebruik bleven tot 1997. Bij de verbouwingen in 1985-1986 kregen de kleuters een nieuwe kleutertuin en werden er bijkomende klassen ingericht in de vroegere stallingen.[51]

2.5.1 Verbouwingen onder Zuster ursulinen

(1) <u>Mutatieschets 1900</u>

De nieuwe of verbouwde vleugel aan de Beekstraat werd in dit jaar verbonden met de woning aan de Beekstraat die de zusters al in een eerdere periode aankochten. Een aantal dwarsvleugels en aanbouwen werden afgebroken, waardoor de binnentuin groter werd.[52] *(afb. 39)*

(2) <u>Mutatieschets 1908</u>

Wijziging van de achterbouwen aan de Clockemstraat.[53] *(afb. 40)*

(3) <u>Mutatieschets 1917</u>

Wijziging percelen.[54] *(afb. 41)*

45 SNEYERS, M., o.c., Sint-Truiden, 2000: 41
46 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 64
47 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 64
48 ARCHEBO bvba, *Archeologische prospectie met ingreep in de bodem*, Kortenaken, 2014: 6
49 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 78
50 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 66
51 SNEYERS, M., *o.c.*, Sint-Truiden, 2000: 66
52 KAH 1900, mutatieschets 78
53 KAH, 1908 mutatieschets 34
54 KAH, 1917 mutatieschets 17

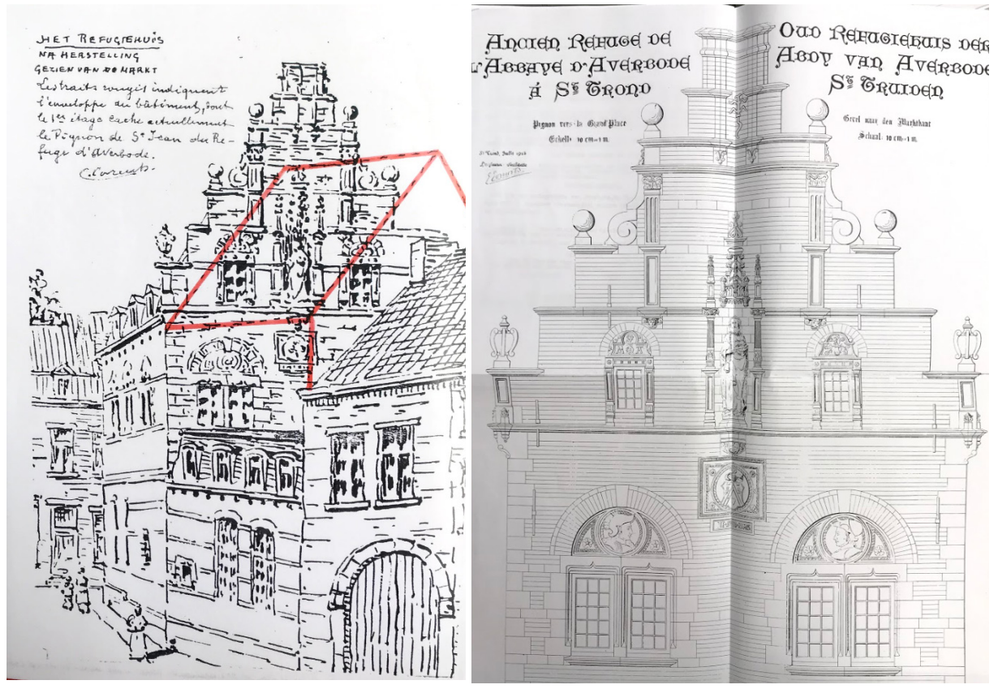

afb. 42 – Tekeningen van G. Govaerts ter vrijlegging en herstel van de gevel, door hem benoemd als *Pignon de Saint-Jean*. In rode lijn werd de daklijn getekend van het gebouw dat de gevel aan het zicht onttrok. Deze tekening is een reconstructietekening, want aan de rechtse zijde is een derde venster zichtbaar in de zijgevel van het Refugiehuis, terwijl maar 2 vensters bewaard bleven. Ook oude foto's tonen telkens maar 2 vensters (zie hoofdstuk 3) Op de schets is rechts een nieuw gebouw zichtbaar waarin delen van het oude poortgebouw werden gerecupereerd. De nieuwe vleugel zou Govaerts uiteindelijk anders ontwerpen ©tekeningen uit het Archief Onroerend

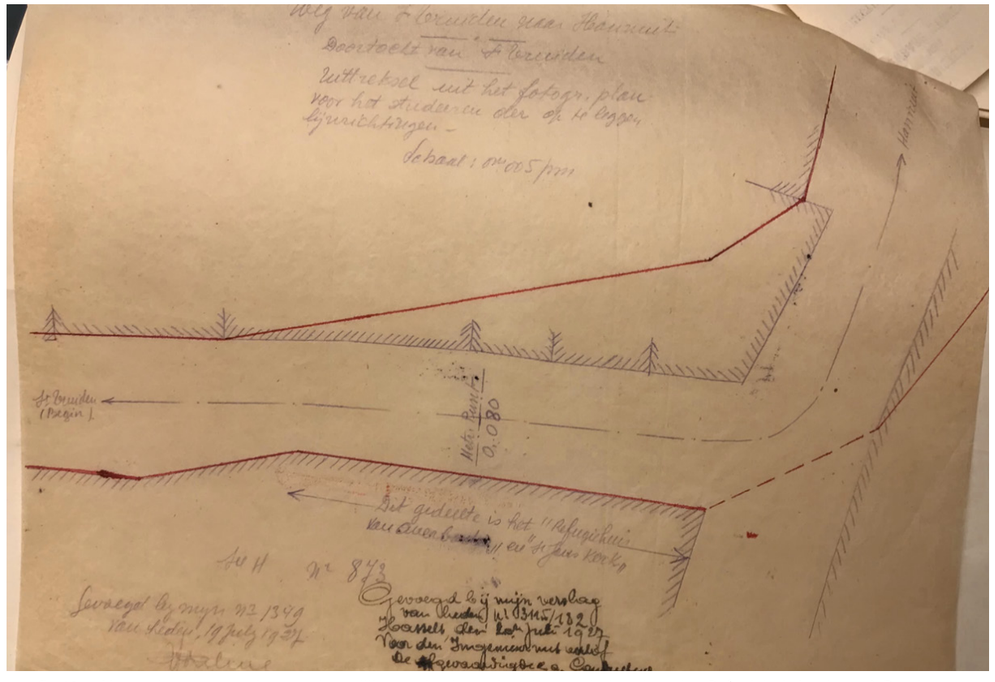

afb. 43 – Voorstel met aanpassing van de rooilijnen, rekening gehouden met behoud van het Refugiehuis (onderaan). De plannen werden uiteindelijk nooit uitgevoerd ©Archief Onroerend Erfgoed

(4) 1927 Refugiehuis gered van de sloop

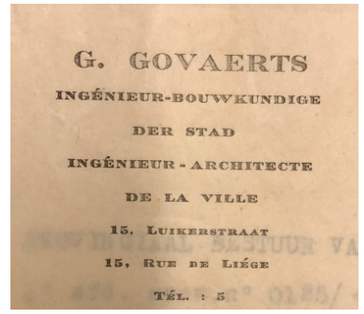

De oorspronkelijke ingang van het Refugiehuis bevond zich in de noordelijke gevel. Een muur, in de richting van de Grote Markt sloot het pand af aan de oostzijde. In 1927 werd hier de nieuwe vleugel met torentje bijgevoegd, opgetrokken in neotraditionele stijl.[55]

Al vóór de Eerste Wereldoorlog toonde ingenieur-bouwmeester Guillaume Govaerts (1873-1936) een bijzondere interesse voor deze gevel. Govaerts was ingenieur-stadsarchictect van Sint-Truiden van 1912 tot aan zijn dood in 1936 en was vanaf 1920 ook lid van de Provinciale Commissie voor Monumenten en Landschappen.[56] (PCML) De gevel zat toen nog verborgen achter het dak van een later toegevoegd bouwvolume waardoor de historisch waardevolle gevel in de vergetelheid geraakte. In de periode voor WOI wou Bruggen&Wegen het Refugiehuis onteigenen voor de verbreding van de Naamse Straat, naar de toenmalige overtuiging dat belangrijke invalswegen groot en breed recht tot in het centrum moesten lopen. Daarom maakte Govaerts in 1915 een reconstructietekening, die zou tonen hoe de renaissancegevel eruit zou zien na afbraak van het later toegevoegde volume. Dit leidde uiteindelijk tot een restauratie van het geheel in 1927-1928. Toen men het latere gebouw afbrak kwam de fraaie gevel met nis en baldakijn, beeld van Johannes de Doper en wapensteen van Mathieu 's Volders terug te voorschijn. In een brief aan de gouverneur beschreef Govaerts de vondst:

'De ce pignon on n'apercevait plus de la rue que quelques débris de gradins, dépassant la toiture d'une construction qu'on y avait accolée. Pendant la démolition de ce bâtiment, nous avons pu dégager successivement une belle niche à baldaquin avec la statue de St. Jean-Baptiste, une pierre armoriée du prélat Mathieu 's Volders et un élégant encadrement de fenêtre, au tympan décoré du monogramme M-A (Monasterium Averbodiensis). [...] Entre les poutres d'un plancher apparurent, en bas-relief, une tête d'homme coiffé d'une bourguignotte et une tête de femme finement sculptée, près de la faîtière se dégagea une frise décorée d'arabesques et un intéressant ancrage en fer forgé en forme de salamandre, emblème de François I. Sous d'épaisses couches de plâtrage, on retrouva les pierres sculptées, encadrant anciennement les fenêtres du premier étage et le tympan en demi-cercle de la seconde fenêtre du grenier. Enfin, dans le village de Brusthem, ancienne dépendance de l'Abbaye d'Averbode, on put recueillir la pierre qui couronnait le pignon et qui porte sculptée dans son épaisseur, la mitre abbatiale avec la devise du prélat 's Volders: "Ne quid nimis",[57] ainsi que la date de construction de cette partie du Refuge: 1565. Tous ces éléments furent soigneusement conservés et remis en place et permirent de rétablir complètement ce pignon, vieux de prés de trois-cent septante ans et cachés depuis plus d'un siècle derrière des charpentes, des plafonnages et des cloisons.[58]

Na het herstel van de gevel van het Rufugiehuis ging stemmen op om het waardevolle gebouw als monument te beschermen, wat uiteindelijk gebeurde in 1935. Verder wordt in de archieven ook gesproken van herstellingswerken aan het Refugiehuis in 1978, 1982, 1984, 1995 en 1988.

In 1927 ontwierp Govaerts naast de restauratie van de gevel ook een uitbreiding van het ursulinenklooster.[59] Voor de restauratie werd samengewerkt met beeldhouwer-sculpteur Jean Joseph Nicolaï (1871-1941), hij had een atelier aan de Tiense poort.[60]

55 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22877 (17-09-2019)
56 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, https://id.erfgoed.net/personen/2442 (17-09-2019)
57 Ne Quid Nimis, niets is mij te veel
58 Brief van G. Govaerts aan de gouverneur ter aanvraag tot de bescherming als monument, 28-02-1928, bewaard in het archief van de KCML
59 DRIESEN, W. en STEVAUX, K., *Wie was wie in Sint-Truiden - bijdrage tot een biografisch woordenboek,* Leuven, 2001: 83
60 DRIESEN, W. en STEVAUX, K., *o.c.,* Leuven, 2001: 122

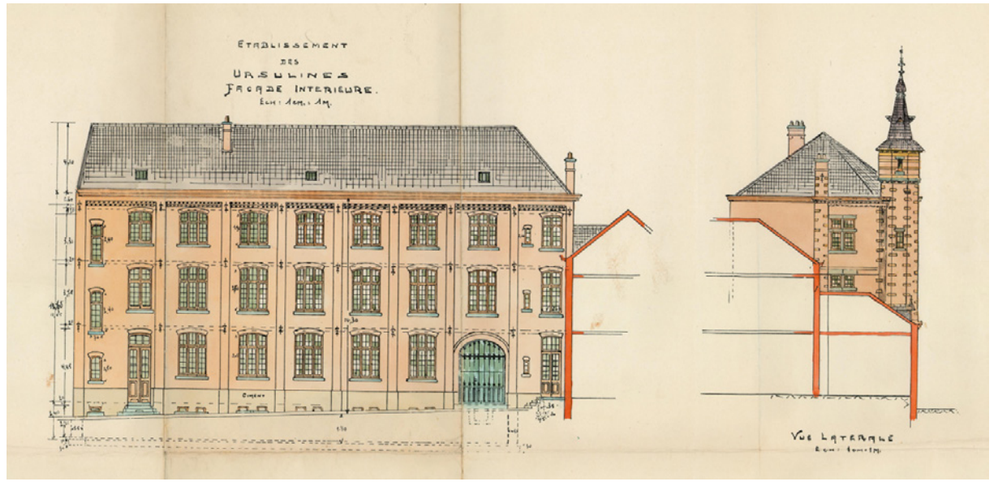

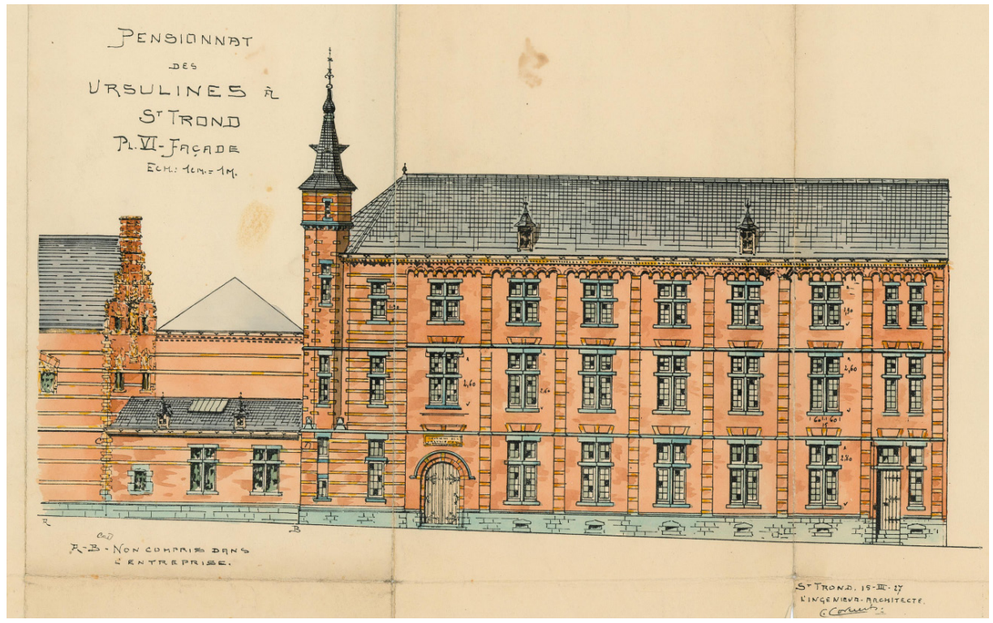

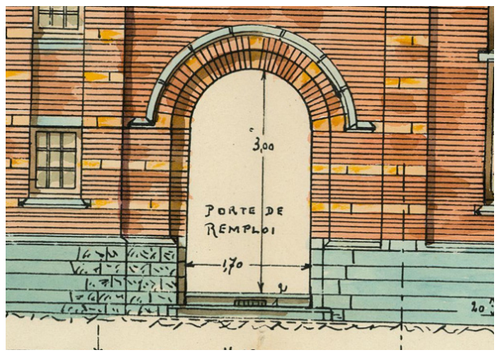

(5) Mutatieschets 1928

Bouw van een nieuwe vleugel aan de Clockemstraat, de huidige vleugel 2, naar ontwerp van architect G. Govaerts.[61] De plannen van deze vleugels blijven thans bewaard in het archief van het Bisdom Hasselt, sinds 2014 ondergebracht in het KADOC. Ze tonen aan dat het gebouw zeer gaaf bewaard is. De nieuwe gevels werden opgericht in neotraditionele stijl, passend bij de gevels van het waardevolle Refugiehuis. De poortvleugels van het poortgebouw werden gerecupereerd en in de nieuwe voorgevel geïntegreerd. De achttiende- of negentiende-eeuwse ramen van het verbindingsgedeelte werden verwijderd en opnieuw ingevuld met kruisvensters, in dezelfde stijl als deze van de nieuwe vleugel. Het dak werd aangepast om de fraaie renaissancegevel van het Refugiehuis beter tot zijn recht te laten komen.

61 KAH, 1928 mutatieschets 70

(6) Mutatieschets 1961

Afbraak gebouwen aan de zijde van de Ursulinenstraat.[62]

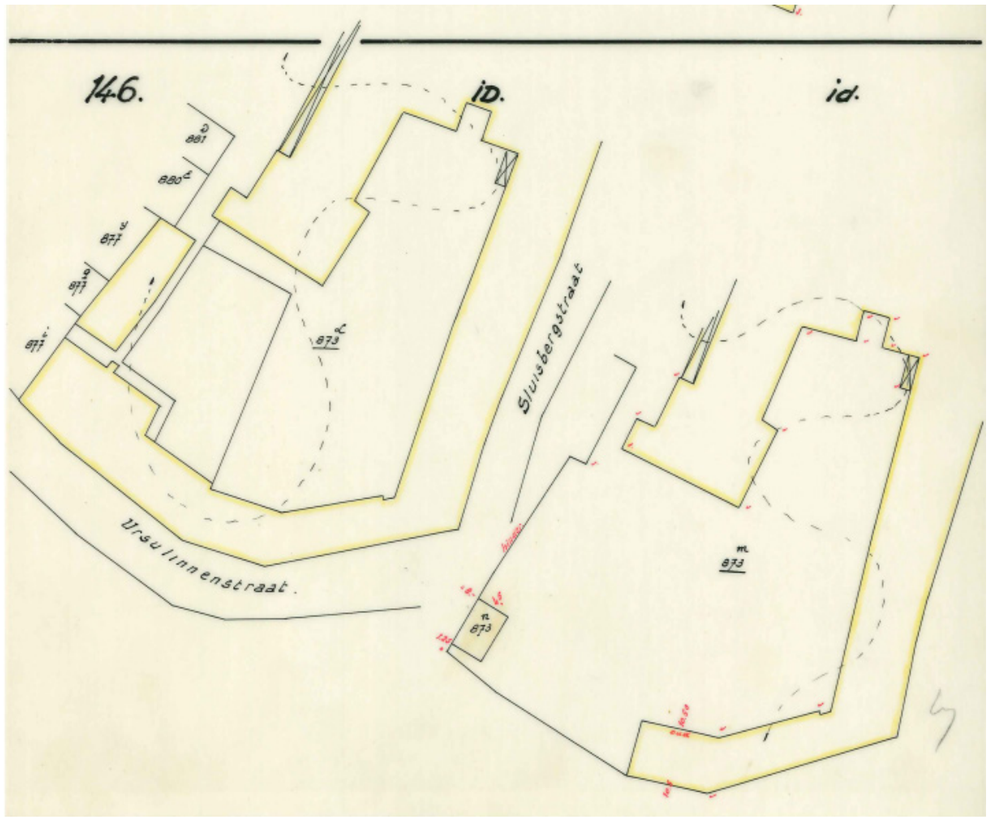

62 KAH, 1961 mutatieschets 146

(7) Mutatieschets 1962

Bouw van een nieuwe vleugel aan de Ursulinenstraat.[63]

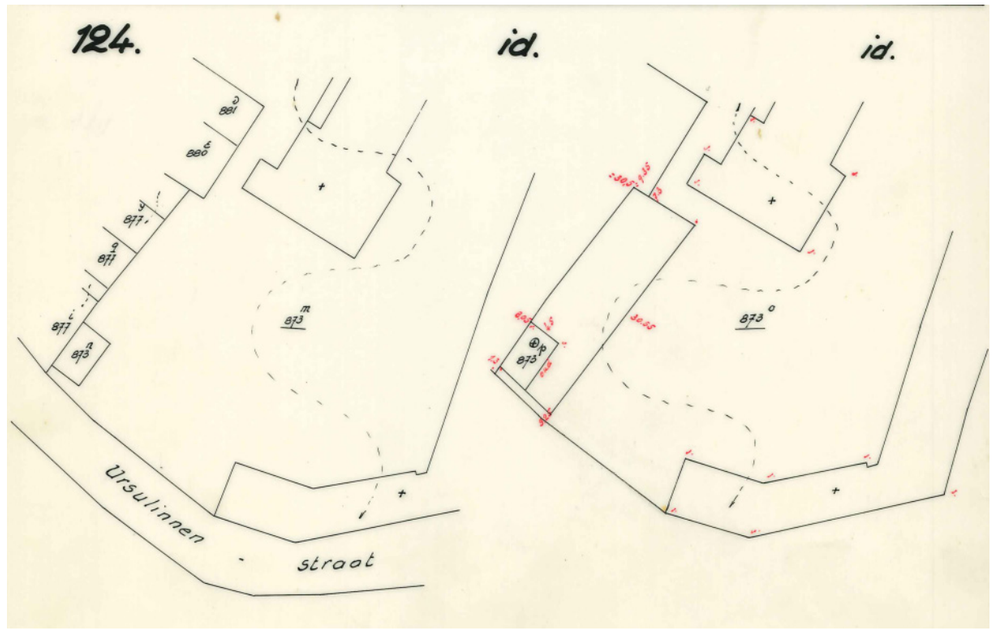

63 KAH, 1962 mutatieschets 124

afb. 44 – Foto van de oude kapel ©uit: 130 jaar Ursulinen

afb. 45 – Foto van de kapel ©Beeldarchief Bisdom Hasselt

afb. 46 – Luchtfoto met hierop de ruïne van de kapel

afb. 47 – Luchtfoto waar op de nieuwe kapel zichtbaar is ©Verzameling W. Ilsebroekx, overgenomen uit archeologienota

(8) Mutatieschets 1973

1972 betekende een rampjaar voor het klooster, op 1 maart stond het dak van de kapel in lichterlaaie. In korte tijd stond hierdoor de hele kloosterkapel in brand en werd daardoor volledig verwoest, op enkele meubels en beelden na. Het gebouw moest worden afgebroken. Er werd een kleinere gebedsruimte opgericht met de oude bak- en zandstenen, naar ontwerp van architect M. Driesen.[64]

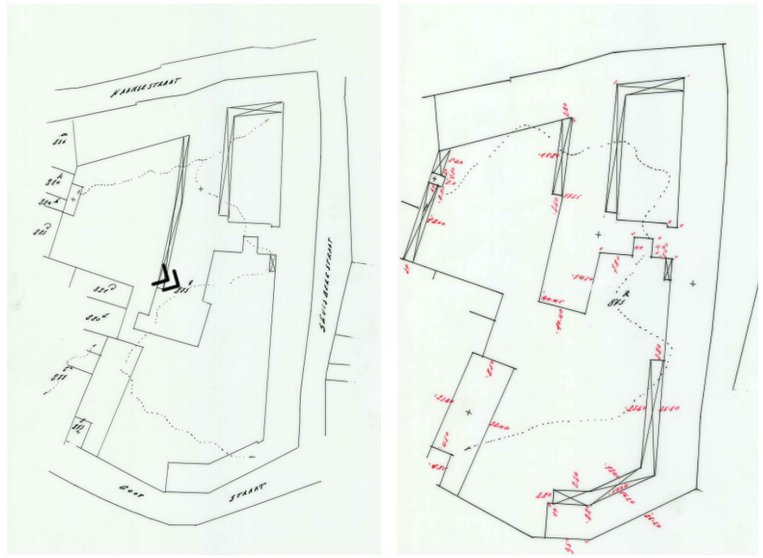

afb. 48 – Foto's van de kapel ©Beeldarchief Bisdom Hasselt, bewaard in KADOC, BE.942855.1958

afb. 49 – Foto's van de nieuwe kapel, thans afgebroken voor het nieuwbouwcomplex uit 2014 ©Beeldarchief Bisdom Hasselt, bewaard in KADOC, BE.942855.1958

64 SNEYERS, M., *o.c.*, 2000: XX

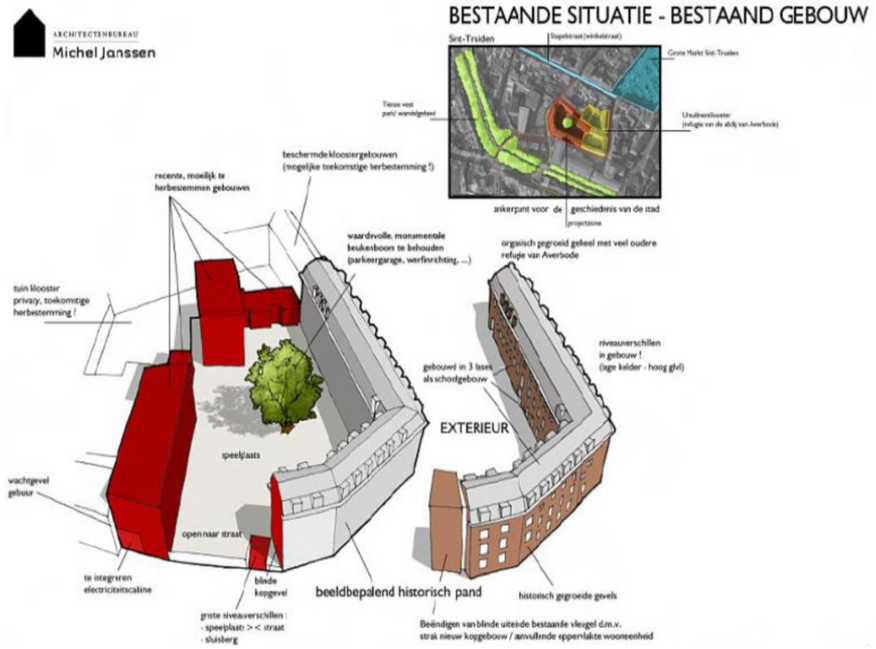

afb. 50 – 3D-weergave van de te slopen gebouwen (rode inkleuring) ©Architectenbureau M. Janssen, overgenomen uit de archeologienota

2.6 Recente ontwikkelingen

Door de modernisering en centralisering van het onderwijs trokken de scholen weg uit het oude stadscentrum, waardoor het Refugiehuis en de rest van het ursulinenklooster voor een groot deel leeg kwam te staan. Het Refugiehuis werd daarom door de stad in erfpacht genomen, om zo bij te dragen aan de herbestemming van het complex. Ook voor de overige delen van het klooster wordt een herbestemming uitgedacht. Een gedeelte werd door de vzw Kant in Vlaanderen ingericht als kantmuseum.

Architect Michel Janssen uit Tongeren ontwierp de renovatie en nieuwbouw van 37 sociale woongelegenheden, waarvoor een voormalig schoolgebouw van de zusters werd herbestemd.

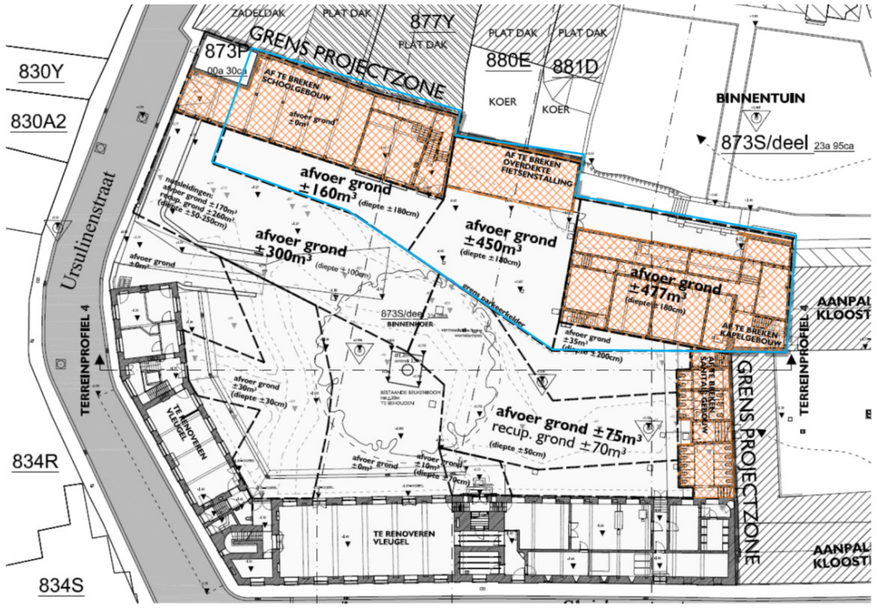

afb. 51 – Aanduiding af te breken gebouwen ©Architectenbureau M. Janssen, overgenomen uit archeologienota

afb. 52 – Inkleuring bouwfases

2.7 Synthese bouwfases

De oudste kern 1555

De architectuur van het Refugiehuis bleef bijzonder goed bewaard. Behalve de gevels blijven ook oorspronkelijke moerbalken bewaard, alsook de **oude dakkap** en **gewelfde kelder**. Van de interieurafwerking blijft echter niets bewaard, met uitzondering van enkele moerbalken, die in het verleden bepleisterd werden en thans terug vrij werden gelegd. In welke periode de balken werden bekapt en de bepleistering werd aangebracht is niet bekend. Vermoedelijk gebeurde dit in de achttiende eeuw, een eeuw waarin veel oude gebouwen grondig werden opgefrist om tegemoet te komen aan de veranderde woonwensen en stijlopvattingen. De grootste verandering werd doorgevoerd in het streven naar meer eenheid, comfort en vooral meer lichttoetreding. De houten roostering en moerbalken werden om de ruimte op te lichten weggewerkt achter schilderingen of stucwerk. Stenen kruisvensters werden in deze periode vaak vervangen door grotere vensters met houten kozijnen en ruitjes in kleinhout met fijne profileringen. De grotere ramen en bovenlichten lieten toe meer daglicht binnen te laten, witte stucplafonds en bepleisterde moerbalken versterkten deze lichteffecten. Het lichteffect maar ook de decoratieve mogelijkheden van stucwerk werden in de achttiende eeuw warm onthaald, waardoor het gebruik van stucwerk zowel in openbare gebouwen als burgerlijke architectuur erg populair werd. Gelijk met het vervangen van de kruisvensters verkoos men in de achttiende eeuw de buitenluiken te vervangen door binnenluiken, die konden worden weggeklapt in de zijpenanten. Ze werden 's avonds en 's nachts gesloten om de koude te breken. Er kan verwacht worden dat boven verlaagde plafonds nog oudere bepleisteringen aanwezig zijn. Met name geturkte plafonds zijn typische achttiende-eeuwse afwerkingen in functie van de verlichting van het interieur. Vaak werden in de negentiende of twintigste eeuw op dergelijke geturkte plafonds vlakke bepleisterde plafonds aangebracht. Bovendien kunnen op de oorspronkelijke kinderbalken en spreidsel nog polychromie bewaard zijn. Zeker in voorname gebouwen werden balkenlagen geregeld met kleurrijke motieven beschilderd.

Op de schets hiernaast wordt in de dwarse snede de oudste kern van het Refugiehuis weergegeven. *(afb. 53)* Ter hoogte van de scheidingsmuur tussen keuken en kantmuseum was in de oudste fase een **schoorsteen** aanwezig, waarvan de onderschoring nog bewaard is in de kelder. Mogelijk zijn van deze schoorsteen en open haarden nog bouwsporen bewaard in de verdiepingsvloeren. In de roostering tussen gelijkvloerse en eerste verdieping is in oude huizen soms een stenen vloertje zichtbaar, dat zich situeert net voor de schoorsteenboezem van de gelijkvloerse verdieping en in een raveelconstructie. *(afb. 54)* Dit bakstenen vloertje diende als steunpunt voor de haardvloer van de eerste verdieping. Deze constructie was nodig omdat de rookafvoer van de gelijkvloerse verdieping achter de rookafvoer van de eerste verdieping doorliep, wat een diepere boezem veroorzaakte op deze verdieping. Pas in de negentiende eeuw liepen de rookafvoeren in hetzelfde kanaal, eentje links en eentje rechts, wat deze raveel met bakstenen vloer overbodig maakte. Tijdens restauratiewerken moet dus voldoende aandacht uitgaan naar eventuele sporen van de haarden en schoorstenen.[65] [66] Verder lijkt aan de **balksleutels** met wapen van Averbode zichtbaar te zijn dat deze aanvankelijk ondersteund waren door **korbelen**. Deze elementen waren net zoals de sleutels vaak versierd of geprofileerd. *(afb. 55) (afb. 56)*

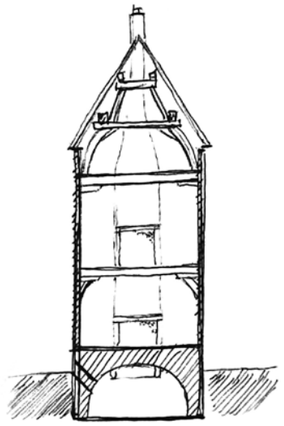

afb. 53 – AA' schets dwarssnede oudste kern Refugiehuis ©Bakermat

afb. 54 – Voorbeeld bakstenen vloer in raveling ter ondersteuning haard eerste verdieping ©Bakermat

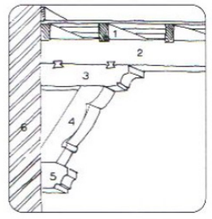

afb. 55 – Tekening oude balken-laag, (4) is de korbeel ©J. Devree

afb. 56 – Referenties korbelen 16de eeuw ©beeldbank RCE

65 ZANTKUIJL, H.J., *Het woonhuis in de stad*, Amsterdam, 2007: 356, 360
66 FOCK, W. (red.), Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900, Zwolle, 2001: 273-274

Uitbreiding 1597:

Ook in dit gebouw bleef de oorspronkelijke architectuur zeer goed bewaard, maar is de interieuraankleing verloren gegaan. De **moerbalken** steunen hier op **natuurstenen consoles,** dit in tegenstelling tot de moerbalken van de oudste kern. De oorspronkelijke topgevel is bewaard in de zolder. De oude **dakkap** lijkt constructief zeer sterk op deze van de oudste kern. Wanneer het **poortgebouw** werd opgetrokken is niet bekend. Het gaat hier wel over een oude gevel met **raamomlijstingen** met **accoladeboog** en bouwsporen van een verdwenen poortdoorrit. Of het aanvankelijk enkel ging om een ommuring dan wel een echt poortgebouw is niet bekend. De rest van dit gebouwtje werd sterk verbouwd in negentiende en twintigste eeuw. Het dak en de voorgevel werden in 1927 door Govaerts gerestaureerd en van schrijnwerk voorzien in lijn met de vleugel uit 1927.

Uitbreiding zeventiende (?) eeuw:

Dit gebouw onderging meer verbouwingen. Toch lijken de **schaarspanten** oorspronkelijk te zijn en zijn er ook nog **oude moerbalken** aanwezig.

Schoolvleugel uit 1854:

De architectuur bleef goed bewaard met **authentieke neoclassicistische gevels**, **oorspronkelijk schrijnwerk** en redelijk gaaf bewaarde ruimteconfiguratie. De interieuraankleding werd vernieuwd, maar een **aantal typische negentiende-eeuwse elementen** zijn bewaard, zoals de kachelnissen en oude tegelvloeren. Door toevoeging van een recente verdieping met plat dak ging de dakkap verloren.

Vleugel uit 1927:

De gehele architectuur van deze vleugel, zowel voor exterieur als interieur, is te dateren in 1927. De **ruimteconfiguratie** bleef gaaf bewaard, alsook grote delen van de **interieurafwerking** en het **binnenschrijnwerk**. Een aantal oude elementen werden door Govaerts hergebruikt, denken we bijvoorbeeld aan de poortvleugels van het oude poortgebouw.

NOORDGEVEL

DEEL3
INVENTARISATIE EXTERIEUR

3.1 Vleugel 1

3.1.1 Refugiehuis 1555

I Noordgevel

Deze gevel was oorspronkelijk de voorgevel van het Refugiehuis en werd opgetrokken in renaissancestijl met laatgotische reminiscenties. De trapgevel met ingezwenkte top kreeg een aediculabekroning. De treden van de trapgevel zijn verzwaard met siervazen, bolbekroningen en fraai bewerkte schouderstukken.

Op de tweede bouwlaag bevinden zich twee originele mergelstenen bolkozijnen in een gesculpteerde omlijsting, waarvan de posten en de middenstijl opgevat zijn als pilastertjes. Deze bolkozijnen zijn bovenaan afgewerkt met een gebogen fronton, voorzien van een medaillon met links een mannenhoofd, rechts een vrouwenhoofd. De ontlastingsbogen van de bolkozijnen zijn opgebouwd uit een rollaag en een platte laag. Tussen deze twee vensters bevindt zich een gevelsteen met wapenschild en leus: "NE QUID NIMIS".

De geveltop wordt verdeeld door geprofileerde mergelstenen waterlijsten. Boven de onderste waterlijst, in het midden van de geveltop, situeert zich een rijk gesculpteerde mergelstenen nis met sokkel, waarin een beeld van Johannes de Doper staat. Ook dit beeld is deel van de oorspronkelijke gevel. Aan weerszijden ervan bevindt zich een klein, rechthoekig venster in een gesculpteerde mergelstenen omlijsting, waarvan de posten als pilastertjes zijn opgevat. Boven de als entablement bewerkte lateien van deze rechthoekige vensters zit een gebogen fronton: in het linkse fronton zit het wapen van de abdij en de initialen "M A" (Monasterium Averbodiensis), in het rechtse fronton zit een vaas met gestileerde bloemen.

In het bovenste gedeelte van de geveltop zitten twee pilasters. Het onderste gedeelte daarvan is versierd met een casement en steunt op een kraagsteen in de vorm van een hoofdje. Het bovenste gedeelte is gecanneleerd en afgewerkt met een Korinthisch kapiteel. Deze twee pilasters dragen een kort entablement dat rijkelijk van rankwerk is voorzien. Hierboven verheft zich de gevelbekroning, onderaan geflankeerd door mergelstenen voluten en afgelijnd met een entablement met fries. Een gebogen kalkstenen fronton, met het wapenschild van de abdij en een geprofileerde druiplijst met gestrekte uiteinden bekroont het geheel.[67]

Plint en hoekkettingen werden uitgevoerd in Maaskalksteen, sculpturen in Franse steen (Savonnière) of Maastrichtersteen, en speklagen in Gobertangesteen, deels vervangen door Maastrichtersteen. Het onderscheid tussen Gobertange en Maastrichtersteen is zichtbaar aan de kleur: witter voorGoberbantge, geler voor Maastrichter.[68]

II Verbindingsdeel

Tussen het Refugiehuis en vleugel 2 uit 1927 bevindt zich een gebouwtje van één bouwlaag hoog. Wanneer dit lagere volume werd opgericht is niet bekend. In de literatuur wordt het benoemd als poortgebouw. Het kleurverschil in de natuurstenen plint en het metselwerk zou in dat geval kunnen wijzen op een dichtgemaakte doorrit. De twee kruisvensters met stenen monelen werden redelijk recent toegevoegd, dat gebeurde in 1927, om de eenheid met de nieuwe vleugel te versterken. De schets die door Govaerts werd opgemaakt aan het begin van de twintigste eeuw toont hier twee vensters met kleinhoutverdeling. De schets is wel een voorstelling van het Refugiehuis na herstelling, niet van een bestaande situatie. Vermoedelijk tekende Govaerts hier ook al de gewenste situatie van het verbindingsgebouw en het naastgelegen hogere gebouw met grote poort in natuurstenen omlijsting. *(afb. 59 op pagina 46)*

De raamomlijsting met accoladeprofilering is authentiek, het venster is voorzien van drie diefijzers. De gaten in de omlijsting zelf zijn bouwsporen van een verdwenen raamkooi, een oudere manier dan diefijzers om een gebouw tegen

67 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22877 (24-09-2019)
68 DREESEN, R. (et. al.), *Atlas natuursteen in Limburgse gebouwen*, Genk, 2019: 296

VERBINDINGSGEDEELTE (TUSSEN REFUGIEHUIS EN VLEUGEL 2)

OOSTGEVEL (ZIJDE CLOCKEMSTRAAT)

ZUIDGEVEL (ZIJDE URSULINENSTRAAT)

inbraak te beveiligen. Mogelijk wijst dit detail ook in de richting van een gebruik als poortgebouw en was dit raampje een contactpunt met de portier.

Het dak van dit deel werd ontworpen door architect Govaerts, waarmee het geheel met twee dakkapellen te dateren is in 1927. Het lessenaarsdak en de dakkapellen zijn bedekt met natuurleien, het nagenoeg platte dak hierachter met zink.

III Oostgevel

In vergelijking met de noord- en zuidgevel werd deze gevel vaker verbouwd, waardoor de gevel niet echt in traveeën onder te verdelen is. De muur werd gemetseld in kruisverband en platvol opgevoegd met kalkmortel. Op verschillende plaatsen zijn de speklagen onderbroken als gevolg van latere verbouwingen. De gevel bevat een deur, die niet oorspronkelijk is en vermoedelijk in de negentiende of vroege twintigste eeuw werd toegevoegd. Met cementering werd een hardstenen omlijsting nagebootst.

De gelijkvloerse verdieping heeft vijf grote raamopeningen, waarvan de eerste twee van links geteld en de uiterst rechtse opening een hardstenen omlijstingen hebben. De twee ramen hiertussen kregen een omlijsting in cementering om deze afwerking na te bootsen. In de hardstenen lijsten zijn sporen zichtbaar van verdwenen elementen. Mogelijk waren dit raamkooien maar het lijkt eerder om luiken te gaan.

De ramen van de eerste verdieping zijn authentieker. Met name de twee fraai versierd tweelichten zijn bijzonder waardevol. Het rechtse heeft een driehoekige bekroning, waarbij de ontlastingsboog deze vorm volgt. Het linkse heeft een klokvormige bekroning met centraal een wapenschild en een banderol met leus "NE QUID NIMIS". Boven het wapen is een spoor zichtbaar van een verdwenen ornament. De waterlijst van het geheel eindigd in een bloemrozet, zoals ook zichtbaar is in de noordgevel. Vermoedelijk had de gevel aanvankelijk een derde tweelicht ter hoogte van het tweede venster te tellen vanaf links, wat de gevel terug in evenwicht zou brengen en ook de onderbreking in de speklaag zou kunnen verklaren.

Het schrijnwerk van de ramen van de gelijkvloerse verdieping werd aangepast omstreeks 1927 en werden in gelijkaardige vorm uitgevoerd als de ramen van vleugel 2. De ramen van de eerste verdieping zijn vroeg-negentiende-eeuws en hebben een kleinhoutverdeling. Ze zijn sober voorzien van houten lateien en hardstenen raamdorpels.

Verder is hier net zoals in de gevel van het verbindingsgedeelte een venster zichtbaar met natuurstenen omlijsting en accoladevormige profilering in de bovenzijde. Het venster werd afgedicht en afgewerkt met een mozaïek met voorstelling van de heilige Trudo.

IV Zuidgevel

De zuidelijke zijgevel is eveneens een trapgevel, afgewerkt met mergelstenen speklagen en hoekbanden. Er bevindt zich een geprofileerde mergelstenen waterlijst tussen beide bouwlagen en onder de geveltop. Gezien de minder belangrijke positie als de voorgevel, werd deze zuidgevel minder versierd.

Op de benedenverdieping zit een kloosterkozijn met negblokken en moneel in Maaslandse kalksteen. De waterlijst volgt het beloop van een gebogen, kalkstenen bekroning boven het venster, met het wapen van abt Volders en de letters "M A". Het venster heeft een ontlastingsboog van één rollaag en één koppenlaag. Aan de profilering van de omlijsting van het onderste deel van het tweelicht is zichtbaar dat dit vroeger beluikt was. In de geveltop zitten twee mergelstenen venstertjes met negblokken en geprofileerde druiplijst. Ze hebben elk een accoladevormige ontlastingsboog van een rollaag met mergelstenen sluitsteen en het rechtse venster een bijkomende koppenlaag.

Aan het kleurverschil in het metselwerk is duidelijk zichtbaar dat deze gevel aanvankelijk meer raamopeningen had. We kunnen twee raamopeningen situeren ter hoogte van de eerste verdieping, maar ook een gelijkaardige opening rechts van het kloosterkozijn van de gelijkvloerse verdieping. De verstoring loopt door tot boven de waterlijst, waardoor vermoed kan worden dat hier aanvankelijk ook een bekroning zat met gebogen omlopende waterlijst. De bouwsporen zijn in stippellijn

WESTGEVEL (ZIJDE BINNENKOER)

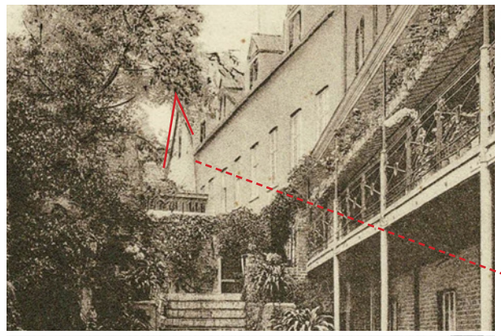

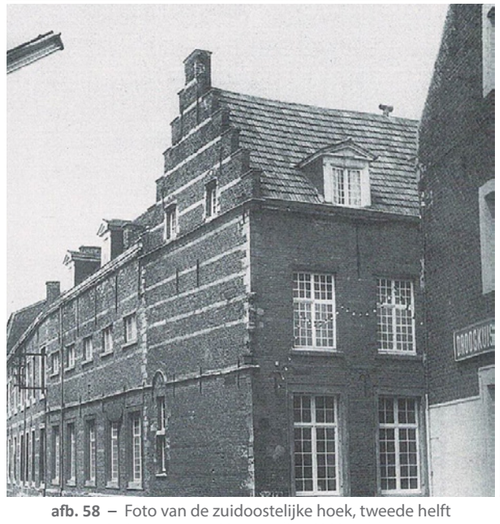

afb. 58 – Foto van de zuidoostelijke hoek, tweede helft twintigste eeuw ©Verzameling H. Vanelderen

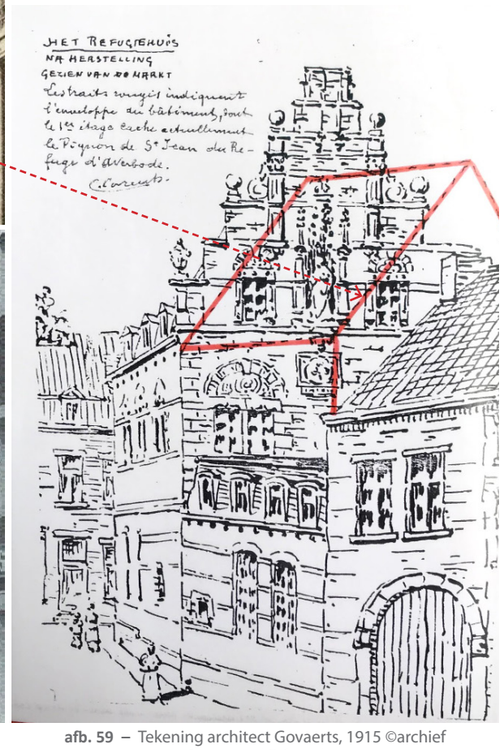

afb. 59 – Tekening architect Govaerts, 1915 ©archief Onroerend Erfgoed

op de foto aangeduid. *(zie pagina 44)* De hoek van de gevel wordt versierd met een beeldje op een sokkel, onder een laatgotisch baldakijn. Het beeldje zelf is een voorstelling van de heilige Jozef, de ouderdom ervan is niet bekend. Het beeld werd in 1863 door een broeder teruggeschonken aan de ursulinen, om de oude beeldnis terug in te vullen. Het werd er door hem weggenomen in woelige tijden, waarmee de archiefteksten vermoedelijk verwijzen naar de Franse bezetting en de secularisatie die hiervan het gevolg was. Nog voor de broeder zou sterven wenste hij dat het beeld terug op zijn oorspronkelijke plaats werd gezet.[69] Verder zijn er oude smeedijzeren gevelankers zichtbaar. Het witstenen schouderstuk aan de rechtse zijde van de gevel lijkt vroeger ook geornamenteerd te zijn geweest. De figuren zijn echter niet meer leesbaar.

V Westgevel

Aan de zijde van de binnenkoer is er door toevoeging van de later aangebouwde verbindingsgang nagenoeg niets meer zichtbaar van de westgevel. Tot in de negentiende eeuw was dit een vrijstaande gevel, het negentiende-eeuwse schrijnwerk bleef na toevoeging van de gang wel bewaard en komt overeen met dit van de oostgevel. Net boven het platte dak van de gang is een witstenen lijst met dichtgemetselde steigergaten zichtbaar. De gevel was in het verleden bepleisterd of licht gekaleid. *(afb. 60)*

VI Dak

Boven de witstenen kroonlijst werd een bakgoot gemaakt, met eenvoudige witgeschilderde bodemplaat en boeiboord. Aan de zijde van de Clockemstraat zijn drie dakkapellen zichtbaar, alle in verschillende vorm. Ze zijn bedekt met leien, terwijl het dak gedekt is met mechanische grijsgesmoorde pannen. De twee rechtse kapellen hebben een dak met wolfseinde dat uitsteekt en door schoren wordt ondersteund. De schoren zijn verdwenen bij de rechtse kapel. De linkse kapel heeft een houten fronton en zadeldak, de vorm komt overeen met de dakkapel van het Refugiehuis uit 1598 aan de zijde van de binnenkoer. Het vensters heeft dezelfde kleinhoutverdeling als de vensters van de eerste verdieping.

Verder heeft het dak ook twee grote dakkapellen aan de binnenkoer, die ook vensters hebben met kleinhoutverdeling. De dakkapellen hebben een andere bedaking, één is voorzien van een piron. De met zink beklede bakgoot is aan deze gevel voorzien van een eenvoudig witgeschilderd boeiboord. Er werden dakvlakvensters aangebracht in beide dakvlakken. Het platte dak boven de later toegevoegde verbindingsgang is met roofing bekleed.

afb. 60 – Oude foto met witbepleisterde of gekaleide gevel ©Beeldarchief bisdom Hasselt, KADOC

69 'En 1863, un respectable prêtre nous offrir d'orner notre façade d'une statue de saint Joseph' [...] 'Que je suis heureux de revoir Saint Joseph à cette même place, ou je vis briser sa statue à l'époque de la Terreur.', omzendbrief 1877, p. 11, KADOC

RECHTERGEDEELTE (1598)

LINKERGEDEELTE (17DE-EEUWS?)

afb. 61 – types kozijnen ©http://www.architects4u.be

afb. 62 – Aanduiding bouwsporen

3.1.2 Refugiehuis 1598

I Zuidgevel

De zuidgevel bestaat uit twee goed te onderscheiden delen, met de oorspronkelijke mergelstenen hoekketting tussen beide delen: het rechtse gedeelte telt vijf traveeën, het linkse zeven. Beide delen tellen twee bouwlagen onder een zadeldak van mechanische pannen. Het zijn bakstenen gebouwen op een hoge zand- en bakstenen sokkel met zandstenen afzaat. Beide delen vertonen ook gesmede ijzeren muurankers, mergelstenen speklagen en hoekbanden. Een geprofileerde mergelstenen kroonlijst lijnt het geheel bovenaan af. Steigergaten zijn alleen in het oudste gedeelte zichtbaar.

Het rechtergedeelte van de zuidgevel van de zuidelijke vleugel heeft twee dakkapellen met driehoekig fronton. Een sluitsteen in de middelste travee net boven de eerste bouwlaag vermeldt het jaartal "1598", de initialen "M V" en "N N" en het wapen van abt Valentijn Matheus. Vlak daaronder vindt men het enige spoor van de oorspronkelijke kruiskozijnen: een dubbele ontlastingsboogjes van één rollaag. Gezien de centrale positie van dit bouwspoor met het wapenschild hierboven en de grote hoogte van de ontlastingsboogjes, kan vermoed worden dat dit vroeger een deuropening was, eerder dan een raamopening. Dit rechter gedeelte heeft bovendien nog mergelstenen steigergaten en een geprofileerde waterlijst tussen beide bouwlagen. De benedenvensters zijn rechthoekig en zitten vervat in een gecementeerde omlijsting, die aangebracht werd om eenheid te krijgen met de natuurstenen raamomlijstingen van het linker gevelgedeelte. Gezien de gecementeerde omlijstingen en het schrijnwerk uit het begin van de twintigste eeuw, kan vermoed worden dat de gevel pas omstreeks 1927 zwaar verbouwd werd. De vensters van de verdieping hebben een houten latei, maar zijn niet de oorspronkelijke gevelopeningen. Aanvankelijk was de borstwering onder de vensters lager. Het verwijderen van de natuurstenen monelen van de oude vensters en het verlagen van de borstwering is nog afleesbaar aan het kleurverschil in het metselwerk en witsteen. Ook boven de vensters is verstoring in het metselwerk zichtbaar. Gezien de verhoudingen tussen breedte en hoogte waren de vensters vroeger wellicht ingedeeld als bolkozijn.[70] Nu zijn ze ingevuld met negentiende-eeuws schrijnwerk.

Het linkergedeelte van de zuidgevel van de zuidelijke vleugel heeft een jonger, achttiende-eeuws voorkomen door de rechthoekige vensters in een geriemde, kalkstenen omlijsting. Toch duidt een bouwspoor van een verdwenen kloosterkozijn mogelijk een oudere bouwfase uit de zeventiende eeuw aan. Rond de kalkstenen raamomlijstingen zijn bovendien ook bouwsporen zichtbaar van verdwenen kruisvensters. Vermoedelijk werd de kalkstenen omlijsting geplaatst in het midden van de negentiende eeuw, toen de zusters ursulinen het gebouw betrokken en een nieuwe vleugel (vleugel 3) oprichtten, die voorzien is van gelijkaardige raamomlijstingen. De grote verticale blok kalksteen in de rechtse travee is mogelijk een restant van een deuromlijsting. Oude foto's tonen dat de plint vroeger van bijkomende bepleistering was voorzien, zodat de delen baksteenmetselwerk wegvielen en er een geheel met de natuurstenen delen werd bekomen.

II Westgevel

Deze gevel is niet meer zichtbaar, er werd in de zeventiende of achttiende eeuw een nieuw gebouw tegenaan gebouwd. De westgevel tussen de linker- en rechtergevel is thans nog zichtbaar vanaf de zolder van het Refugiehuis. Er is een natuurstenen raamomlijsting zichtbaar, gelijkaardig aan dit van de sluitgevel van het Refugiehuis uit 1555. *(afb. 63)*

afb. 63 – Oud kozijn westgevel

70 Een bolkozijn is een kozijn met twee naast elkaar geplaatste ramen van gelijke grootte. De twee vensters, binnen één kozijn, worden gescheiden door een middenstijl. Oorspronkelijk was een bolkozijn een kozijn met een lichtvenster en ernaast een open venster dat voor de nacht of bij slecht weer met een luik werd afgesloten. Het kozijn kon uit hout of uit natuursteen worden vervaardigd.

ZUIDGEVEL

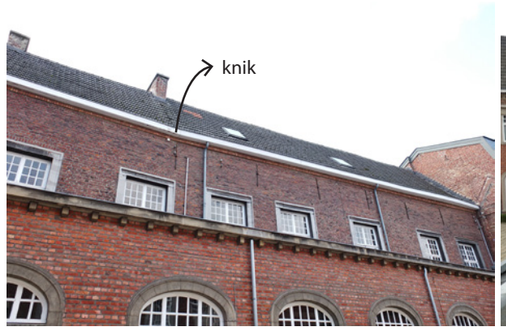

VERBINDINGSGANG (VROEGERE SITUATIE MET GLAZEN GAANDERIJ)

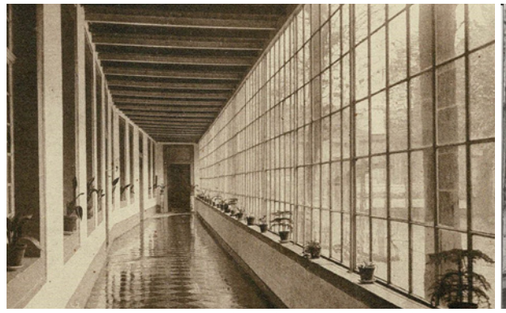

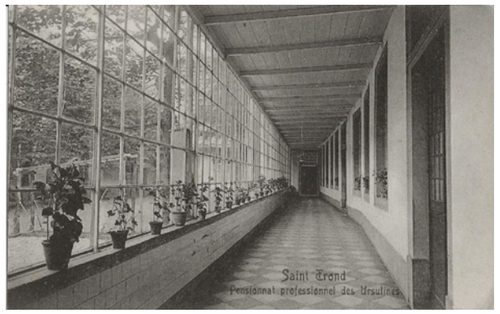

afb. 64 – de zuidgevel achter een glazen galerij, begin 20ste eeuw ©Verzameling H. Vanelderen

VERBINDINGSGANG (HUIDIGE SITUATIE)

afb. 65 – Bouwspoor baldakijn

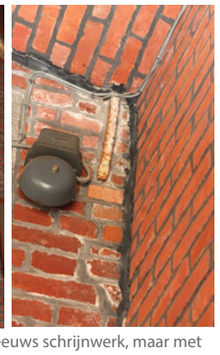

afb. 66 – Interieur verbindingsgang met bewaard negentiende-eeuws schrijnwerk, maar met gedecapeerd metselwerk. Er zijn delen van de gevelankers zichtbaar

III Zuidgevel

Ook in de zuidgevel is de bouwnaad tussen het ouder en nieuwer geveldeel zichtbaar. Het ouder gedeelte heeft een zandstenen kroonlijst met steigergaten, terwijl het nieuwere deel dit niet (meer) heeft. De dakkapellen komen vormelijk overeen met de dakkapellen aan de noordgevel. Met uitzondering van een recente bakstenen muizentand en een bouwnaad zijn er geen bouwsporen zichtbaar. De rechthoekige vensteropeningen zijn allemaal voorzien van een kalkstenen raamomlijsting.

Het negentiende-eeuwse schrijnwerk is voor het grootste deel ingevuld met ruiten van mondgeblazen glas, dat nog op ambachtelijke wijze werd gemaakt. Dergelijk glas wordt ook wel benoemd als cilinderglas, gezien het glas werd vervaardigd door eerst een lange cilinder te blazen en te draaien, die vervolgens in de lengte werd doorgesneden. Door de cilinder hierna in een oven te verwarmen plooide de cilinder open en ontstond er een platte ruit. Een mechanisering van dit proces kwam er aan het begin van de twintigste eeuw. Omstreeks 1914 werd getrokken glas op industriële schaal geproduceerd, het traditionele en arbeidsintensieve glas maakte plaats voor gemechaniseerde industrie.[71] Bijzonder aan deze beglazing zijn de vervormingen die het gevolg zijn van het productieproces. Het licht gegolfde oppervlakte van de ruiten zorgt voor een kenmerkend en heel herkenbaar uiterlijk. Gezien de ambachtelijke productiewijze kon men geen grote ruiten maken en waren de ramen voorzien van kleinhoutverdelingen, waarin de relatief kleine ruitjes geplaatst werden. Mechanisering zorgde voor telken grotere ruiten.

De gelijkvloerse verdieping van de gevel gaat schuil achter een later bijgebouwde verbindingsgang. Deze is een vervanging van een glazen gaanderij, die vernield werd tijdens WOII.[72] Er is een kenmerkende knik zichtbaar tussen het oude en het nieuwere geveldeel. *(afb. 64)* Oude foto's geven aan dat de gevel aan het begin van de twintigste eeuw bepleisterd of licht gekaleid was. In het interieur is gevelbepleistering zichtbaar. *(afb. 64)*

IV Verbindingsgang

De precieze bouwdatum van de verbindingsgang is niet bekend. Dit gebeurde niet tijdens de grote verbouwingen in 1927, gezien vleugel 2 opgetrokken werd met handgevormde stenen en de bakstenen van de verbindingsgang machinaal vervaardigd zijn. Bovendien is het ensemble door het materiaalgebruik eerder omstreeks 1940-1950 te dateren. Het schrijnwerk is ingevuld met enkele getrokken beglazing en lijkt eerder in dezelfde periode te situeren. De aansluiting van de gang met de gevel zorgde ervoor dat delen van de gevelankers in het interieur zichtbaar blijven.

Hoewel dit geveldeel strikt gezien bij de sociale woningen hoort, wordt hier toch graag de aandacht gevestigd op de beeldnis met Heilig Hartbeeld. De nis was aanvankelijk voorzien van een baldakijn, maar dit is verdwenen. Het liet wel een bouwspoor na op de gevel. *(afb. 65)* Het stenen beeld kreeg een houten hand, als gevolg van een herstelling. *(afb. 67)*

afb. 67 – Stenen Heilig Hartbeeld met houten hand en bewaarde gevelnis

71 STOKROOS, M., *Bouwglas in Nederland,* Amsterdam, 1994: 9-11 & ENGELEN, L., *Het glas in België*, Leuven, 1989: 194-207, 345

72 Een vliegtuigvleugel brak af en brokstukken landden op de binnenkoer, getuige de zusters plaatsbezoek 23-09-2019

OOSTGEVEL (ZIJDE CLOCKEMSTRAAT)

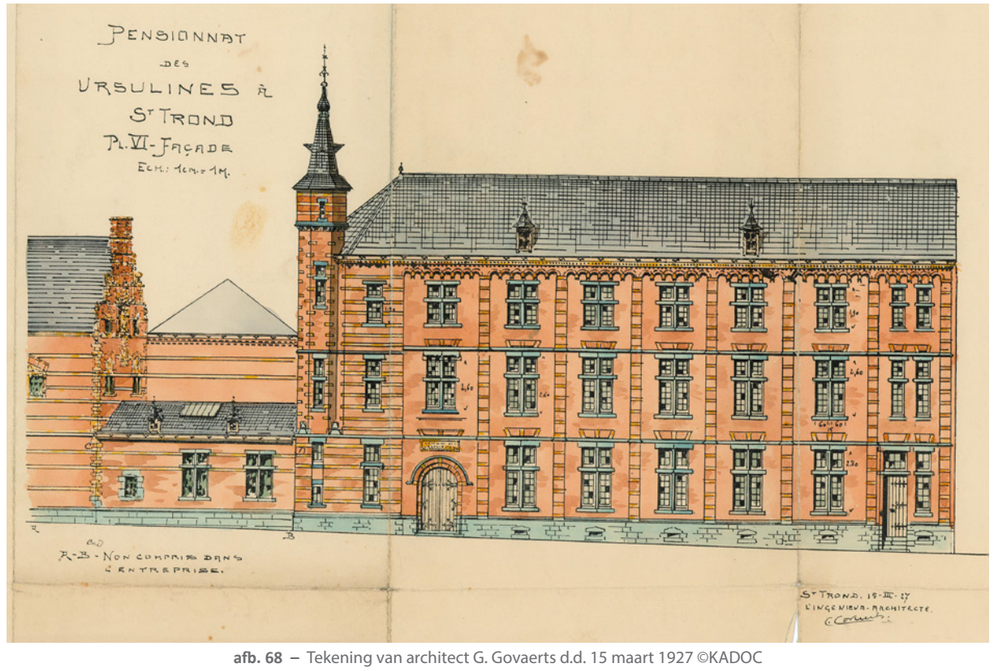

afb. 68 – Tekening van architect G. Govaerts d.d. 15 maart 1927 ©KADOC

3.2 Vleugel 2

I Oostgevel

Van deze gevel blijven de originele plannen uit 1927 bewaard, die mee aantonen dat de gevel thans integraal bewaard is. Het geheel is opgetrokken met handvormstenen op een pint van Maaslandse kalksteen. De gevel bestaat uit acht traveeën met aan de linkse zijde een torentravee. De bakstenen pilasters zijn versierd met speklagen uit natuursteen, die het verticale effect van de gevel versterken. Per verdieping zorgt een natuurstenen waterlijst voor de horizontale verdeling. Alle vensters zijn opgevat als een kruisvenster of kloosterkozijn. Enkel ter hoogte van de portierswoning en slaapkamer zijn kleinere vensters zichtbaar, dit was nodig voor de tussenverdieping, die nergens anders in het gebouw voorkomt. De kruisvensters hebben natuurstenen monelen en lateien, afgewerkt met een rechte strek als ontastingsboog, met aan de hoeken en als sluitsteen een natuurstenen blok. In de plint, waarvan de blokken ruw behouwen werden, zijn zeven kelderopeningen zichtbaar, die geaccentueerd worden met een natuurstenen latei en dorpel.

Boven de rondboogvormige opening van de grote inkomdeur is een natuurstenen plakkaat zichtbaar met de tekst: 'Kostschool der Ursulienen. Pensionnat des Ursulines.' Boven de deur een omlopende waterlijst en vervolgens een verdiept veld met natuurstenen speklagen. Het schrijnwerk van de deur werd gerecupereerd uit het poortgebouw. De grote vleugels zijn voorzien van zes smeedijzeren gehengen die lelietakken voorstellen. Twee hardstenen treden geven toegang tot de inkom. Verder is er ook nog een inkomdeur voorzien in de rechtse travee, met hiernaast een smal kloosterkozijn. Het schrijnwerk van deze deur werd uitgevoerd naar het model van de bestaande deur en ook voorzien van drie gelijkaardige lelietak gehengen. De deur is toegankelijk via vier hardstenen traptreden.

Bovenaan wordt de gevel afgewerkt met een blinde boogfries, steunend op natuurstenen modillons. Hierboven ondersteunt een muizentand met overhoekse stenen en een rij profielstenen de bakgoot. De goot zelf is voorzien van een geprofileerd en witgeschilderd houten boeiboord. Het boeiboord is thans het enige element dat afwijkt van de plannen van Govaerts, hij voorzag een boeiboord met ijzeren goothaken. Dergelijke haken zijn nog zichtbaar bij het verbindingsgebouw, dat in uniforme stijl met de nieuwbouw in 1927 werd verbouwd. Wellicht heeft men de bakgoot in het verleden hersteld en de plank vervangen.

Het achthoekige torentje is voorzien van natuurstenen kettingstenen en heeft op de overgang met het gebouw zelf een natuurstenen afzaat. Bovenaan wordt door middel van uitspringing en natuurstenen modillons de hoogste geleding geaccentueerd. De geleding is hier wel voorzien van speklagen. Op een natuurstenen kroonlijst steunt de achthoekige ingesnoerde torenspits met peerbekroning en een smeedijzeren spits. In vier zijden van de spits zijn kleine dakkapelletjes voorzien.

II Zuidgevel

De zuidgevel telt twee raamopeningen, waarvan een kruiskozijn en een bolkozijn. In het midden is een gemetselde schoorsteen zichtbaar, wederom afgewerkt met natuurstenen hoekstenen. Een smeedijzeren anker verbindt het metselwerk met de dakconstructie. De delen die zichtbaar zijn vanaf het publieke domein zijn van dezelfde verfraaiingen voorzien als de oostgevel. De overige delen zijn soberder uitgevoerd.

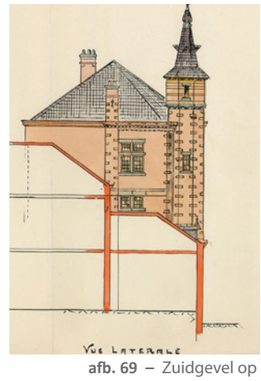

afb. 69 – Zuidgevel op de plannen, 1927 ©KADOC

WESTGEVEL (ZIJDE BINNENKOER)

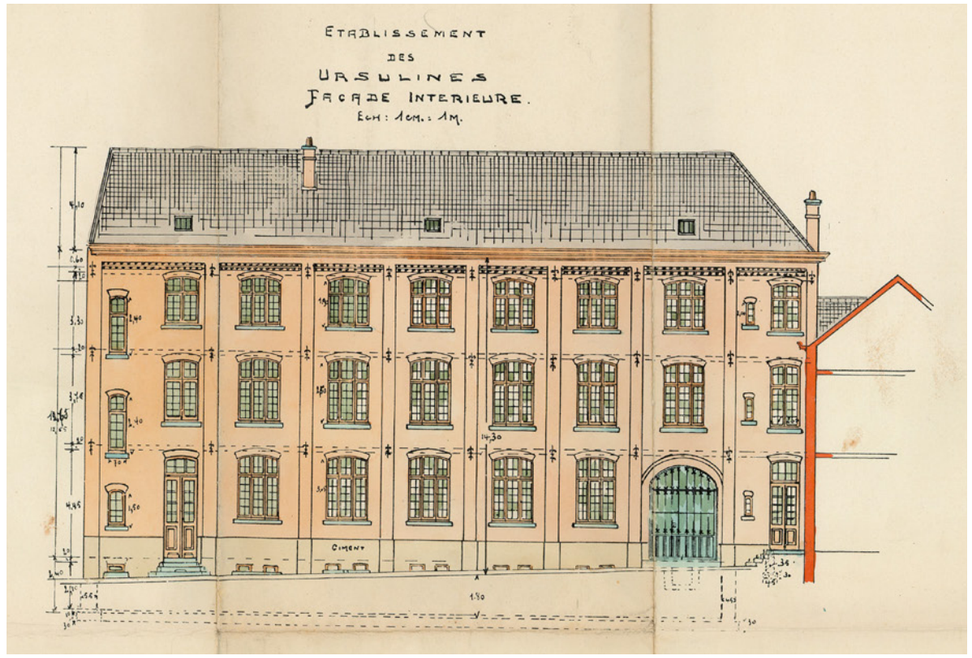

afb. 70 – Geveltekening van architect G. Govaerts d.d. 15 maart 1927 ©KADOC

III Westgevel

Deze gevel werd soberder uitgevoerd dan de oostgevel en is te verdelen in acht traveeën, die met pilasters van elkaar worden scheiden. In de pilasters zijn op de plaats van de moerbalken fraaie smeedijzeren ankers zichtbaar. Alle vensters zijn getoogde openingen. Het niveau van de ramen van de eerste travee verraadt de plaats van de traphal. Het schrijnwerk werd redelijk recent vervangen. De kleinhoutverdeling werd niet opnieuw uitgevoerd. Enkel het schrijnwerk van de dubbele deur naar de inkomhal bleef bewaard.

De rechtse travee is anders uitgewerkt dan de plannen van Govaerts voorzagen, de rij met kleine vensteropeningen werd niet uitgevoerd.

Bovenaan is de gevel afgewerkt met een overhoekse muizentand en bakgoot met houten geprofileerd boeiboord. Onderaan werd een gecementeerde plint aangebracht, zo ook voorzien op de oorspronkelijke plannen.

IV Dak

Het dak werd redelijk recent hersteld. In het dak zijn aan de oostgevel twee dakkapellen zichtbaar. Het westelijke dakvlak kreeg in het midden een dakkapel en drie recente dakvlakvensters. De zuidzijde van het dak kreeg een wolfseinde, om het torentje mooi te laten uitkomen.

ZUIDGEVEL (ZIJDE BINNENKOER)

afb. 71 – Authentiek schrijnwerk uit 1854 met geprofileerde glasroedes en veel mondgeblazen glas

afb. 72 – Vorstschade

afb. 73 – Authentieke knier

afb. 74 – Pompspanjolet

3.3 Vleugel 3

I Zuidgevel

Deze gevel telt negen traveeën, waarvan de laatste achter de aangebouwde verbindingsgang verdween. Het is een strakke neoclassicistische gevel uit 1854, met rechthoekige raam- en deuropeningen die alle van natuurstenen omlijstingen zijn voorzien. Er werd alleen Maaslandse kalksteen gebruikt, die bij alle elementen met een frijnslag werd afgewerkt. Het materiaal werd ook aangewend voor de plint van het gebouw. Op de plaatsen waar de natuursteen in het verleden barstte werden ijzeren krammen ingezet, die vast werden gegoten met lood. Het metselwerk werd uitgevoerd in kruisverband en platvol opgevoegd met kalkmortel, in een aantal zones vervangen door een eerder cementgebonden mortel. Deze laatste is te hard voor de handgevormde bakstenen en zorgt hierdoor voor schade tijdens vorst-dooicycli. *(afb. 72)*

Al het schrijnwerk is nog oorspronkelijk en bevat op veel plaatsen nog mondgeblazen glas. Het komt sterk overeen met het schrijnwerk in de zuidgevel van vleugel 1, dat mogelijk in dezelfde periode werd geplaatst. De kleinhoutverdeling gebeurde met fijne houten glasroedes, die aan de binnenzijde geprofileerd werden om de lichtreflectie te vergroten. Hierdoor kregen ze een zeer fijn uiterlijk. De ramen van de klassen kregen onderaan ruiten met structuurglas met geëetste(?) delen, zodat leerlingen niet naar buiten konden kijken. Dit glas is niet origineel, maar oude foto's geven wel aan dat de onderste ruiten steeds met een ondoorzichtig glas waren ingevuld. Het raambeslag bestaat uit authentieke ingewerkte knieren en een pompspanjolet met messing knop.

De derde verdieping werd in de tweede helft van de twintigste eeuw toegevoegd om het acute plaatstekort in het internaat op te vangen. De verdieping werd opgetrokken in goedkope materialen en afgewerkt met een plat dak, zowel qua architecturale verhoudingen als materiaalgebruik storend voor het oude gevelgedeelte.

De zuidgevel is goed zichtbaar op een ets met waarheidsgetrouwe voorstelling van de ursulinenschool. *(afb. 75)* Hierop is te zien hoe het dak eruit zag vóór de afbraak in functie van de nieuwe verdieping. De zijgevel was een trapgevel, het zadeldak was ter hoogte van elke travee van een dakkapel voorzien. Tegen de westgevel stond een lager gebouw dat een kleine kapel was, die in 1876 door een grotere kapel met neoromaanse stijlkenmerken werd vervangen. De afbeelding van de gebouwen is hiermee te dateren tussen 1854 en 1876. De deuropening bevindt zich nog steeds op dezelfde plaats, de deuropening in de eerste travee werd aan het zicht onttrokken door de aanbouw van de verbindingsgang. Een oude foto geeft aan dat de gevel licht gekaleid was, met een donkere geschilderde plint. *(afb. 76)*

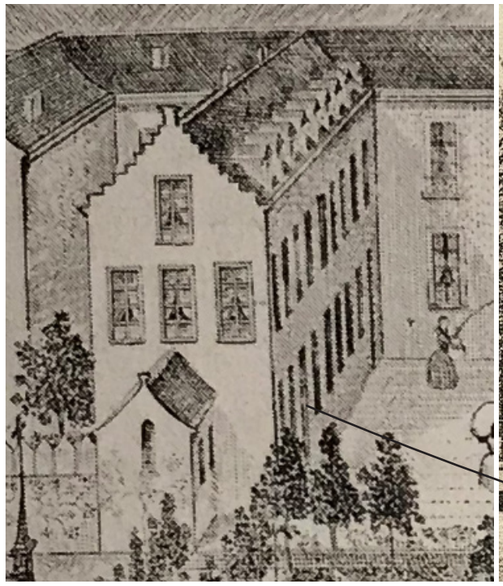

afb. 75 – Ets uit 1854-1876 ©uit: SNEYERS, M. (2000)

afb. 76 – Een deel van de gevel op een oude foto ©KADOC

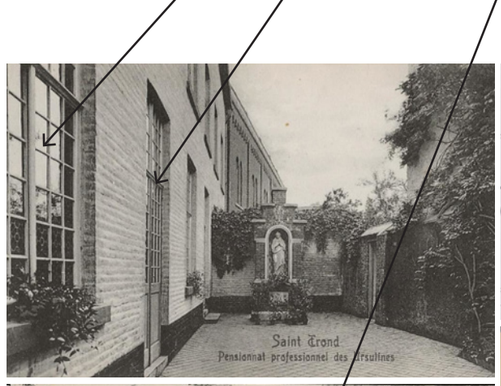

afb. 77 – Noordgevel vleugel 3 vóór 1927 ©Delcampe

afb. 78 – Linkse traveeën die in 1927 overbouwd werden met vleugel 2, oorspronkelijk venster en natuurstenen deuromlijsting

II Noordgevel

Deze gevel behield - op de recenter toegevoegde verdieping na - zijn negentiende-eeuwse gevelconfiguratie. De gevel telt acht traveeën, waarvan de eerste twee in het gebouw uit 1927 werden opgenomen. Het schrijnwerk is negentiende-eeuws. Ook het raam in één van de twee traveën die bij het interieur van vleugel 2 werden gelijfd bevat nog fraai oud schrijnwerk en mondgeblazen glas. De deur links hiervan bevat geen schrijnwerk meer, maar de natuurstenen omlijsting geeft nog aan dat dit de vroegere buitendeur was. *(afb. 78)* Het schrijnwerk komt overeen met oude foto's. Enkel de deur in de rechtse travee werd in de twintigste eeuw vervangen door de huidige deur. *(afb. 77)*

De gevel is zichtbaar op een aantal oude foto's uit het begin van de twintigste eeuw. Een foto toont de gevel nog vóór het aanbouwen van vleugel 2. De bijkomende verdieping op het verbindingsgedeelte, dat werd afgebroken om de gevel uit 1555 terug zichtbaar te maken, is hier ook te zien. *(afb. 77)* Er zijn vier dakkepallen zichtbaar en de ramen van de eerste verdieping hebben net zoals vandaag een licht getoogde raamopening. Het schrijnwerk met kleinhoutverbinding bleef bewaard. *(afb. 77)* De gevel was gekaleid en had hierdoor een lichte (witte?) kleur. De plint was zwart geschilderd. Van de lichte kaleilaag zijn vandaag nog sporen zichtbaar.

Aangezien de vleugel ingericht was met klassen, maar niet over een gang beschikte, had iedere klas een buitendeur. Wanneer de beglaasde overkapping werd toegevoegd is niet met zekerheid bekend, het element staat niet getekend op de plannen uit 1927, maar wel op de mutatieschetsen uit 1928. Een eenvoudige ijzeren structuur met lessenaarsdak werd aangebouwd tussen de eerste en de tweede bouwlaag. Het niveauverschil met de hoger gelegen vleugel 2 werd opgevangen door een metselwerk sokkel, aan de tuinzijde afgewerkt met cementrustiek. De houten planken zijn een recentere toevoeging, mogelijk zijn hieronder de oudere tegels bewaard. Het glas van de overkapping werd in een recentere periode vervangen door polycarbonaatplaten.

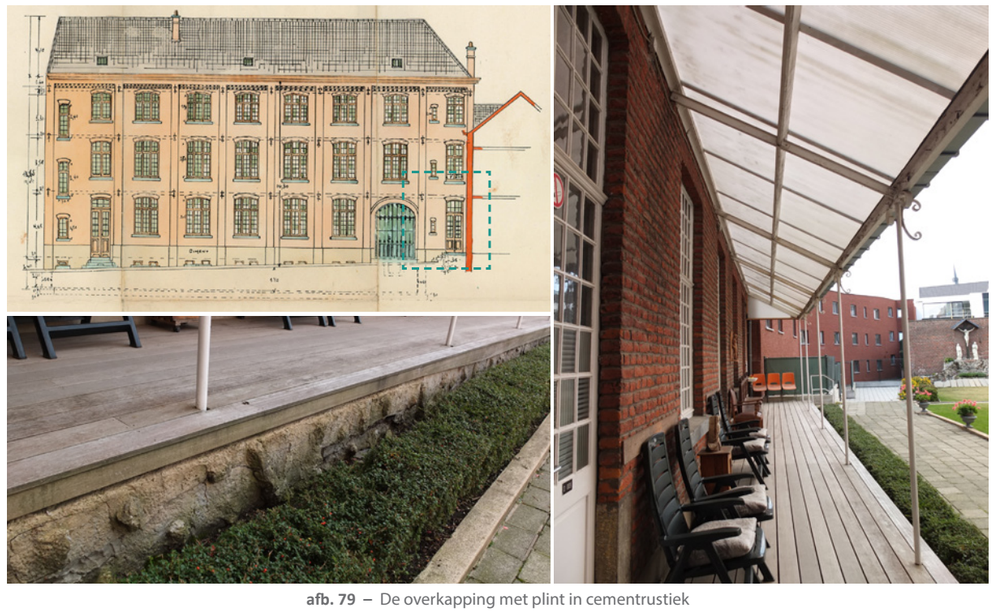

afb. 79 – De overkapping met plint in cementrustiek

afb. 80 – Zicht westzijde

afb. 81 – Zicht noordzijde

afb. 82 – Inkom vleugel 2

afb. 83 – Nieuwbouwproject

afb. 84 – Smeedijzeren tuinelementen

afb. 85 – Verandastructuren met oude beglazing en tegels

afb. 86 – Kapelletje Onze-Lieve-Vrouw

3.4 Binnentuin met calvarie, veranda/wintertuin en beelden

Deze binnentuin kreeg zijn huidige oppervlakte in 1927, toen de oude gebouwen in de tuin en aan de Clockemstraat werden afgebroken en vervangen door de vleugel n.o.v. Govaerts. *(Mutatieschets 1928 p. 31)* Behalve de gaanderij tegen de noordgevel zijn er ook twee wintertuinen zichtbaar aan de noordzijde van de binnentuin. De beglazing is gezet in ijzeren glasroeden. De muur tussen wintertuinen en overkapping is uitgevoerd in halfsteens verband en is een latere toevoeging. De noordelijke muur is afgewerkt met knipvoegen en roodschildering. Dergelijk techniek gebruikte men voor onregelmatig metselwerk met bouwsporen, om het terug een gaaf en uitgelijnd uiterlijk te geven. Hierdoor kan vermoed worden dat deze muur een oude muur is. De vloer van de veranda is afgewerkt met zogenaamde *dalles d'usine*. Verder een kapel met beeld van Onze-Lieve-Vrouw, opgericht in het Interbellum door ouders van een interne, die over de balustrade van de trap viel en terecht kwam op een Onze-Lieve-Vrouwebeeld, dat de val brak en hierdoor het leven van de student redde. In bijpassende stijl bij de vleugel uit 1927, maar ook bij de afgebrande kapel, met rondboogarcade op hardstenen consoles. Het metselwerk is afgewerkt met een knipvoeg. Het plafond is afgewerkt met een eenvoudige bepleistering op gewelfde structuur. Het dak heeft een witgeschilderde houten kroonlijst op houten modillons. *(afb. 86)*

Van een vroegere tuinaanleg is geen sprake meer. Deze is nog voor een deel zichtbaar op foto's uit het archief van de ursulinen. Er stonden agaves in pot, enkele boompjes, een grotere boom rechts van het Onze-Lieve-Vrouw-beeld en buxushaagjes. Dit beeld bleef bewaard en staat nog steeds op dezelfde sokkel, met oorspronkelijk stenen Mariamonogram. Het beeld stond al in deze tuin, nog vóór die werd vergroot in 1927. *(afb. 87) (afb. 90)* Een ander element dat bewaard bleef is calvarieberg aan de westzijde van de tuin. De berg werd opgebouwd met steenblokken in cementrustiek, een houten calvariekruis met Christusbeeld onder baldakijn, links een beeld van Maria en rechts een beeld van Johannes de Doper. Van de calvarieberg blijven geen oude foto's bewaard. *(afb. 88)* Verder staan in de tuin smeedijzeren hekken waarvan de afkomst niet bepaald kon worden en lage smeedijzeren perkhekjes. *(afb. 84)*

De overgang tussen de gebouwen met tuin en de achtergelegen nieuwbouw zou op een betere manier opgelost kunnen worden, om de harmonie van het groene binnengebied terug te versterken. *(afb. 83)* Tijdens het uitwerken van het herbestemmingsproject moet rekeningen worden gehouden met de aanwezige nooduitgang van het restaurant.

afb. 87 – Foto van de binnentuin vóór 1927 ©KADOC

afb. 90 – OLV-beeld op sokkel met Mariamonogram

afb. 88 – Calvarie

afb. 89 – Foto van de binnentuin 20ste eeuw ©KADOC

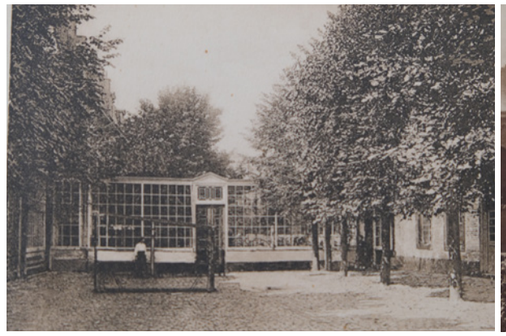

afb. 91 – Oude foto van de binnenkoer ©beeldarchief Bisdom Hasselt, KADOC

afb. 92 – Oude foto van de tuin, met achteraan de koer met glazen gaanderij ©beeldarchief Bisdom Hasselt, KADOC

afb. 93 – Huidige uitzicht binnenkoer

afb. 94 – Een foto van de zusters op de binnenkoer, op de achtergrond is het negentiende-eeuwse schrijnwerk en een stam van een leiboom zichtbaar. De foto werd genomen in 1925. ©uit 150 jaar ursulinen, p. 40

3.5 Binnenkoer

Aanvankelijk was de binnenkoer verhard met kasseien of plankieren, met centraal een afwateringsgeul. Aan de noord- en zuidzijde stonden bomen aangeplant, vermoedelijk als zonnescherm. Het gebladerte houdt in de zomer de warmte tegen. Maar groen aan scholen was niet ongewoon, speelplaatsen waren ingericht als speelpark, het groen werd belangrijk geacht voor het welbevinden van de leerlingen. Een glazen gaanderij scheidde de binnenkoer van de achtergelegen tuin. Hiervan rest thans enkel nog de dikke beuk.

De huidige verharding bestaat uit cementen stoepdals zonder historische waarde. In tegenstelling tot vroeger staan er geen leibomen meer. Aan de gevels werden wel smalle perken voorzien.

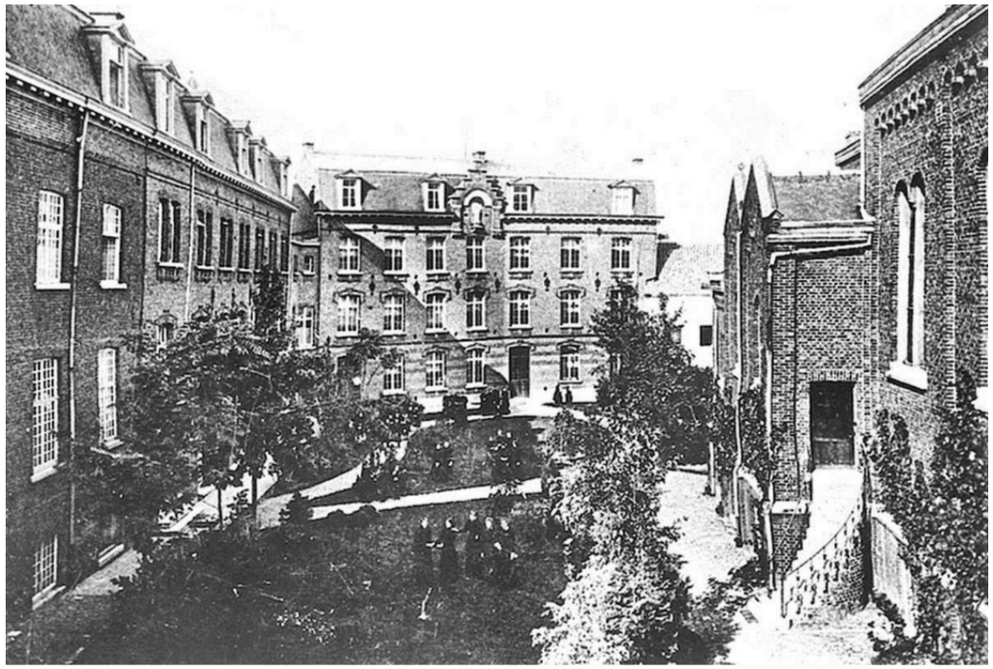

afb. 96 – Een vroege foto van de tuin, gezien naar het westen ©verzameling W. Ilsbroekx, overgenomen uit archeologienota

afb. 95 – Van de achterliggende tuin bleef enkel de grote beuk bewaard, hij is al zichtbaar op oude foto's ©beeldarchief Bisdom Hasselt, KADOC

afb. 97 – Balksleutel uit 1555 met wapen van de abdij, *(zie pagina 77)*

DEEL 4
INVENTARISATIE INTERIEUR

4.1 Vleugel 1

4.1.1 Verticale circulatie

afb. 98 – Aanduiding trappenhuizen

Pas geleidelijk aan heeft de trap een belangrijke plaats in het interieur gekregen. Zelf in de renaissance bleven de trappen ondergeschikt aan de andere delen van het gebouw. Over het algemeen gesteld waren bordestrappen in onze streken vóór 1600 niet gebruikelijk. De constructies waren vaak puur functioneel, zonder decoratieve functie. Aan het einde van de zeventiende, maar vooral in de achttiende en negentiende eeuw, won de trap meer aan belang en werd het element aansluitend bij een rijk gedecoreerde vestibule uitgewerkt tot een statussymbool.[73] Gezien het oorspronkelijke Refugiehuis verschillende verdiepingen telt, moest er steeds een gerieflijke trap aanwezig zijn geweest. Hoe deze trap eruit zag en wat de plaats van de verticale circulatie is, is niet meer bekend. Gedurende restauratiewerken moet voldoende aandacht worden geschonken aan bouwsporen in houten roosteringen, oude raveelconstructies, enzovoort. Deze kunnen hierover informatie bieden.

Vleugel 1 heeft drie trappenhuizen, die genummerd worden om overzicht te houden. *(afb. 98)* De **eerste traphal** bevindt zich nog juist in het verbindingsgedeelte, tussen de twee keukens. Onder deze trap is er een oude keldertrap naar de zestiende-eeuwse kelder onder het oudste Refugiehuis, wellicht aanvankelijk via buiten toegankelijk, wat wel gebruikelijk was vroeger. Aan de opbouw van trap 1 is te zien dat het hier gaat over een oude trap, die werd herplaatst en in een recentere periode voorzien van een lambrisering. Mogelijk werden de traptredes versmald in functie van het herplaatsen van de trap. Het achterhout is onbepleisterd. De trap kan vermoedelijk gedateerd worden in de achttiende eeuw, gezien de platte gedraaie balusters en de vormgeving van de trappaal. Trappen met balusters komen in veel soorten en vormen voor. In de achttiende eeuw wordt vaak gebruik gemaakt van de platte gedraaide baluster, wat zorgde voor een speciaal lichteffect.[74]

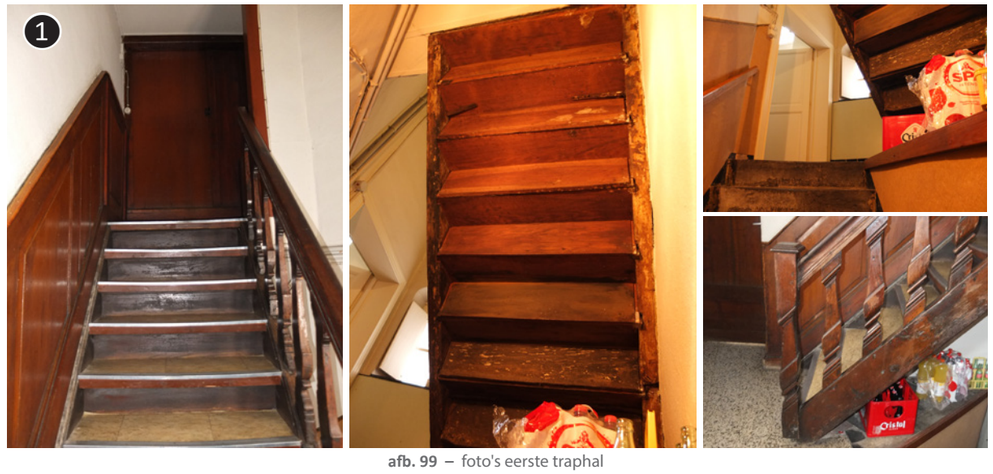

afb. 99 – foto's eerste traphal

73 ZANTKUIJL, H.J., *o.c.*, Amsterdam, 2007: 442-443
74 ZANTKUIJL, H.J., *o.c.*, Amsterdam, 2007: 454-456

Een **tweede traphal** is voorzien achter de eetzaal en geeft verbinding met de eerste verdieping. Vanaf de overloop geeft hier een eenvoudige rechte steektrap - in andere vormgeving en van recentere makelij - toegang tot de zolder. *(afb. 103)* Onder het bordes van de trap is in een latere periode een tochtsas voorzien die de gang afsluit van de buitendeur. De profilering van de balusters loopt verder in de wrongstukken, waardoor de zichtlijnen op de trap worden versterkt. *(afb. 101)* De lichte draaiing van de beginbaluster is een uitnodigend gebaar om de trap te bestijgen. De balusters zijn eenvoudig uitgewerkt, maar vormen samen een zeer sielijk geheel. Mogelijk wijst dit laatste in de richting op de kenmerkende versobering in balusters, die optrad vanaf het vierde kwart van de achttiende eeuw. Deze trap kan in de achttiende eeuw gesitueerd worden, met eind-negentiende-eeuwse of begin twintigste-eeuwse aanpassingen. Wellicht was dit een oude trap die werd verplaatst, de inpassing met het bepleisterde plafond gebeurde op vreemde wijzen, die eerder ad hoc lijkt te zijn.

De laatste trapvleugel tot de eerste verdieping werd aangepast. De balustrade aan de zijde van de binnenmuur werd verhoogd *(blauwe inkleuring)*, waardoor de schuinte moest worden aangepast en de lijnvorming in de balusters verstoord is. *(blauwe stippellijn) (afb. 102)* Mogelijk liep de trap aanvankelijk door tot op de zolder en heeft men een trapvleugel verwijderd. Dit zou ook de vreemde afwerking van de trappalen aan de eerste verdieping verklaren.

afb. 100 – overzichtsfoto's tweede traphal

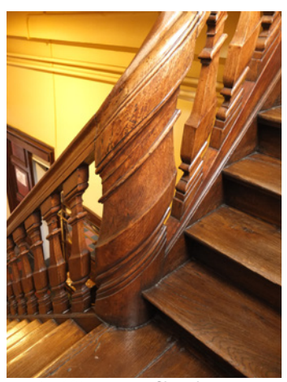

afb. 101 – geprofileerde wrong

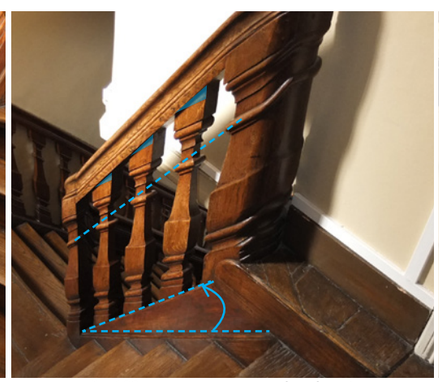

afb. 102 – aanpassing van de schuinte

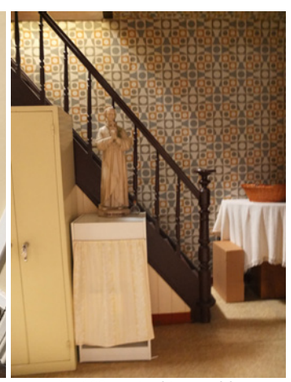

afb. 103 – steektrap zolder

De **derde traphal** is aangebracht in het midden van de zuidvleugel en loopt helemaal door tot op de zolderverdieping. De gehele trap bestaat uit trappalen en balusters die op dezelfde manier zijn opgebouwd en gedetailleerd, waaruit we kunnen afleiden dat de trap in zijn geheel werd geplaatst. Dit gebeurde vermoedelijk in de tweede helft van de negentiende eeuw, gezien de fijne verhoudingen van de balusters. Een bordes van de trap komt voor het oudere venster uit het midden van de negentiende eeuw, en komt juist overeen met het kalf tussen bovenlicht en raamvleugels. Het achterhout van de trap is bepleisterd. De tredes zijn uit eikenhout vervaardigd, de balustrade en lambrisering uit naaldhout.

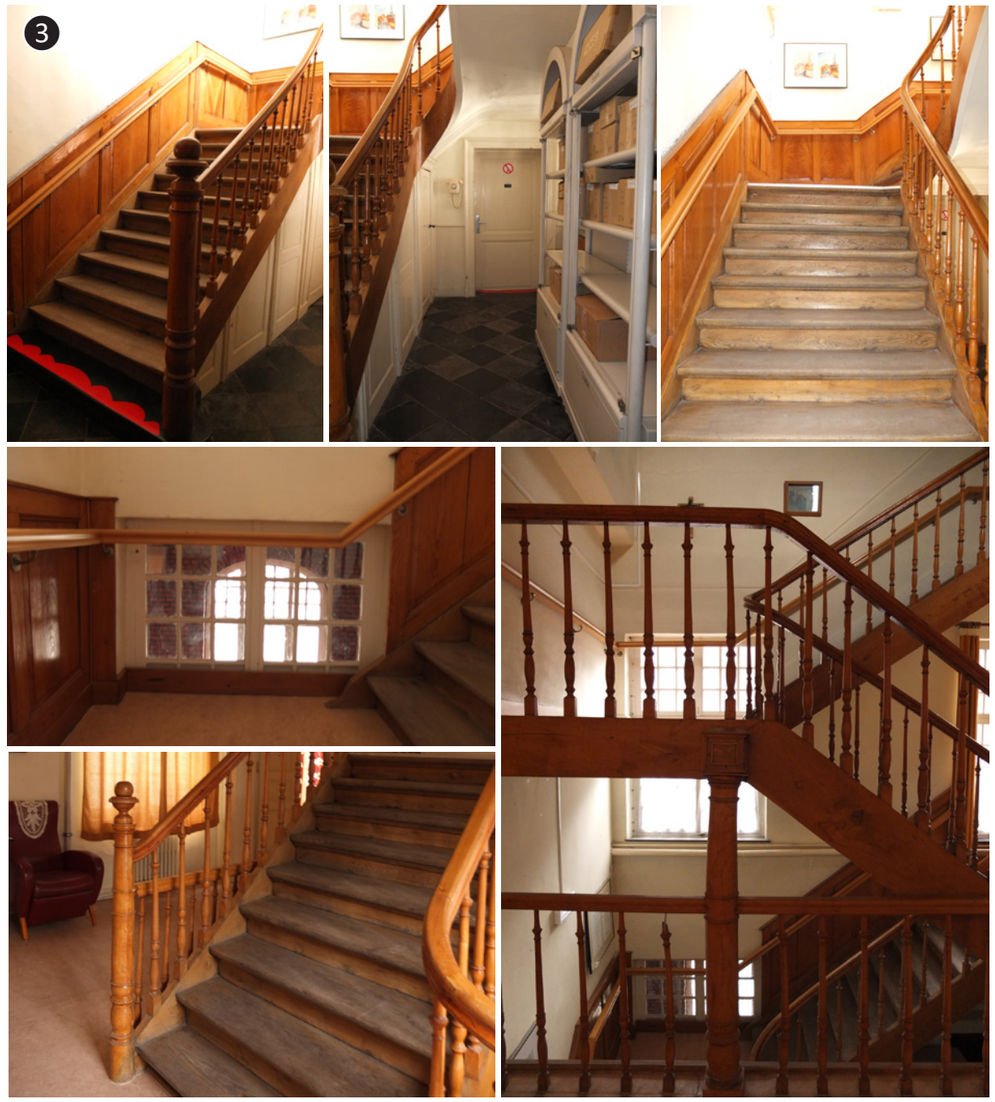

afb. 104 – Foto's van de derde traphal

afb. 105 – Oude foto's van de glazen galerij, die omstreeks het midden van de twintigste eeuw door de huidige verbindingsgang werd vervangen ©Beeldarchief bidsom Hasselt, KADOC

4.1.2 Horizontale circulatie (verbindingsgang)

De verschillende ruimtes zijn toegankelijk via een later toegevoegde rondgang aan de binnenkoer. Een deel van de huidige gang verving een glazen rondgang. Voor de rondgang werd overal hetzelfde materiaal gebruikt, wat het verbindende karakter nog versterkt. In plaats van de glazen gaanderij, die vermoedelijk vernield werd tijdens WOII, werden wanden massief met machinaal gevormde bakstenen opgebouwd. Het platte dak rust op een gewelfde structuur opgebouwd uit witstenen ellipsbogen met hanenkam, die rusten op witstenen consoles. Ze worden links en rechts verbonden met witstenen ribben. De gewelfvlakken zijn opgebouwd met bakstenen op hun platte kant gelegd.

De muren werden allemaal opgevoegd met een donkere mortel, wat wel past bij het geheel van de gang, maar niet overal even verzorgd werd uitgevoerd. De negentiende-eeuwse natuurstenen raamomlijstingen van de oude achtergevel werden hierin geïncorporeerd. Ze dragen sporen van gedecapeerde pleister- of kaleilagen. Tevens zijn een aantal onderdelen hersteld met restauratiemortel in dezelfde kleur. Bij een aantal ramen is de raamomlijsting (deels) opgebouwd met bepleistering en geïmiteerde frijnslag. Dit wordt pas zichtbaar bij beschadigingen, waarbij de bakstenen drager en interne opbouw van de bepleistering zichtbaar wordt. Verder is op de plaatsen zonder vitrinekasten ook een natuurstenen plint zichtbaar, met een fijne bouchardeerslag afgewerkt. Dit is wellicht een deel van de oude plint van het Reefugiehuis.

Het schrijnwerk aan de zijde van de binnenkoer is nog oorspronkelijk en past in de periode omstreeks 1945. Er werd duidelijk getracht dit schrijnwerk aan te laten leunen bij het schrijnwerk uit 1927. In de houten glasroedes en kozijnen is hier en daar nog getrokken beglazing uit dezelfde periode te zien. Het plat dak zelf is afgewerkt met roofing. De zinken muurslabben ter hoogte van de zuidgevel geven hier echter geen waterdichte aansluiting meer mee, waardoor regelmatig water binnensijpelt en zo voor schade aan fraaie vitrinekasten zorgt.

Het schrijnwerk van de vroegere buitenmuren is negentiende-eeuws en bevat op veel plaatsen het oorspronkelijke mondgeblazen glas en authentiek beslag.

De vloer is belegd met warmrode keramische tegels in overhoeks patroon. Met zwarte tegels werd een fries voorzien en een geometrisch patroon gemaakt. De tegels horen bij het totaalontwerp van de gang en komen ook op andere plaatsen in het gebouw voor.

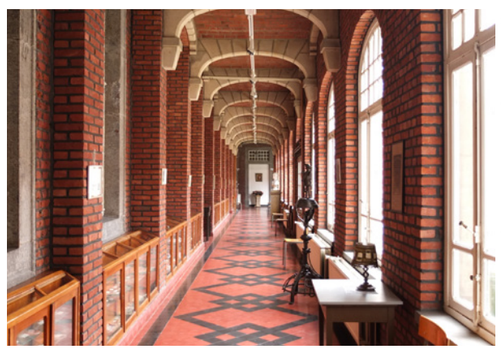

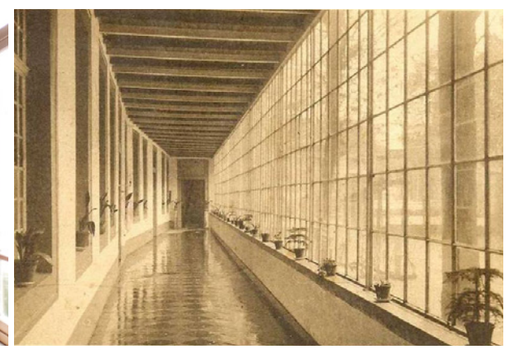

afb. 106 – Linksonder de huidige situatie, in vergelijking met een oude interieurfoto van de glazen gaanderij of 'galerie vitrée' die vervangen werd door de huidige verbindingsgang. In tegenstelling tot de oorspronkelijke gaanderij wordt de huidige niet doorgetrokken aan de gevel van vleugel 3.

VERBINDINGSGANG DEEL 1

VERBINDINGSGANG DEEL 2

Deel I

De gang is toegankelijk via een deur met omlijsting in Maaslandse kalksteen met fraaie profilering, mogelijk achttiende-eeuws. Dit was vroeger een buitendeur. Het schrijnwerk van de deur is te dateren omstreeks het midden van de twintigste eeuw. Het bovenlicht is nog negentiende-eeuws en bevat oude begazing. Het niveauverschil tussen de twee gebouwen wordt opgevangen met een oude hardstenen traptrede en dorpel. Een gelijkaardige deuromlijsting is zichtbaar aan de toegang tot de keuken. Gezien de afwijking qua profilering met de omlijstingen van de negentiende-eeuwse gebouwen kan vermoed worden dat de deuromlijstingen in een vroegere periode (achttiende eeuw?) te situeren zijn. Dit komt ook overeen met de bebouwing zichtbaar op mutatieschetsen van voor 1854. Het bovenlicht is hetzelfde en ook negentiende-eeuws. De deur naar de keuken is een eikenhouten opgeklampte dubbele deur, met later aangepaste deurklink. De deur naar het kantmuseum heeft een vlakkere deuromlijsting en het schrijnwerk is van een andere vorm. De deur en bovenlicht zijn te dateren aan het einde van de negentiende - begin twintigste eeuw. Tenslotte is ook de doorgang naar de traphal 2 van gelijkaardige deuromlijsting voorzien, met behoud van van het negentiende-eeuwse bovenlicht en ambachtelijke beglazing. De vitrinekasten in dit deel van de gang staan hier vermoedelijk niet op hun oorspronkelijke plaats. Ze hebben een andere soort detaillering dan de ingebouwde vitrinekasten in het tweede deel van de gang, die hier ongetwijfeld speciaal op maat voor werden vervaardigd.

Deel 2

De verbindingsgang werd zo opgebouwd dat de knik in de gevel niet meer wordt aangevoeld in het interieur van de gang. De ingebouwde vitrinekasten zijn geplaatst in pilasters, die tegen de oude buitenmuur werden gemetseld. Deze pilasters kregen een oplopende dikte, waardoor de schuinte werd uitgevuld en er een rechte gang werd bekomen. De vitrinekasten beginnen heel smal en worden telkens dieper. In de kasten worden collecties van de ursulinen getoond. De voormalige buitengevel van het Refugiehuis bevat negentiende-eeuws schrijnwerk, met ijzeren glasroedes en veel mondgeblazen glas. Tevens komt er schrijnwerk voor in dezelfde vorm, maar dan met fijne houten glasroedes. Deze ramen zijn ook te dateren in de negentiende eeuw en bevatten ook mondgeblazen glas. De opgeklampte dubbele deur in deze gang komt overeen met de deur in het eerste deel van de gang, ook het bovenlicht is hetzelfde. Aan het einde van de gang gaf een deur in gelijkaardige natuurstenen omlijsting toegang tot het achterliggende schoolgebouw, dat thans tot woningen werd verbouwd. De deur werd daarom dichtgemetseld, het schrijnwerk bleef niet bewaard, het bovenlicht wel.

Schade

Recentere schade aan de natuurstenen onderdelen werd hersteld, maar eerder op een slorige manier. Ook technieken en een dikke kitlaag - in een poging de aansluiting tussen gewelf en opgaand muurwerk waterdicht te maken - verstoort de uitstraling van het geheel. Om de waterdichte aansluiting tussen plat dak en gevel te garanderen dienen de loodloketten te worden vervangen of hersteld.

Deel 3

Dit deel van de verbindingsgang gaf vroeger toegang tot de kapel. Toen de oude kapel afbrandde en de nieuwe kapel werd opgericht, bleef de deur bestaan. De oude stijl van de kapel is nog herkenbaar in deze van de deur. Toen de nieuwe kapel werd afgebroken en de sociale woningen werden opgericht heeft men de deur dicht gemetseld. Het schrijnwerk van de deuren bleef bewaard maar is gedemonteerd. Ook aan het schrijnwerk van de gevel aan de zijde van de vroegere tuin werd aangepast in functie van de nieuwbouw. Bijzonder aan de ruimte zijn de vitrinekasten met delen van het oude schoolmuseum. Het gaat over fraaie meubelstukken met oude geblazen beglazing en een gave collectie.

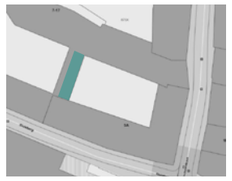

VERBINDINGSGANG DEEL 3

afb. 107 – Dichtgemetselde deur naar de afgebroken kapel, neoromaanse stijl

afb. 108 – Storende deur

4.1.3 Kelder

Oude kelder uit de zestiende eeuw, bestaande uit een gemetseld en bepleisterd troggewelf, voorzien van oude keldergaten. Via de keldergaten werden goederen in de kelder gebracht. De kelder is toegankelijk via een oude hardstenen keldertrap, de toegangsdeur - een oude opgeklampte constructie - bevindt zich ter hoogte van de voorgevel van het Refugiehuis (noordgevel). De deur draait op twee handgesmede duimgehengen en heeft een oud opdekslot. De vloer bestaat uit natuurstenen tegels van verschillende formaten, de steensoort kon niet met zekerheid bepaald worden, mogelijk is het een vloer uit Basèclessteen, de steen die veel voor kerkgebouwen werd gebruikt. *(afb. 110)* Mogelijk werd de vloer gerecupereerd uit een ander deel van het gebouw. Aan de zuidzijde van de kelder is een gewelfde onderschoring van een verdwenen stookplaats/open haard zichtbaar. *(afb. 114) (afb. 111)* Op de zijkanten van de ondersteuning werden op de begane grond de wangen van de schoorsteenmantel gebouwd. Hiervan kunnen archeologische sporen[75] bewaard blijven onder de huidige vloerafwerking van de keuken. Dit geeft ons wel een idee van een vroegere, mogelijk oorspronkelijke, indeling van het Refugiehuis. *(afb. 114)*

afb. 109 – Keldertoegang

afb. 113 – Oude keldernissen

afb. 110 – Natuurstenen tegelvloer

afb. 112 – Opgeklampte deur met oude gehengen

afb. 111 – Gewelfde ondersteuning openhaard

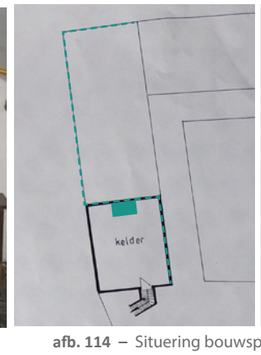

afb. 114 – Situering bouwspoor open haard/stookplaats

75 Zie *(zie pagina 114)*

afb. 115 – Keuken verbindingsgedeelte

afb. 116 – Keuken vleugel 1555

afb. 117 – Schrijnwerk keuken 1555

afb. 118 – Schrijnwerk keuken verbindingsgedeelte

afb. 119 – Kantmuseum

4.1.4 Gelijkvloerse verdieping

Deze ruimtes sluiten aan bij gang deel 1. *(Verbindingsgang deel 1 p. 70)*

I Keuken verbindingsgedeelte

Deze keuken wordt verlicht door twee vensters aan de zijde van de Clockemstraat, te dateren omstreeks 1927. Zoals gebruikelijk voor keukens, zijn ook de bovenlichten naar binnen toe te openen. Het raamtablet is vervaardigd uit de Belgische marmersoort 'Rouge Royal'. *(afb. 118)* Het plafond en de moerbalken zijn vlak bepleisterd. Een ijzeren kolom ondersteunt de middelste balk. Een eikenhouten paneeldeur geeft toegang tot de gang. De kussens kregen afgeronde hoeken, de bossing is redelijk breed en licht afgeschuind. Regels en deurstijlen zijn aan de zijde van de panelen geprofileerd. De deur is voorzien van een oude deurlijst, de deurklink is een recent exemplaar zonder erfgoedwaarde. De vloer is afgewerkt met keramische tegels in overhoeks patroon, samengesteld met zwarte en gele tegels. *(afb. 115)*

II Oudste vleugel 1555

Van het oorspronkelijke zestiende-eeuwse interieurafwerking blijft thans niet veel bewaard. Een zeer waardevolle getuige zijn wel de oude moerbalken die bewaard zijn. Ter hoogte van de zitplaats (ruimte aan de zuidgevel) blijft een moerbalk met gesculpteerde balksleutels bewaard.

Keuken
In deze ruimte blijven - met uitzondering van het deur- en vensterschrijnwerk - geen erfgoedelementen bewaard. Indien bouwwerken worden uitgevoerd moet wel de nodige aandacht geschonken worden aan eventuele oudere vloerpakketten, de fundering van de verdwenen open haard, enzovoort. Van de open haard is een gewelfde onderschoring bewaard in de zestiende-eeuwse kelder. Een oude paneeldeur geeft toegang tot traphal 1. *(afb. 116)*

Kantmuseum
Het kantmuseum is toegankelijk via een dubbele deur in traphal 2. Het is een oude paneeldeur, mogelijk een bestaande deur toen de zusters het Refugiehuis betrokken. In het kantmuseum werden lichte wanden en een nieuwe vloer voorzien. De kunstige kantwerken van de zusters worden er tentoongesteld maar er zijn met uitzondering van de dubbele deur geen bouwkundige erfgoedelementen zichtbaar. Vermoedelijk blijven er wel oudere afwerkingen boven de later toegevoegde afwerkingslagen bewaard. De deur naar de verbindingsgang verdween ook achter deze nieuwe lagen. *(afb. 119)*

afb. 120 – Oude, vermoedelijk achttiende-eeuwse deur

afb. 121 – Deur naar refter

afb. 122 – Ruimte gezien naar de Clockemstraat, met schrijnwerk uit ca. 1927

afb. 123 – Detail wandtegels

afb. 124 – Mooie oude hexagonale tegels

afb. 125 – Schade aan wandbetegeling door verzakkingen

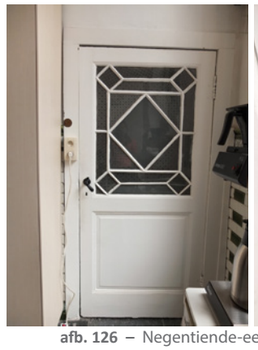

afb. 126 – Negentiende-eeuws deur naar bergruimte onder trap

afb. 127 – Natuurstenen tegelvloer onder trap

Zitplaats

De plaats is toegankelijk via een oude paneeldeur, die aan de binnenzijde witgeschilderd werd. Gezien het een dunne deur is, met afgeronde hoeken aan de kussens van de panelen, kan dit duiden op achttiende-eeuwse makelij. Ook de pijpscharnieren kunnen zo oud zijn. De gietijzeren deurklink is negentiende-eeuws. Verder geeft een grote dubbele deur toegang tot de vroegere refter in de zuidvleugel. (zie verder)

Het meest opvallende element van deze ruimte is de oude moerbalk, die aan de hand van de balksleutels met wapen in 1555 en dus ook bij de authentieke interieurelementen van het Refugiehuis kan worden gerekend. De moerbalk werd in het verleden bepleisterd, wat nog zichtbaar is aan de grove inkepingen in het hout. De balken werden met een beitel beslagen om te zorgen voor een betere hechting met de bepleistering. Hierdoor verdwenen een aantal details en ornamenten. Het lijkt zo dat de balken aanvankelijk door een korbeel werden ondersteund. De overige delen van het plafond zijn vlak bepleisterd zonder lijstwerk. Boven de muur tussen traphal en zitplaats lijkt ook een ingepleisterde moerbalk zichtbaar te zijn. Gezien de bepleistering geen deel uitmaakt van een stucplafond en gezien de andere moerbalk ook van zijn bepleistering werd ontdaan is het zeker te verantwoorden kleine sonderingen te maken in de bepleistering op moerbalken om na te gaan welke balken nog authentiek en mogelijk ook geornamenteerd zijn, dit om de juiste restauratieopties te bepalen.

De vloer is belegd met hexagonale cement- of keramische tegels in patroon met drie verschillende kleuren. Het zijn tegels uit 1850-1910. De wandbetegeling is te dateren aan het einde van de negentiende - begin van de twintigste eeuw. Overal is er een groene plinttegel met profiel. Hierboven een lambrisering gevormd door witte en groene *biseautétegels*, thans vaak benoemd als 'metrotegels' en te herkennen aan hun afgeschuinde randen. Dergelijke tegels kwamen op aan het einde van de negentiende eeuw en werden zo genoemd omdat ze bekend werden door hun toepassing in de Parijse metrostations, geopend in 1900 en ontworpen door Hector Guimard. De geglazuurde tegels werden geliefd door hun grote lichtreflectie en het gemakkelijk schoonmaken ervan. Omwille van dit hygiënische aspect werden ze vaak in keukens toegepast, maar ook in een refter zijn ze zeker op hun plaats. Boven de *biseautétegels* werd een fries aangebracht van tegels met bloemmotieven en palmetten, omzoomd met een biesje van smalle tegeltjes met bolletjesmotief. Hierboven werd het geheel tenslotte afgewerkt met fijne geprofileerde groene tegels, die door hun profilering doen denken aan een stootlijst van een traditionele houten lambrisering. Aan het kleurverschil is zichtbaar dat men vroeger al een aantal tegels heeft moeten vervangen. Bovendien werden jammer genoeg veel tegels beschadigd t.g.v. verzakkingen.

De ramen aan de zijde van de Clockemstraat hebben gelijkaardige detailleringen, beslag en beglazing dan de ramen uit 1927 en kunnen hierdoor wellicht in dezelfde perdiode gesitueerd worrden.

afb. 128 – Balksleutels uit 1555

afb. 129 – Foto van de refter, datum onbekend (©Delcampe) in vergelijking met de huidige toestand die niet veel verschilt, afgezien van het verlaagde plafond en de vloerbekleing met linoleum/vinyl.

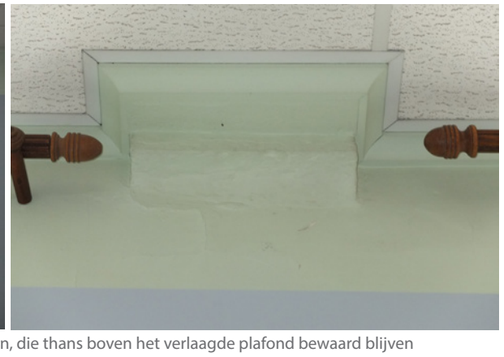

afb. 130 – Natuurstenen consoles onder de moerbalken, die thans boven het verlaagde plafond bewaard blijven

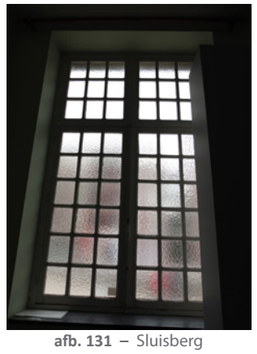

afb. 131 – Sluisberg

afb. 132 – Binnenkoer

afb. 133 – Muurkast en bijhorend beslag

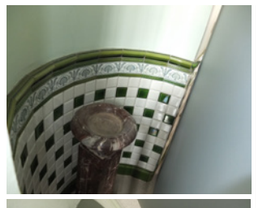
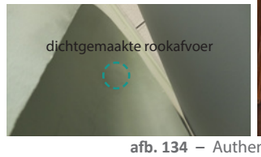

afb. 134 – Authentieke kachelnis

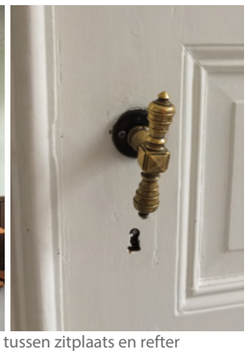

afb. 135 – dubbele deur tussen zitplaats en refter

III Zuidvleugel

Mediatheek (vroegere refter)

De ruimte die tot voor kort als mediatheek werd gebruikt was de vroegere refter, maar is net zoals vroeger toegankelijk via een dubbele paneeldeur, thans witgeschilderd en nog voorzien van oud messing beslag. *(afb. 135)* De fraaie hexagonale tegels zijn bedekt door een linoleumvloer, maar zijn wel bewaard, te zien aan het doordrukken van het hexagonale patroon. Een gelijkaardige vloer is nog zichtbaar in de zitplaats. De wandbetegeling, deuren en kachel/beeldnis blijven ook bewaard. Het plafond met bepleisterde moerbalken op natuurstenen consoles is bewaard boven een verlaagd plafond. Mogelijk zijn dit de oorspronkelijke moerbalken toen het gebouw eind zestiende eeuw werd opgetrokken. Opvallend genoeg zijn er enkel consoles bewaard aan de buitenmuur van de Sluisberg en dit enkel in de eerst twee traveeën van de kamer, terwijl er op de historische foto meer consoles zichtbaar zijn. Mogelijk werden deze in de negentiende eeuw aangevuld in stucwerk, mogelijk zijn ze iets hoger geplaatst en hierdoor net boven het verlaagde plafond terecht gekomen. *(afb. 130)*

Op de oude foto is een sterke lichtintensiteit zichtbaar in de ramen aan de zijde van de binnenkoer, waardoor vermoed kan worden dat de huidige verbindingsgang nog niet gebouwd werd en de glazen gaanderij nog bestond. *(afb. 129)* In dat geval is de foto te dateren voor WOII. Bovendien zijn geen ramen zichtbaar in de buitengevel aan de Sluisberg. Het schrijnwerk van deze ramen, dat gaaf bewaard blijft, is te situeren omstreeks 1930 en komt vormelijk overeen met het schrijnwerk van vleugel 2. Mogelijk werden de ramen aangebracht in 1927. De cementen raamomlijsting ter imitatie van de natuurstenen raamomlijstingen van oudere raamopeningen duidt ook in deze richting en geeft ook eerder aan dat de raamopeningen in de twintigste eeuw werden aangebracht. De vensters zijn nog voorzien het (oorspronkelijke?) gehamerd glas, wat ondoorzichtig is. *(afb. 131)* De ramen aan de zijde van de binnenkoer zijn ouder, maar kregen gelijkaardige pompspanjoletten. Ze werden enkel onderaan voorzien van ondoorzichtig glas. In de fijne houten glasroedes is op een aantal plaatsen nog negentiende-eeuws mondgeblazen glas bewaard. De ramen hebben hun oorspronkelijke ingewerkte knieren. *(afb. 132)*

De twee eikenhouten dubbele deuren zijn ook zichtbaar op de oude foto. Het is oud schrijnwerk, dat mogelijk al in het Refugiehuis aanwezig was voor de ursulinen het betrokken. De linkerdeuren geven toegang tot een muurkast, de rechterdeuren geven verbinding met de traphal. Ze zijn voorzien van deurknoppen van gegoten messing en fraaie pijpscharnieren. *(afb. 133)* De kachel-/beeldnis tussen deze twee deuren blijft ook bewaard, maar wordt aan het zicht ontrokken door een grote kast. Kachelnissen kwamen voor vanaf de late achttiende eeuw tot het midden van de negentiende eeuw.[76] In deze periode kwamen de ijzeren kolomkachels in opmars, die de vorm hadden van een zuil of piamide en veel aantrek had omdat het verwarmingselement voor een grote warmteverspreiding zorgde.[77] Kachelnissen waren meer dan manshoog, meestal voorzien van een halfronde boog, al dan niet versierd met stucwerk. Daar waar in de winter de kachel stond, werd deze in de zomer soms vervangen door bijvoorbeeld beelden of een etagère.[78] Op de oude foto is de nis ingevuld met een Christusbeeld. Het verwarmingselement of beeld blijft niet bewaard. Wel staat er nog een sokkel uit de Belgische marmersoort 'Rouge Royal', die precies ook zichtbaar is op de oude foto en mogelijk deel is van het oorspronkelijke zomer-ensemble. Er zijn sporen zichtbaar van opgedroogd water, vermoedelijk t.g.v. de kamerplanten die erop stonden. (zie oude foto) De rookafvoer werd dichtgepleisterd toen de kachels buiten gebruik kwamen, het afgedichte gat is duidelijk te onderscheiden. *(afb. 134)*

De ruimte kreeg dezelfde wandbetegeling als de zitplaats. Bijzonder in deze ruimte is dat de tegels doorlopen in de kachelnis en hiervoor speciale formaten werden gebruikt. In plaats van rechthoekige Biseautétegels heeft men voor de ronde nis vierkante tegels gebruikt. De wandbetegeling blijft in deze ruimte beter bewaard dan in de zitplaats. Aan het kleurverschil van een aantal tegels is zichtbaar dat deze later werden vervangen.

76 FOCK, W. (red.), *Het Nederlandse interieur in beeld - 1600-1900,* Zwolle, 2001: 374
77 ZANTKUIJL, H.J., *Bouwen in Amsterdam,* Amsterdam, 1992: 375
78 FOCK, W. (red.), *o.c.,* Zwolle, 2001: 346

afb. 136 – Traphal

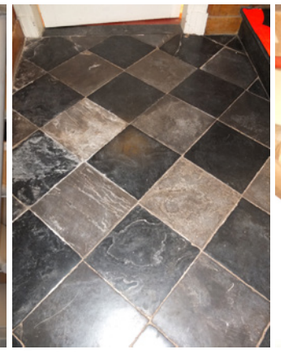

afb. 137 – Vloer onder trap

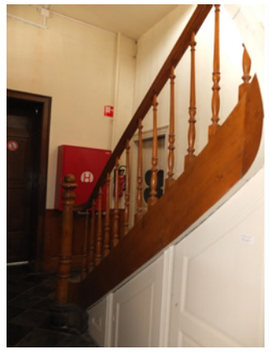

afb. 138 – Schrijnwerk toilet

afb. 139 – Decoratieve tegels met bijhorende fries

afb. 140 – Ramen zijde Sluisberg

afb. 141 – Ramen zijde verbindingsgang

afb. 142 – Deur naar klas II

afb. 143 – Deur naar traphal

Traphal

De traphal bevat een slingertrap met hieronder ingemaakte kasten met oud schrijnwerk. Rechts van de trap geeft een negentiende-eeuwse paneeldeur toegang tot de achterliggende klas. De vloer, ook onder de trap, is bedekt met natuurstenen tegels in overhoeks verband en in dambordpatroon. De steensoort, vermoedelijk een kalksteen (Basècles?), kon niet bepaald worden. Oppervlakkig zijn een aantal tegels afgeschilferd, maar over het algemeen verkeert de vloer is goede staat. Gezien de hoge kostprijs van natuurstenen vloeren lijkt het vreemd dat men deze vloer bewust aanbracht in de bergplaats onder de trap. Vermoedelijk gaat het hier over een vloer die ouder is dan de trap zelf, of toch zeker ouder dan de afscheiding met kastdeuren. De trap is te dateren in de tweede helft van de negentiende eeuw.

Toiletruimte

De toiletruimte die bereikbaar is vanuit de traphal heeft een oude, maar aangepaste paneeldeur. De interieurafwerkingen van het toilet zijn vernieuwd, maar het raam aan de Sluisberg is nog een negentiende-eeuws exemplaar met geprofileerde glasroedes, ingewerkte knieren en pompspanjolet. Een deel van de beglazing is oud, een deel werd vervangen door vlak ondoorzichtig glas. *(afb. 138)*

Klas I

Het vloerniveau van de klas is een traptrede lager dan dit van de traphal. De overgang wordt gemaakt met een hardstenen deurdorpel. Meteen springt de fraaie gedecoreerde vloer in het oog. Het gaat over oude keramische of cementtegels met bijhorende fries, te dateren in de periode 1850-1910. *(afb. 139)*

De twee vensters naar de Sluisberg zijn te dateren omstreeks 1927, gezien de gelijkaardige detailleringen, beslag en beglazing aan deze van vleugel 2. *(afb. 140)* De twee vensters naar de verbindingsgang zijn authentieke negentiende-eeuwse ramen met kleinhoutverdeling en houten glasroedes. Er blijft nog veel ambachtelijk mondgeblazen glas bewaard. *(afb. 141)* De raamvleugels zijn te openen met een spanjolet. De twee bovenste raamvlakken kunnen naar binnen toe worden geopend om de klasruimte te verluchten. Dit doet men door aan een touwtje te trekken, dat het veerslot omlaag trekt en hierdoor het raam opent. Deze slotjes komen ook voor bij een aantal andere negentiende-eeuwse vensters. Een deur in lijn van de toegangsdeur van de traphal geeft verbinding met de naastgelegen klas. *(afb. 142)* De paneeldeur is op dezelfde manier opgebouwd als deze van de traphal. *(afb. 143)* De scharnieren zijn nog origineel, maar de deurklink werd vervangen door een modern exemplaar. De deuren zijn allebei witgeschilderd, vermoedelijk niet de oorspronkelijke afwerking.[79]

Het plafond en de moerbalken werden vlak bepleisterd. De muren zijn vlak bepleisterd. Tegen de oostwand van de klas blijft een kachelnis bewaard, zij het zonder wandbetegeling zoals in de rijkelijker gedecoreerde refter. *(afb. 144)* Onderaan werd de muur afgewerkt met een recente lambrisering zonder erfgoedwaarde. Op de plaatsen waar deze wegviel komt de geschilderde lambrisering aan het licht, bestaande uit verschillende houtimitaties en fijne biesjes. De stenen plint is weggebroken. Vermoedelijk was dit een bijpassende plinttegel bij de decoratieve vloertegels. *(afb. 145)*

afb. 144 – Kachelnis

afb. 145 – Geschilderde lambrisering

79 Vermoedelijk waren ze beschilderd met een houtimitatie, in gelijkaardige kleuren als de geschilderde lambrisering

afb. 146 – Westmuur met kachelnis

afb. 147 – Bepleisterd plafond

afb. 148 – Lambrisering

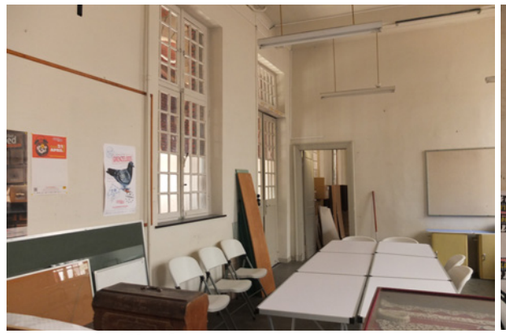

afb. 149 – Schrijnwerk zijde verbindingsgang

afb. 150 – 19de-eeuws raam

afb. 151 – 19de-eeuwse deur

afb. 152 – Winkelhaakvormig taatsgeheng

afb. 153 – Plafondbepleistering en kooflijst

afb. 154 – Schrijnwerk zijde Sluisberg

afb. 155 – Detail schrijnwerk, later toegevoegde ventilatiejaloezies

Klas II

Deze klas is iets groter dan de eerste klas. De deuropeningen in de westwand werden dichtgemetseld tijdens de verbouwing van de overige vleugels tot wooneenheden. Tegen deze wand blijft wel de kachelnis bewaard. *(afb. 146)* Delen van de muur zijn nog afgewerkt met een houten beschilderde lambrisering met stootlijst en panelen met versierde hoeken. *(afb. 148)* Het plafond is vlak bepleisterd, net zoals de moerbalken. *(afb. 147)* De overgang tussen plafond en muren wordt gemaakt met een eenvoudige kooflijst. *(afb. 153)*

Het schrijnwerk van de drie vensters naar de Sluisberg is negentiende-eeuws en met geprofileerde houten glasroeden in kleine ruiten verdeeld. *(afb. 154)* Het schrijnwerk komt overeen met dit tussen de verbindingsgang en de eerste klas. In een van de vensters is een latere ventilatie aangebracht, bestaande uit glazen jaloezieën. *(afb. 155)* De vensters naar de verbindingsgang zijn negentiende-eeuws en voorzien van oorspronkelijk beslag (o.a. veerslot bovenste vensters), ingewerkte knieren en veel mondgeblazen glas. *(afb. 150)* De onderdoorzichtige beglazing van de ramen is recent, dit van de deur is ouder en gelijkaardig aan dat van vleugel 3. De klas is toegankelijk via een dubbele deur naar de verbindingsgang, die ook negentiende-eeuws is, het schrijnwerk kreeg dezelfde details als de vensters. Ook het bovenlicht is negentiende-eeuws. *(afb. 151)* De deurvleugels draaien op winkelhaakvormige taatsgehengen. *(afb. 152)* De deurklink is een modern exemplaar.

De vloer is bedekt met linoleum. Wellicht blijft hieronder een oude decoratieve tegelvloer bewaard, gelijkaardig aan deze van klas I.

afb. 156 – Overzicht gang

afb. 157 – Schrijnwerk ca. 1850

afb. 158 – Oude trappaal

afb. 159 – Overzicht eetzaal

afb. 160 – Paneeldeur

afb. 161 – Console

afb. 162 – Paneeldeur

afb. 163 – Plankenvloer

afb. 164 – Oud raam met mondgeblazen glas

4.1.5 Eerste verdieping

I ***Oudste vleugel 1555***

Circulatie

De eetzaal is een langgerekte ruimte aan de Clockemstraat, waarlangs de horizontale circulatie bestaat uit een lange gang tussen traphal 1 en 2. De trappaal van traphal 1 is een oude trappaal die herplaatst werd en overeenkomt met de trappaal van de gelijkvloerse verdieping. De balustrade zelf is een latere toevoeging. *(afb. 158)* De gang werd in de negentiende eeuw aangebouwd, die wederom omstreeks het midden van de twintigste eeuw vervangen werd door de huidige gang. De oude buitengevel van het Refugiehuis bleef bewaard, alsook het schrijnwerk uit het midden van de negentiende eeuw. *(afb. 157)* Enkele ramen hebben houten glasroedes, een aantal ramen kregen ijzeren glasroedes. De gang is toegankelijk via een dubbele deur, met beglazing in ijzeren glasroedes. Het schrijnwerk bevat nog veel authentiek beslag en ambachtelijke beglazing.

Eetzaal

De grote ruimte werd in een latere fase verdeeld tot eetzaal en afwas. De oude moerbalken blijven in het zicht en zijn nog voorzien van natuurstenen consoles. *(afb. 161)* Het merendeel van de consoles kreeg een bepleistering. De moerbalken en de vlakke plafonds hiertussen werden bekleed met plaatmateriaal zonder bouwhistorische waarde. De houten vloer is bekleed met linoleum of vinyl. Een oude eikenhouten paneeldeur geeft toegang tot traphal 2. De deur is voorzien van de oorspronkelijk deuromlijsting en een messing kruk. *(afb. 160)*

Linnenkamer

De linnenkamer is de meest zuidelijke ruimte van de vleugel uit 1555, maar werd hier pas later ingericht. De oudere structuren zijn nog aanwezig, maar worden door bepleisteringen en behangpapier aan het zicht onttrokken. De kamer is teogankelijk via een paneeldeur met eenvoudige deurlijst en gietijzeren klinken. In de ruimte is een oude houten plankenvloer zichtbaar, die wellicht doorloopt tot in de traphal en gang, maar daar niet zichtbaar is door de linoleumbekleding. De massieve vloerplanken zijn oud en met handgesmede spijkers in de vloerstructuur vernageld. De vensters van de linnenkamer zijn oude vensters met kleinhoutverdeling, een pompspanjolet en ingewerkte knieren. De bovenlichten bevatten nog mondgeblazen glas.

afb. 165 – Gang aan kamers I

afb. 166 – Kamers I

afb. 167 – Traphal 3 met beeldnis

afb. 168 – Gang aan kamers II en hal met beeldnis

II Zuidvleugel

Over het algemeen komt negentiende-eeuws schrijnwerk voor aan de zijde van de binnenkoer, met houten glasroedes en veel mondgeblazen glas. De gevel aan de Sluisberg omvat schrijnwerk uit de periode omstreeks 1927. In de gangen en kamers staan verschillende oude meubelstukken die met de geschiedenis van het ursulinenklooster verbonden zijn.

Kamers I

De kamers zijn gerankschikt aan de zijde van de binnenplaats, langs een lange gang aan de zijde van de Clockemstraat. De kleine vensters omvatten negentiende-eeuws schrijnwerk met oude veersloten en ingewerkte knieren. De raamtableten zijn recenter toegevoegd en hebben geen erfgoedwaarde. Aan het einde van de gang geeft een enkele deur toegang tot traphal 3. De deur is voorzien van een bekroning en spijlen met pijlpunt, zonder glazen invulling. De deur staat hier niet op de oorspronkelijke plaats, gezien ze te kort is voor de deurkader en bijgevolg een plaat moest worden aangewend de ruimte hierboven dicht te maken. De deur beschikt nog over gietijzeren klinken. De muren en het plafond van de gang zijn bekleed met recenter behangpapier. Ook de vloer is aan het zicht onttrokken door een moderne bekleding. Gezien er geen moerbalken zichtbaar zijn is er wellicht een vlak plafond aangebracht onder deze balken. In de kamers is een bepleisterd plafond op rinkellatten zichtbaar.

De verschillende kamers zijn toegankelijk via eenvoudige paneeldeuren met gietijzeren klinken en beglaasd bovenlicht. Ook in de kamers zelf zijn plafonds, wanden en vloeren met recentere bekledingen aan het zicht onttrokken. Vermoedelijk ligt hier overal nog een oude plankenvloer onder, zoals zichtbaar is in de laatste kamer en de linnenkamer. *(afb. 166) (afb. 163 op pagina 84)*

Traphal 3 met beeldnis

Aan de overloop van de traphal is een gipsen muurnis aangebracht. De halfronde nis is bovenaan bekroond met een kruis en onderaan afgewerkt met voluten en een palmet. Het Onze-Lieve-Vrouwebeeld in de nis is vermoedelijk niet het oorspronkelijke beeld, te zien aan de redelijk kleine afmetingen in verhouding met de nis. Thans is het elementen in een kleur overschilderd, maar onder deze laag is een oudere kleurstelling of polychromie te verwachten.

Het plafond en de moerbalken zijn vlak bepleisterd. Aan de verdikking onder de pleisterlaag is zichtbaar dat de balksleutels bewaard zijn en mee overpleisterd werden. Tussen de moerbalken werd een raveel aangebracht om de trap gerieflijk met de zolderverdieping te verbinden. Een dubbele paneeldeur met oude deurlijst met neuten geeft toegang tot de gang naast de kamers II. Het element beschikt over oude scharnieren en een gietijzeren klink. De vloer van de traphal is bekleed met linoleum.

Kamers II

De kamers zijn geschikt aan de zijde van de binnenplaats en een lange gang aan de zijde van de Sluisberg. Vermoedelijk was dit aanvankelijk één grote slaapzaal, de wand die de kamerverdeling mogelijk maakt lijkt later te zijn toegevoegd. De moerbalken met balksleutels zijn overpleisterd. De vloer is bekleed met linoleum, maar hieronder ligt een plankenvloer. De verschillende kamers zijn toegankelijk via eenvoudige paneeldeuren zonder bovenlicht. Aan het einde van de gang komt men in een hal, waar de deuren naar de recent gerenoveerde kloostervleugels werden dichtgemetseld. Aan de rechtse zijde van de hal is een oude (deur?)omlijsting zichtbaar, met geprofileerd kalf en hierboven een beeldnis.

afb. 169 – Relicten van de chambrettes, ter vergelijking een foto van een slaapzaal, toen deze nog ingebruik was ©KADOC, beeldarchief Bisdom Hasselt

afb. 170 – Foto's zolder

afb. 171 – Gedemonteerde materialen, rechts leien uit Fumay

afb. 172 – Pen sporenpaar

4.1.6 Tweede verdieping

De tweede verdieping betreft de zolderverdieping, die in een latere periode ter hoogte van de hanebalken voorzien werd van een vlak plafond, om hier kamers en chambrettes te creëren. De spantbenen, bestaande uit kromhout, werden ook overpleisterd.

I Oudste vleugel 1555

Chambrettes
De chambrettes zijn slaapruimtes gecreeërd met lichte wanden, die aan de zijde van de centrale gang met gordijnen konden worden afgesloten. Veel blijft er van deze constructies niet bewaard. De vloer is bekleed met linoleum. In de muren zijn oude verluchtinsroosters zichtbaar.

Kamer
Aan de noordgevel van de vleugel komt een kamer voor, waar de vloer onbekleed is en de eikenhouten plankenvloer zichtbaar bleef. De planken zijn vernageld in de houten roostering met handgesmede spijkers. In het dak zijn dakvlakvensters aangebracht, als aanvulling van de lichtinval door de dakkapellen. De dakkapellen verkeren in minder goede staat, de dakvlakvensters zijn geen passende elementen binnen dit waardevolle monument.

Zolder
De zolder boven de chambrettes en kamers is toegankelijk via een eenvoudige rechte steektrap, waarvan het trapgat afgesloten is met een zolderluik. De verdeling van de zolder in twee verdiepingen is een negentiende-eeuwse ingreep, wat betekent dat de dakconstructie aanvankelijk open was, van de verdiepingsvloer tot aan de nok. Wel is het ook mogelijk dat vanaf de bouw of in de eeuwen hierop een vlieringzolder werd voorzien. *(afb. 173)* Hiervan kunnen bouwsporen bewaard blijven. Tijdens restauratie- of herbestemmingswerken moet hieraan voldoende aandacht worden geschonken. Gezien de grote historische waarde van de dakkap heeft het de voorkeur bouwsporen en andere details nauwkeurig op te meten en te registreren.

De dakconstructie werd opgebouwd in de vorm van een sporenkap. Ondanks de aanwezige spantbenen en gordingen kan men hier niet spreken van een zuivere gordingenkap, gezien de spantbenen niet ononderbroken doorlopen van voet tot de nok. De spanten zijn opgebouwd met kromhout, bomen liet men voor dergelijke gebogen onderdelen opzettelijk in een gebogen vorm groeien. De periode waarin kromhout werd gebruikt loopt van het einde van de dertiende eeuw tot het midden van de zeventiende eeuw. Het kromhout kwam voor in het onderste deel van het spant, om meer ruimte van de zolder te kunnen benutten. Indien het over een grote kapconstructie ging, werd boven het eerste kapjuk nog een tweede aangebracht, meestal geplaatst binnen de vlieringbalken. Het tweede dakjuk draagt de wurmten (soort gordingen) die de sporen ondersteunen. In het hogere juk waren de kromhouten niet nodig.[80] De sporen zijn bovenaan per paar aan elkaar verbonden met houten pennen, een nokbalk is niet aanwezig. Op de sporen werd de bebording (schalieberd) geplaatst, waarin de leibedekking werd vernageld. Grote delen van de dakkap hebben nog oude bebording. De onderdelen van de spanten zijn met pen-en-gatverbindingen aan elkaar bevestigd. Er zijn nog goed telmerken zichtbaar.

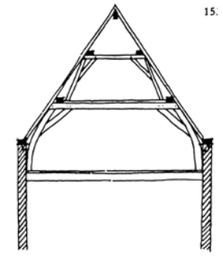

afb. 174 – Referentie gelijkaardige dakkap ©Zantkuijl

afb. 173 – Referentie vlieringzolder

De zoldervloer bestaat uit twee niveaus. Op de zoldervloer liggen oude leien, waaronder exemplaren in de roze-paarse leisoort uit Fumay. Ze zijn niet meer bruikbaar, maar geven wel nog informatie over het oudere leitype en de afmetingen hiervan. Teven liggen er nog blokken witsteen, waarvan de afkomst onduidelijk is. Vermoedelijk zijn dit oude stenen, die tijdens de laatste restauratie vervangen werden.

80 ZANTKUIJL, H.J., *o.c.,* Amsterdam, 2007: 42

afb. 175 – Muziekklas, gezien richting Clockemstraat

afb. 176 – Oude houten vloer onder linoleum

afb. 177 – Oude foto schilderklas ©KADOC

afb. 178 – Eén bewaard schoolbankje

afb. 179 – Zolderverdieping boven het linkergedeelte van de zuidvleugel

afb. 180 – Zolder boven het rechtergedeelte van de zuidvleugel, met zicht op de vroegere buitengevel

II Zuidvleugel

Muziekklas

De muziekklas is ondergebracht op de zolder van de zuidvleugel. Delen van de zolder waren vroeger als schilderklas ingericht. De spantbenen, hanebalken en gordingen werden overpleisterd. Ook de onderzijde van de zoldervloer is bepleisterd. De houten vloer is bekleed met een laag linoleum/vinyl. Op plaatsen waar deze laag beschadigd is, is de houten vloer voor een gedeelte zichtbaar. Het lijkt erop dat de planken beschilderd werden met een tapijtimitatie of gelijkaardig. Er staat nog één oud schoolbankje, dat door de zusters bewaard werd.

Kantklosklas/club

Deze ruimte werd ingericht op de zolderverdieping, er werd een plafond toegevoegd ter hoogte van de trekbalk van de spanten. Alle elementen werden bepleisterd en behangen. De houten vloer is bekleed met linoleum/vinyl. In het dak zijn recente dakvlakvensters aangebracht.

Zolder

De zolder bestaat uit twee delen, een deel uit 1598 en een deel uit een latere periode. Het eerste deel werd op gelijkaardige wijze opgebouwd als de dakconstructie van het oudste deel van het Refugiehuis uit 1555 en loopt door tot de vroegere buitengevel van de zuidvleugel. Deze verdween in de zeventiende of achttiende eeuw achter een nieuw gedeelte, dat evenhoog werd opgetrokken. Een oud natuurstenen kozijn bleef bewaard.

Het tweede gedeelte is een eenvoudigere eikenhouten sporenkap met schaargebint, waarin de nokbalk rust. Het dak werd recenter van een onderdak voorzien. De ruimte was niet toegankelijk voor inspectie en inventarisatie. De zoldervloer bestaat uit een opgehangen bepleisterd roosterwerk, dat niet betreedbaar is en met veel stof en puin bevuild is.

afb. 181 – Zolder boven het linkergedeelte van de zuidvleugel

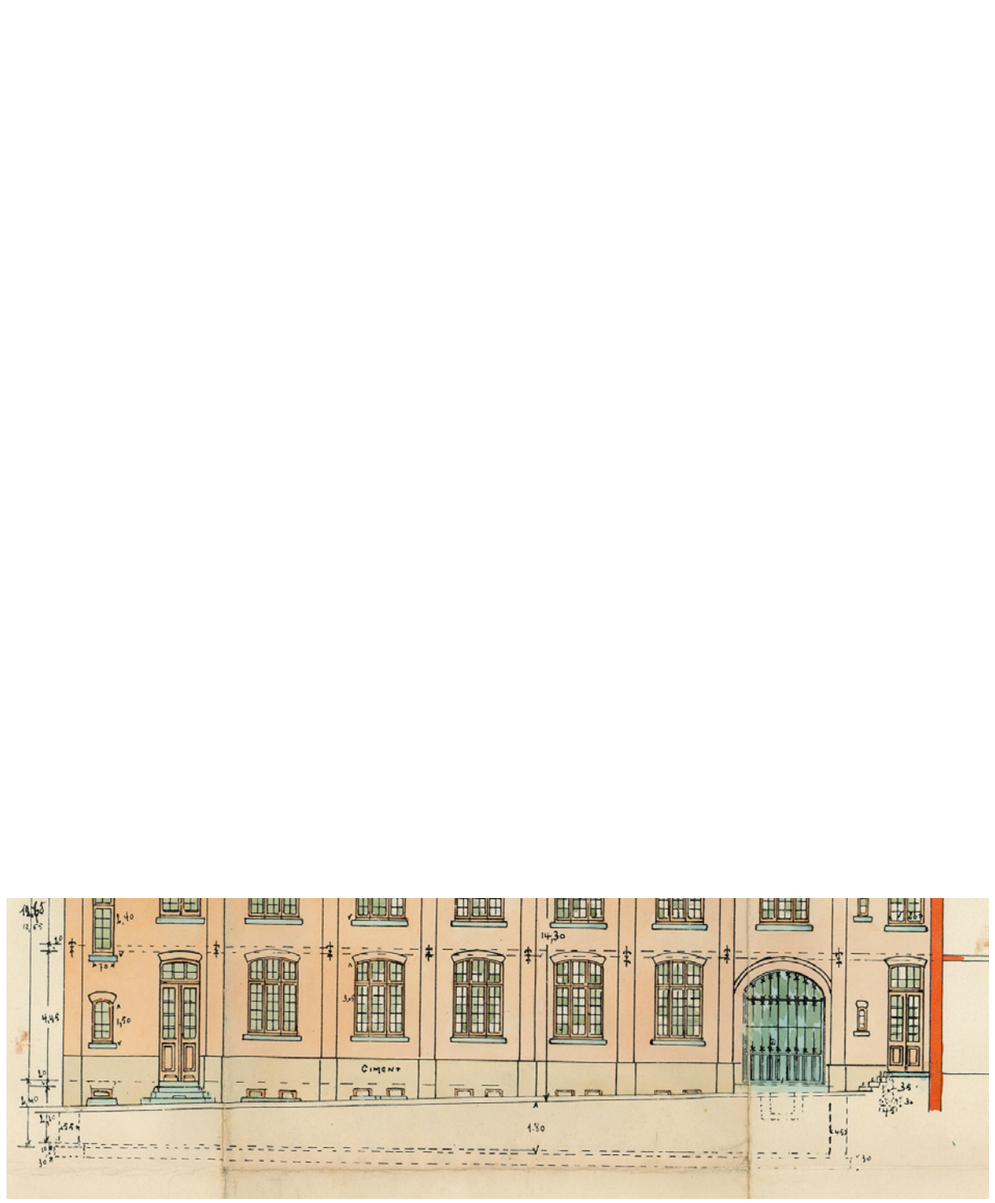
CIMENT
1.30
1.30
1.30

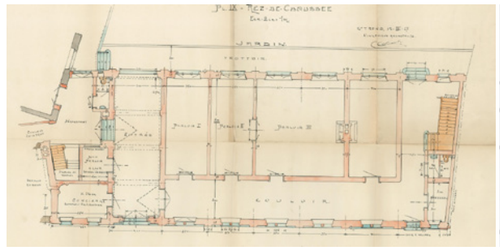
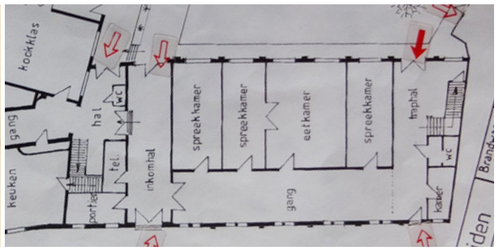

afb. 182 – Vergelijking van de plannen uit 1927 en van de huidige staat ©archief Bisdom Hasselt

afb. 183 – Hal tussen vleugel 1 en vleugel 2

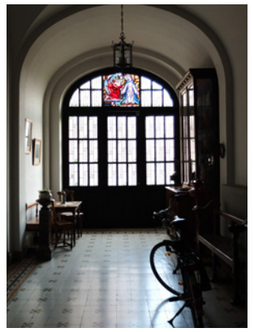

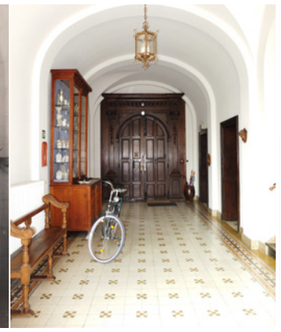

afb. 184 – Foto uit 1935 ©beeldarchief Bisdom KADOC **afb. 189** – Zicht naar voorgevel **afb. 190** – Deur naar de hal

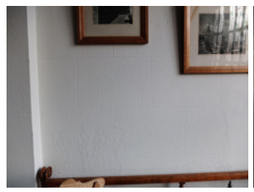

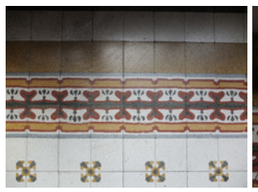

afb. 185 – Overschilderde schijnvoegen **afb. 188** – Authentieke terrazzotegels en bijhorende plint

afb. 186 – Inkomdeur met classicistische stijlkenmerken en authentiek beslag **afb. 187** – Glas-in-loodraam

4.2.2 Gelijkvloerse verdieping

Een groot deel van de gelijkvloerse verdieping bestaat uit circulatiezones, namelijk een grote inkomhal, een gang naast de spreekkamers en een grote traphal. De ruimteconfiguratie komt overeen met deze op de plannen van Govaerts. Door het aanbouwen van de vleugel werd een deel van de buitenmuur van vleugel 3 bij het interieur gelijfd. Het oude negentiende-eeuwse raam bleef bewaard, in de hal is de hardstenen raamdorpel zichtbaar. Als het plan uit 1927 vergeleken wordt met dit van de huidige toestand zijn er geen wijzigingen zichtbaar. De ruimteconfiguratie bleef met andere woorden zeer gaaf bewaard.

I Hal tussen vleugel 2 en vleugel 1

De trap in deze hal werd gerecupereerd uit een ouder gebouw en door Govaerts (?) van bijkomend schrijnwerk als afkasting voorzien. Het element is vermoedelijk negentiend-eeuws. De houten trap kreeg een bepleisterd achterhout. De handgreep tegen de muur werd later toegevoegd. De tegels zijn agglomeraattegels uit een latere periode (tweede helft twintigste eeuw), het is niet bekend welke vloer hier eerst lag. De doorgang naar de gang van vleugel 1 is afgewerkt met een hardstenen omlijsting met frijnslag. Dit element is nog deel van de buitenmuur van vleugel 3, waartegen de nieuwe vleugel in 1927 werd opgetrokken.

II Inkomhal

Inkomhal met oorspronkelijke terrazzotegels, fries en bijhorende terrazzoplint. Een trap geeft toegang tot de gang naar vleugel 1, die iets hoger gelegen is door het reliëf van de straat en bouwterreinen. De trap is bekleed met treden uit blauwe hardsteen. De hal is ter hoogte van de trap afsluitbaar met een deur uit 1927, met beglaasde deuren en waaiervormig bovenlicht, de tweekleurige beglazing in gehamerd glas is oorspronkelijk. De gele beglazing wordt op de plannen van Govaerts omschreven als 'verre goutte d'eau à jaune'. Dit is een gewalste structuurbeglazing waarvan het relief erg fijn is en daardoor op waterdruppels lijkt.

Het tongewelf is op dezelfde manier als de muren afgewerkt, de ritmerende pilasters vormen ribben op dit gewelf. In het pleisterwerk werden schijnvoegen getrokken. In een latere periode werden plafond en wanden in een structuurverf geschilderd. Op een oude foto zijn de voegen duidelijk zichtbaar. *(afb. 184)*

Opvallend is de fraaie inkomdeur met twee naar binnen toe opendraaiende vleugels, fries en kroonlijst rustend op twee pilasters versierd met kapiteel en bloemenslingers in houtsnijwerk. Het geheel werd uitgevoerd in eikenhout en is nog voorzien van oud handgesmeed beslag, dat ook van versieringen werd voorzien. De deur is afkomstig van het oude poortgebouw. Govaerts recupereerde de waardevolste elementen in zijn ontwerp. De deur heeft classicistische stijlkenmerken en kan op basis van constructie en stijl gedateerd worden aan het einde van de achttiende of eerste kwart negentiende-eeuw. *(afb. 186)*

Een andere oorspronkelijke deur is deze die naar de binnentuin leidt. Het glas-in-lood is oorspronkelijk. Het figuratieve glas-in-lood is een voorstelling van de Annunciatie (Maria-Boodschap), aartsengel Gabriël brengt de boodschap naar Maria in haar huis te Nazareth dat ze uitverkoren werd moeder te worden Gods Zoon. Het raam is gesigneerd door Cam. Claes, St.-Truiden. Het is de signatuur van Camille Joseph Baptiste Claes (1898-1958), kunstglazenier uit Engelsmanshoven, leerling schilderkunst en kunstglasramen aan de academie van Sint-Truiden.[81] Hij had een atelier in de Molenstraat 21 te Sint-Truiden en maakte nog werk voor de Sint-Martenskerk in Sint-Truiden, maar ook voor andere kerken, onder andere deze in Reppel, Genk, Zutendaal, Opglabbeek.[82] Wellicht werd het in 1927 voor dit bovenlicht gemaakt. Het loodnet is verzwakt, waardoor het raam naar binnen toe uitbuikt. Conserverende ingrepen zijn op korte termijn aan de orde. *(afb. 187)*

Overige erfgoedelementen
- bijhorende lantaarn
- twee oude vitrinekasten, die oorspronkelijk ergens anders stonden, ze zijn te hoog voor de ruimte

81 DRIESEN, W. en STEVAUX, K., *Wie was wie in Sint-Truiden - bijdrage tot een biografisch woordenboek,* Leuven, 2001: 36
82 BAKELANTS, I., *Inventaris glazeniers in België,* s.a., s.l.: 18/116

III Conciërgeruimte

Een authentieke houten deur met beglazing leidt naar de portiersruimte. *(afb. 191)* De beglazing van de deur is oorspronkelijk en werd in twee kleuren gehamerd glas uitgevoerd. De deur is te openen met een hefklink, die overigens bij elke deur in dit gebouw gebruikt werd. De vloer is bekleed met linoleum. In een hoek van de kamer werd een eenvoudige schoorsteenmantel voorzien. Het plafond is eenvoudig vlak bepleisterd en is laag, gezien erboven een slaapkamer voor de concierge werd voorzien, thans gebruikt als bergruimte.

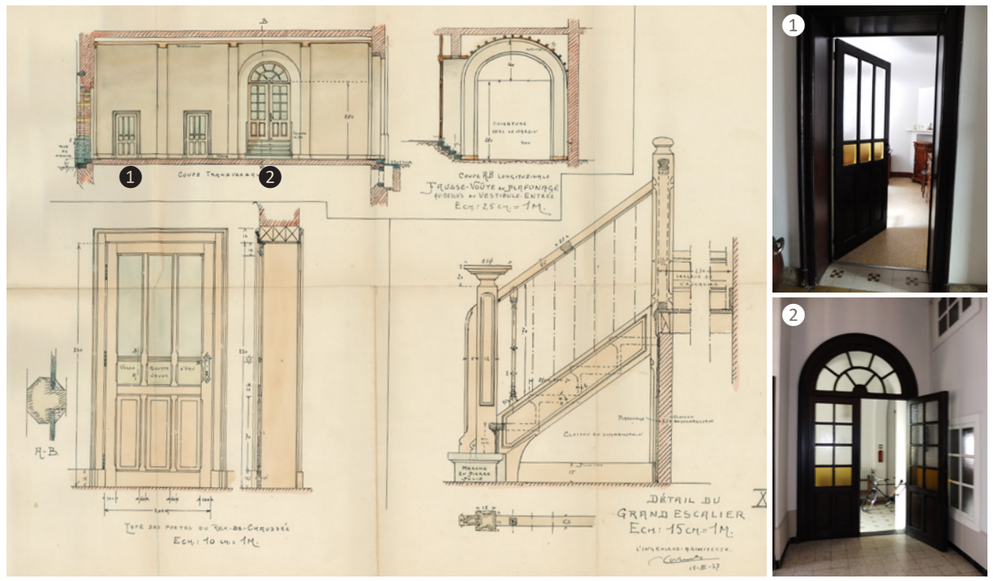

afb. 191 – Interieurelementen op de plannen uit 1927 en de huidige staat ©archief Bisdom Hasselt

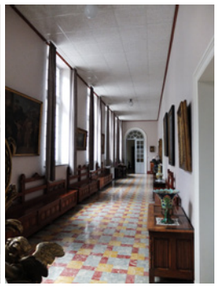

afb. 192 – Oude foto van de gang, vergeleken met de huidige situatie. Er staan oude zitbanken uit de recreatiezaal

afb. 193 – Deel van het altaar dat uit de brandende kapel werd gered

IV Gang

De deur tussen inkomhal en gang is een oorspronkelijke deur, die op dezelfde manier werd uitgevoerd als de deur naar vleugel 1. De vloer van de gang werd in een latere periode vervangen, vermoedelijk omstreeks 1950.

De muren zijn bepleisterd en licht geschilderd. Het plafond werd verlaagd met een tegelplafond, vermoedelijk blijft hierboven een oudere afwerking bewaard. Alle ramen zijn oorspronkelijke ramen. Aan de later toegevoegde scheidingswand met deur staat een deel van het altaar uit de oude kapel, dat in 1972 uit de brand werd gered. Het is een negentiende-eeuws stuk met recuperatie van een aantal oudere onderdelen, zoals bijvoorbeeld het tabernakel. Het Ursulabeeld werd na de brand toegevoegd. De twee engelen die het altaar bekroonden konden geen plaats krijgen in de hal en werden aan de kerk geschonken, waar ze enkele maanden later gestolen werden.[83] Tevens staan er nog oude banken, afkomstig uit de studiezalen en de recreatiezaal. Onder de zitting die omhoog kan worden geklapt, bevindt zich bergruimte. *(afb. 192)*

V Spreekkamers

Aanvankelijk waren dit allemaal spreekkamers, thans is er eentje tot eetkamer omgevormd, zonder hiervoor echte verbouwingen te doen. Alle ramen aan de zijde van de binnentuin werden recent vervangen. De spreekkamers zijn alle nog voorzien van de oorspronkelijke binnendeuren met inbegrip van beslag en beglazing. Ook hier werden ze in een latere fase grijs geschilderd. De houten deuromlijstingen sluiten met een afgekante neut aan op de houten plinten. (oorspronkelijk)

Het plafond werd verlaagd met een tegelplafond, ter hoogte van de vensters werd een retombé voorzien. De oorspronkelijke marmeren schoorsteenmantels blijven bewaard.

In de eerste spreekkamer aan de inkomhal blijft een oude keramische vloer bewaard, voorzien van bijhorende rode plinttegels. Er staan twee kasten met glas-in-lood, die typische onderdelen vormen van een eetkamer-ensemble. Ook de stoelen lijken een deel te zijn geweest van een ensemble.[84] De volgende spreekkamer staat via een dubbele deur in verbinding met een grote spreekkamer hiernaast. In beide ruimtes ligt de oorspronkelijke plankenvloer. De plafonds werden verlaagd, mogelijk blijft hierboven nog een ouder plafond bewaard. De bolkroonluchter is mogelijk oorspronkelijk. De schoorsteenmantel uit carraramarmer is oorspronkelijk, de haardmond werd in een latere periode met bakstenen dichtgemetseld. De meubels zijn stukken uit het klooster, die hier doorheen de tijd verzeild geraakten. De stoelen en armstoelen zijn mogelijk de oorspronkelijke meubels. De laatste spreekkamer heeft een gelijkaardige houten vloer en een verlaagd plafond. De schoorsteenmantel is vervaardigd uit bruingrijze marmersoort met diamantkopornamenten in een lichtere marmer. Onder het tablet van de mantel is een ander tablet uit de marmer *rouge royal* zichtbaar, wat hier vermoedelijk pas later werd tussengevoegd ter versteving? De marmersoort is nog in een aantal ruimtes zichtbaar, maar werd daar als raamtablet gebruikt. *(zie afbeeldingen op volgende pagina)*

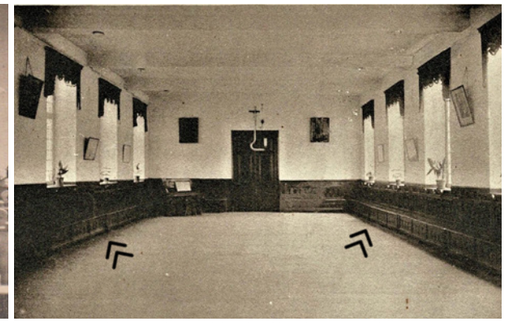

afb. 194 – De oude banken van de studie- en recreatiezaal bleven (deels) bewaard ©Beeldarchief bisdom Hasselt, KADOC

83 Gesprek met de zusters, d.d. 23-09-2019

84 Een gelijkaardige kast staat ook nog in de eetzaal op de eerste verdieping van vleugel 1

afb. 195 – Betegelde deurdorpels als overgang tot de naaldhouten plankenvloer van de spreekkamers

afb. 196 – Oude cementtegels met bijhorende rode plinttegels

afb. 197 – Meubilair intrinsiek verbonden met de spreekkamers

afb. 198 – Verlaagd tegelplafond

afb. 199 – Marmeren schoorsteenmantels

afb. 200 – Vensterschrijnwerk

afb. 202 – Lijst-neut-plint

afb. 201 – Oorspronkelijke deur

VI Traphal

De oorspronkelijke trap blijft bewaard en werd net zoals Govaerts hem ontwierp uitgevoerd. Onderaan werd een wand geplaatst, waarachter de keldertoegang schuil gaat. Het achterhout van de trap is bepleisterd, waardoor licht goed in de traphal wordt gereflecteerd. Recenter werd er een traplift aangebracht, maar deze ingreep is reversibel. De betegeling van de gang is recenter, te dateren in de periode 1940-1960. De buitendeur naar de Clockemstraat is oorspronkelijk, net zoals haar bovenlicht en beslag. De binnendeuren in deze hal zijn allemaal oorspronkelijk, met uitzondering van de scheidingswand en deuren tussen de traphal en de grote gang. Die werden later toegevoegd. De oude deuren werden in een latere periode grijs geschilderd, aanvankelijk hadden ze een houtkleur, vermoedelijk met houtimitatie beschilderd. Degelijke schildering is ook gebruikt voor de trap, waarbij de trappalen en handgreep in een rodere houtimitaite werden geschilerd (kersenhouten, mahonie,...) en de overige delen in een lichtere houtkleur (eiken, beuk). De buitendeur naar de binnentuin werd vernieuwd.

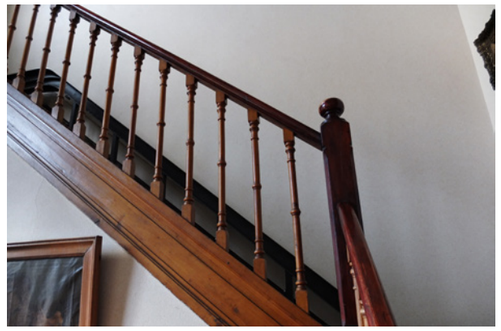

afb. 203 – Trap, met recentere traplift en tapijtloper

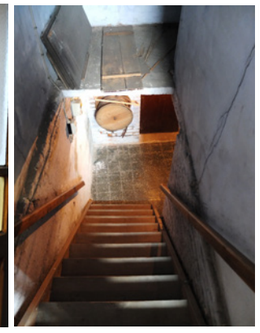

afb. 204 – Keldertoegang, de deur werd aan de buitenzijde beschilderd

afb. 205 – Oude buitendeur

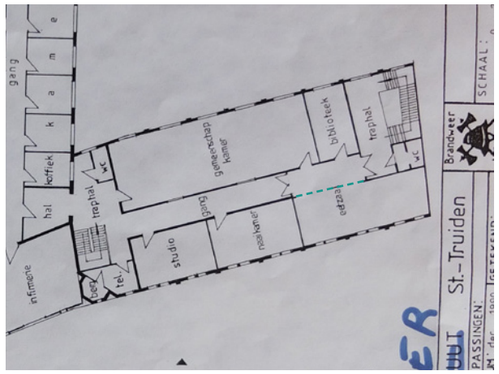

afb. 206 – Gewijzigde ruimte (eetzaal)

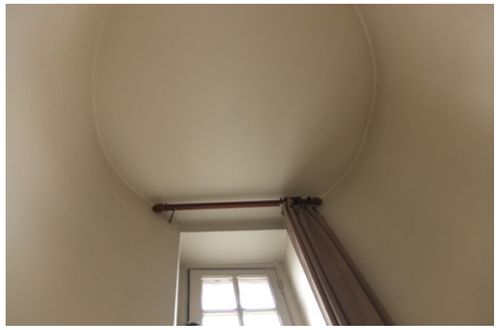

afb. 207 – Interieur torentje

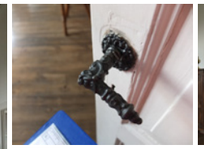

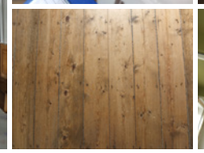

afb. 209 – Interieur gemeenschapskamer

afb. 208 – Zittende Madonna met Kind, 2019 en 1953
©BALaT cliché B146606

afb. 210 – Eetzaal, gezien richting Clockemstraat

4.2.3 Eerste verdieping

De configuratie van de ruimtes van deze verdieping wijzigde licht, daar waar men een muur van de gang uitbrak om de eetzaal te vergroten. *(afb. 206)* De ruimtes zijn geschikt links en rechts van een lange gang, die ter hoogte van de noordelijke traphal met een dubbele deur kan worden afgesloten. De deur is van hetzelfde type als deze van de gelijkvloerse verdieping, maar wer ook hier wit overschilderd. De gang heeft een houten vloer en houten plinten. De gehele verdieping heeft vlak bepleisterde plafonds en bepleisterde moerbalken. In alle ruimtes blijft een plankenvloer bewaard.

I Traphal zuid

Vanaf het bordes tussen de gelijkvloerse en eerste verdieping is de voormalige slaapkamer van de conciërge te bereiken. De ruimte wordt thans als berging gebruikt. Gezien de opbouw van het schrijnwerk zou het best kunnen dat dit een hergebruikte trap is. De vloer van de traphal is afgewerkt met houten planken, die wellicht nog oorspronkelijk zijn. Vanuit de hal leidt een deur naar het torentje aan de Clockemstraat. De eerste verdieping van het torentje is een bergplaats, op de vloer ligt vinyl boven de houten vloer. De deur is nog oorspronkelijk, met bijhorende deurlijst en eenvoudige gietijzeren klinken. *(afb. 207)*

II Gemeenschapskamer

De deur naar de gemeenschapskamer is een oude paneeldeur met fraaie gietijzeren klinken. De andere deur is er eentje van het type uit 1927, met bewaard beslag en glas. De deur werd later overschilderd. Twee binnenvensters zijn in dezelfde periode te dateren en zorgen voor meer lichtinval in de gang. Het plafond en de moerbalken zijn vlak bepleisterd en afgewerkt met een kooflijst. Op een credenstafeltje staat een waardevol houten beeld van een zittende Madonna met Kind. Het werd omstreeks 1500 uit eikenhout gesneden door een onbekende beeldhouwer. Het werd in 1953 in het ursulinenklooster geïnventariseerd en gefotografeerd door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.[85] Het beeld werd in 1953 gefotografeerd zonder kroon.

III Eetzaal

In de eetzaal bleven weinig authentieke materialen bewaard. Mogelijk ligt er onder de linoleumvloer nog een oudere plankenvloer. De dubbele deur van het type uit 1927 sloot aanvankelijk de gang af.

IV Traphal noord

Het gaat over de oorspronkelijke trap. De houten vloer blijft bewaard onder de linoleumbekleding. Aan de zijde van de binnentuin werden nieuwe ramen geplaatst. De ruimte is voorzien van eenvoudige vlak bepleisterde plafonds.

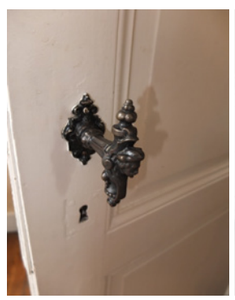

afb. 211 – Interieur gemeenschapskamer

85 KIK-IRPA, BALaT, http://balat.kikirpa.be/object/11043662

afb. 212 – Traphal noord en toegangsdeur tot de tweede verdieping

afb. 213 – Traphal zuid, met deur uit 1927 en bouwspoor van een dichtgemetseld venster

afb. 214 – Gang

afb. 215 – Kamer zijde binnentuin

afb. 216 – Authentieke deur en beslag

afb. 217 – Oorspronk. venster

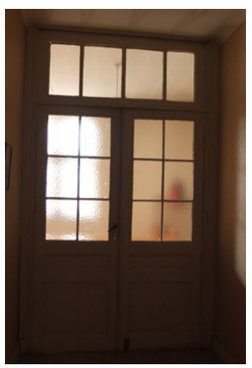

afb. 218 – Oude binnendeur met ijzeren glasroedes en authentiek beslag

4.2.4 Tweede verdieping

I Traphal noord

De houten vloer is bekleed met linoleum. Een oorspronkelijk venster zorgt voor licht ter hoogte van het bordes tussen eerste en tweede verdieping. De traphal is afgesloten van de gang door middel van een later toegevoegde dubbele deur.

II Traphal zuid

Naast de traphal die de gelijkvloerse met de eerste en tweede verdieping verbindt is nog een traphal aangebracht, die de tweede verdieping met de zolder verbindt en wellicht ook in 1927 werd gebouwd. De deur naar de traphal is niet van beglazing voorzien, maar is wel te dateren in 1927. Het oorspronkelijke beslag bleef bewaard. De trap is een eenvoudige trap met gedraaide balusters, enkele treden zijn aangetast door houtborende insecten. De vloer is bekleed met linoleum. In de zijgevel is aan de traphal een bouwspoor zichtbaar van een dichtgemetseld venster. *(afb. 213)*

III Gang met links en rechts kamers

De oorspronkelijke ruimteconfiguratie van deze verdieping bleef bewaard. Links en rechts van een lange gang werden de slaapkamers geschikt. De ramen van de voorgevel aan de Clockemstraat zijn nog oorspronkelijk (1927) en zijn voorzien van dunne raamtabletten uit blauwe hardsteen.

Er komen verschillende deurtypes voor, waaronder een deur van het type uit 1927 maar ook paneeldeuren die mogelijk uit een ouder gebouw werden gerecupereerd. Ze zijn voorzien van gietijzeren klinken. Aan het einde van de gang geeft een dubbele deur toegang tot de zuidelijke traphal. De deur is een negentiende-eeuwse deur met ijzeren glasroeden en gehamerde beglazing. Wellicht werd deze gerecupereerd uit een ouder kloostergebouw. De klinken zijn versierde gietijzeren exemplaren. Een eenvoudige paneeldeur met fijn messing klinkje geeft toegang tot het torentje, waarin een trap naar de zolderverdieping zicht. De houten spiltrap werd overschilderd. Hiernaast is er een ruimte met boiler, die verlicht wordt met een raam in de voorgevel. Het schrijnwerk is oorspronkelijk.

De vloeren van de verschillende kamers zijn bedekt met vinyl. Hieronder is de plankenvloer bewaard.

De wanden zijn lichte wanden die eenvoudig bepleisterd werden. Ook de plafonds zijn vlak bepleisterd, zonder lijsten. In een aantal kamers werden de plafonds in een latere periode bekleed. Ook in de gang werden vloer, plafond en wanden met nieuwe materialen bekleed. De deurlijsten, neuten en houten plinten zijn wel authentiek.

afb. 219 – Torentrap

afb. 220 – Zolderdeel onder wolfseinde

afb. 221 – Grote zolderruimte, gezien richting traphal zuid

4.2.5 Zolder

De zolder is toegankelijk via het traptorentje, waarin de oorspronkelijke spiltrap bewaard is. De deuren van het torentje op de tweede verdieping en de zolder zijn oorspronkelijk en voorzien van oud beslag. De zolder bestaat uit twee delen, met een scheidingswand daar waar het wolfseind van het dak zich bevindt. De hele zoldervloer bestaat uit eenvoudige grenen planken. Het gedeelte onder het wolfseinde had aanvankelijk bepleisterde plafonds, die werden afgebroken om het dak te isoleren. Dit is nog zichtbaar aan de sporen van rinkellatten op de houten dakconstructie. Er zijn lekken in het dak, de zoldervloer was tijdens het plaatsbezoek plaatselijk erg nat.

Tussen de twee zolderdelen is er een eenvoudige deur, met oude gietijzeren klink en imitatieschilderingen van eikenhout.

De dakspanten zijn opgebouwd uit naaldhouten onderdelen, voorzien van telmerken en met bouten aan elkaar bevestigd. De gordingen en gordingschoenen werden vernieuwd met geïmpregneerd hout, te herkennen aan de groene kleur.

De noordgevel tussen het klooster het gebouw hiernaast draagt een bouwspoor van een dichtgemetseld venster. Tevens is er een gevelanker zichtbaar van het gebouw hiernaast, dat aan de binnenzijde van het klooster kwam door het aanbouwen van de vleugel in 1927. Het werd mee ingepleisterd.

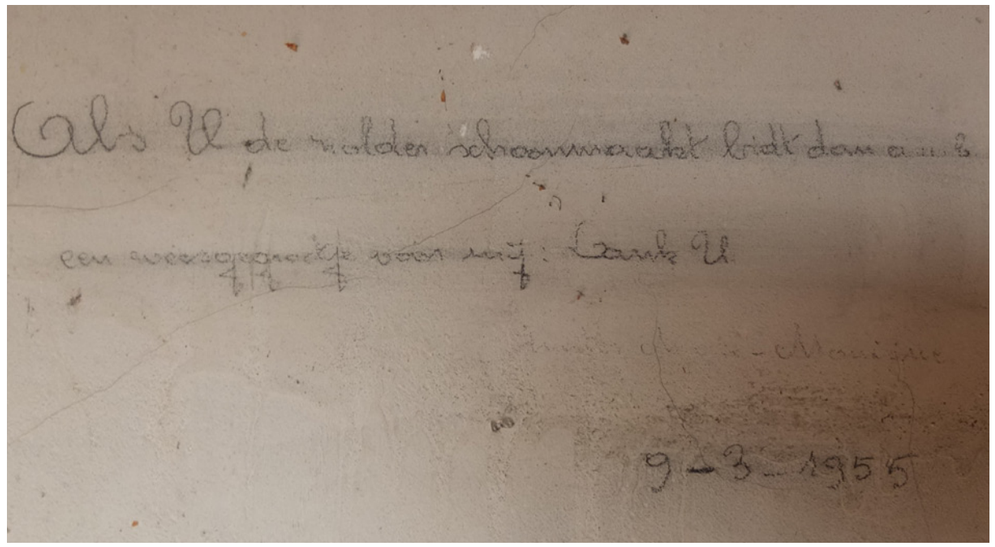

afb. 222 – Opschrif op de bepleisterde muren, 1955

afb. 223 – Ruimte gezien richting binnenkoer

afb. 224 – Zettingsscheur

afb. 225 – H. Ursula

afb. 226 – Negentiende-eeuwse paneeldeur

afb. 227 – 19de-eeuws raam

afb. 228 – H. Angela

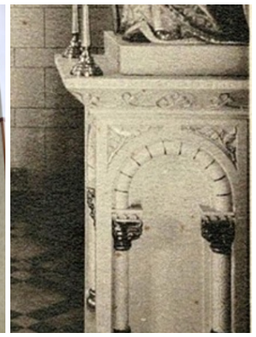

afb. 229 – H. Ursula met sokkel uit de kapel

afb. 230 – Zicht naar westelijk muur met zettingsscheuren

afb. 231 – Zicht naar de binnentuin

4.3 Vleugel 3

4.3.1 Gelijkvloerse verdieping

De gelijkvloerse verdieping is verdeeld in verschillende klassen die met elkaar in verbinding staan. Ze zijn enerzijds toegankelijk via de de hal van vleugel 2 en anderzijds via dubbele deuren vanuit de binnentuin en -koer. De verharding en overdekking met luifel zorgen daar voor een externe circulatie.

I Kookklas

De ruimte klas is verlicht met vier grote vensters. In het plafond zijn twee moerbalken herkenbaar, die omkleed werden met modern plafondtegels zonder bouwhistorische waarde. De muren werden bepleisterd en afgewerkt met behangpapier en biesje. Deze afwerking heeft ook geen historische waarde. In de westmuur tussen de kookklas en de klas hiernaast is een zettingsscheur zichtbaar, een gevolg van de graafwerken bij de aanleg van appartementscomplexen in de omgeving. *(afb. 224)* De vloertegels werden in de tweede helft van de twintigste eeuw vervangen. In de vloer zijn nog gasaansluitingspunten zichtbaar waar vroeger de fornuizen stonden.

Het schrijnwerk van de vensters naar de binnenkoer is nog negentiende-eeuws en te dateren in de periode van de bouw van deze vleugel in 1854. De houten glasroeden werden aan de binnenzijde geprofileerd. De raamvleugels draaien naar binnen toe over originele ingewerkte knieren en worden bediend met een pompspanjolet. De vensterbank is afwerkt met een tablet uit blauwe hardsteen. *(afb. 227)* Het schrijnwerk van de vensters naar de binnentuin is van hetzelfde type en voorzien van hetzelfde soort beslag. De vensters hebben nog veel ambachtelijk, mondgeblazen glas.

Een hoge dubbele paneeldeur geeft verbinding met naastgelegen klas. Ze is nog voorzien van de oorspronkelijke deurlijst met neuten en opgebouwd uit naaldhout. Ze is te dateren omstreeks 1854. Het beslag is een verzameling van verschillende negentiende-eeuwse elementen. De gietijzeren klinken passen niet bij de messing sleutelplaten. Vermoedelijk zijn de sleutelplaten oorspronkelijk, gezien er geen sporen zichtbaar zijn van de aanpassing ervan. *(afb. 226)* Verder staan er authentieke banken in de ruimte en een groot gipsen beeld van de heilige Ursula, patrones van de ursulinen. De afkomst van het beeld is niet bekend. *(afb. 225)*

II Klas 1

Deze klas heeft dezelfde erfgoedelementen als de kookklas. Het schrijnwerk aan beide zijden van het gebouw is oorspronkelijk, voorzien van knieren en pompspanjoletten, fijne houten glasroeden en veel mondgeblazen glas. Plafond en vloer kregen een nieuwe afwerkingslaag. In het plafond zijn twee moerbalken zichtbaar. De schuifdeur naar de achtergelegen klas is een recent element. Hierboven zijn diverse zettingsscheuren zichtbaar. *(afb. 230)* De deur naar de binnentuin is ook nog voorzien van waardevol negentiende-eeuws schrijnwerk. De klink werd vervangen door een modern exemplaar. *(afb. 231)*

Er staan twee grote heiligenbeelden die uit de brandende kapel werden gered. Het gaat over een groot houten beeld van de heilige Angela, afkomstig uit het atelier van C. Janssen uit 1869. De polychromie van het beeld werd beschadigd door de brand en er is ook aantasting zichtbaar van houtborende insecten, vermoedelijk niet meer actief. De sokkel is niet dezelfde als deze uit de kapel, maar past wel goed bij het beeld. *(afb. 228)* Het andere beeld is een houten beeld van de heilige Ursula, ook afkomstig uit het atelier van C. Janssen. De authentieke sokkel werd blijkbaar ook uit de brand gered, deze is zichtbaar op oude foto's van de kapel. Het Ursula-beeld dat hierop zichtbaar is lijkt echter een ander beeld te zijn. *(afb. 229)*

III Klas 2

Deze klas is gelijkaardig aan klas 1, maar dan met een dubbele deur naar de binnenkoer en een dubbele deur naar de binnentuin. Het schrijnwerk is authentiek, enkel de deurklinken zijn al een keer vervangen. De vloer- en wandtegels zijn recenter.

4.3.2 Eerste verdieping

De eerste verdieping is toegankelijk via de traphal van vleugel 2 en een hal. De hele verdieping is in twee gedeeld door een centrale gang, waarvan links en rechts de slaapkamers van de zusters geschikt zijn. Aan de linkse zijde is een grote slaapkamer ingericht als kapel. De eerste slaapkamer naast de hal was vroeger de ziekenkamer. Tussen de vroegere ziekenkamer (nu koffiehoek) en de naastgelegen slaapkamer - waar een zuster de wacht kon houden - bleef een oud paneeldeurtje met ruitvormige sleutelplaat bewaard. In deze ruimte is er een negentiende-eeuws venster, met knieren en schuifgrendels.

Over de gehele verdieping zijn de plafonds en moerbalken bepleisterd. De houten vloer is overal met linoleum/vinyl bekleed. Onderaan zijn de muren afgewerkt met houten plinten.

Het vensterschrijnwerk aan de zijde van de binnentuin is authentiek. De bovenlichten zijn te openen met een mooi veerslot, dat met een touwtje bediend werd. Het schrijnwerk van aan de zijde van de binnenkoer is licht verschillend, hier zijn de twee raamvleugels alleen te openen en is het bovenlicht vast. De gang kan aan het einde worden afgesloten met een grote dubbele deur met versierde lijst. Of deze deur hier op de oorspronkelijke plaats staat is niet meteen duidelijk.

afb. 232 – Foto's van de eerste verdieping

4.3.3 Tweede verdieping

Deze verdieping werd in de tweede helft toegevoegd als vervanging van de zolderverdieping met trapgevels en de hele dakconstructie. Het was een noodzakelijke ingreep om tegemoet te komen aan het groeiend aantal internen. De verdieping heeft geen erfgoedwaarde en betekent een verstoring van vleugel 3. Bovendien is er nu een deel met rode mechanische bakstenen zichtbaar tegen de fraaie renaissancegevel. (zijde Clockemstraat) *(afb. 233)* Het dak was hier aanvankelijk afgewerkt met een wolfseinde.

Aan het einde van de gang werd de deur dichtgemaakt. Het bovenlicht is oud, maar werd uit een ander deel van het gebouw gerecupereerd.

afb. 233 – Aanvankelijk was het dak met wolfseinde afgewerkt ter hoogte van de aansluiting met vleugel 1

afb. 234 – Beeld patroonheilige Johannes de Doper

DEEL 5
ERFGOEDWAARDES

5.1 Erfgoedwaardes beschermingsbesluit

I 1935 Kunsthistorische, historische en oudheidkundige waarde

'Een onroerend goed heeft historische waarde als het getuigt van een (maatschappelijke) ontwikkeling, gebeurtenis, figuur, instelling of landgebruik uit het verleden van de mens.[86]

Het Refugiehuis is een zeldzaam voorbeeld van renaissancearchitectuur, waarvan de structuur en een aantal elementen zeer gaaf bewaard bleven. Met name de bijzondere voorgevel ('pignon Saint-Jean') met oorspronkelijk beeld van Johannes de Doper is een opvallend en zeldzaam geheel. De eeuwenlange geschiedenis van het Refugiehuis is een belangrijke drager van de erfgoedwaarde. Het perceel werd reeds in de veertiende eeuw bebouwd door de broeders van Averbode. Eeuwenlang vormt het Refugiehuis al een vaste waarde binnen de historische stadskern van Sint-Truiden. De oude puntgevel werd uit het oog verloren door later toegevoegde bebouwing, die het geheel aan het zicht onttrok. Mede dankzij stadsarchitect Govaerts werd de gevel in 1905 als zeer waardevol bevonden en in 1915 gered van de sloop.

De tastbare verbintenis met de abdij van Averbode is nog goed afleesbaar aan de hand van wapens, monogrammen en het beeld van patroonheilige Johannes Baptiste. Hierin schuilt ook voor een deel een zekere artistieke waarde, als getuige van vakmanschap en begaafdheid van de uitvoerders. De architectuur werd met bijzonder veel zorg vormgegeven en weerspiegelt nog steeds de smaak en status van haar opdrachtgever.

Dat de ursulinen het Refugiehuis betrokken is nog zichtbaar aan de negentiende-eeuwse lagen die ze aan het gebouw hebben toegevoegd. Ze laten zien op welke manier de reeds bestaande gebouwen een nieuw gebruik kregen en werden aangevuld met nieuwe (school)vleugels. De lagen zijn daarom mee dragers van de historische waarde.

II 1997 Historische, in casu architectuurhistorische waarde

'Een onroerend goed heeft architecturale waarde als het getuigt van een fase of aspect van de (landschaps)architectuur of de bouwkunst in het verleden. Het kan gaan om typologie, stijl, oeuvre of materiaalgebruik. Deze waarde kan worden gelijkgesteld aan de vroegere in-casu-waarde "architectuurhistorische waarde". De discussie gaat over de interpretatie van de term 'architecturaal' als beperkt tot materiële zaken, objectgericht, bouwstijl (e.d.) versus ruimer met inbegrip van de immateriële elementen zoals wooncultuur, een historisch referentiekader (e.d.). En over het onderscheid tussen de 'architecturale' en de 'culturele' waarde. Waarbij de 'culturele' waarde eerder voor de duiding van grote tendensen/fenomenen (zoals de impact van WO) zou gebruikt worden. De invalshoek op het te beschermen object zal bepalend zijn voor de waarden die men toekent en de opmaak van het dossier. Consensus dat architecturale waarde meer de nadruk legt op het materiële, de (bouw)evolutie, typologie, de bouwstijl, oeuvre, materiaalgebruik.[87]

De zuidvleugel van het Refugiehuis werd gebouwd in 1598 in opdracht van abt Mathieu Valentyns. Dit gebeurde in de periode waarin de abdijgemeenschap Averbode moest verlaten om te vluchten voor rondtrekkende soldaten en men zich moest hergroeperen in het Refugiehuis te Sint-Truiden. De noodzakelijke uitbreiding is een sterkte representatie van een woelig deel van onze geschiedenis, waarin het gewoon was dat kloosters en abdijen Refugiehuizen oprichtten in de buurt van vriendschappelijke religieuze gebouwen of complexen in andere steden. Het minder zekere economische klimaat en vermoedelijk haastig optrekken van de nieuwe vleugel wordt weerspiegeld in een eenvoudigere architectuur. Toch werden gevels en constructie-elementen met veel zorg en bijzondere kwaliteit verwezenlijkt. Zowel qua architecturale stijl als materiaalgebruik leunt de zuidvleugel aan bij de gevels van het oudste Refugiehuis.

Ook hier is het interieur voornamelijk het resultaat van negentiende- en twintigste-eeuwse verbouwingen, maar zijn een aantal negentiende-eeuwse elementen sterke representaties van de smaak en degelijkheid waarmee de ursulinen bouwden. Er werden duurzame materialen gebruikt en men had veel aandacht voor schoonheid en esthetiek.

86 https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemes/waardetypes/c/43 (12-01-2020)
87 https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemes/waardetypes/c/39 (12-01-2020)

HOGE ERFGOEDWAARDE: behoud is noodzakelijk

POSITIEVE ERFGOEDWAARDE: behoud is wenselijk

BEPERKTE TOT GEEN ERFGOEDWAARDE: het element moet niet absoluut behouden blijven, maar is ook niet beeldverstorend

GEEN ERFGOEDWAARDE + STORENDE KARAKTER: deze elementen/materialen moeten verwijderd worden of vervangen door een passender element/materiaal

OBJECTEN/RELICTEN MET HOGE ERFGOEDWAARDE

OBJECTEN/RELICTEN MET POSITIEVE ERFGOEDWAARDE

afb. 235 – Legenda inkleuring erfgoedwaardes

afb. 236 – Erfgoedwaardes kelder

5.2 Erfgoedwaardes bewaarde toestand 2019

Ook aan vleugels 2 en 3 kunnen erfgoedwaardes worden toegekend. Vleugel 3 omvat gave neoclassicistische gevels uit het midden van de negentiende eeuw, met zeer veel authentiek schrijnwerk en ambachtelijke mondgeblazen beglazing. De architectuur getuigt van de kwaliteiten die de ursulinen met zich mee brachten en laat thans nog duidelijk zien dat het gebouw werd opgetrokken als schoolvleugel met klassen. Er werden hoogwaardige materialen gebruikt, waaronder een grote hoeveelheid aan natuursteen voor de raam- en deuromlijstingen. De verdieping die in de tweede helft van de twintigste eeuw werd toegevoegd doet afbreuk aan deze architectuur.

Aan de gevelrij van het in 1927 toegevoegde volume kan ook een hoge monumentwaarde worden toegekend. Het authentieke ontwerp bleef tot op heden gaaf bewaard, zowel wat betreft het exterieur als het interieur. De gevels vormen inmiddels een beeldbepalend element in de gevelrij van het ursulinencomplex. Bovendien kan aan het gebouw een hoge architectuurhistorische waarde worden toegekend, gezien het werd toegevoegd nadat de fraaie renaissancegevel door Govaerts werd gered van de sloop en herwaardeerd, mede door de bouw van deze vleugel. Ook deze vleugel werd met veel aandacht voor kwaliteit gebouwd, zowel op vlak van ontwerp als op vlak van gebruikte materialen en schrijnwerk.

De binnenkoer heeft geen authentieke elementen meer, maar heeft een grote historische waarde gezien de ruimte het gevolg is van successieve bebouwing en daarmee de systematische uitbreiding van het ursulinencomplex representeert. De omlopende gaanderij was hierin steeds een constante. Hoewel de huidige gaanderij niet meer de oorspronkelijke is en de architectuur niet bijzonder waardevol, is de aanwezigheid van een verbindende gang toch een belangrijk erfgoedkenmerk van het ursulinenklooster.

Ditzelfde geldt voor de binnentuin. Hoewel er geen sprake meer is van een historische tuinaanleg blijven toch een aantal elementen hiervan als getuige bewaard. De religieuze elementen zoals heiligenbeelden, beeldnissen en calvarie zijn bovendien belangrijke getuigen van het gedachtegoed van de zusters. Ook al worden de gebouwen in de nabije toekomst herbestemd, toch zullen deze elementen een brug vormen tussen de nieuwe invulling en de oude invulling, waardoor de gebouwen herkenbaar blijven als zijnde kloostergebouwen.

Bovendien mag de archeologische waarde van het complex niet worden vergeten. Behalve voor de recent (2014) onderzochte delen is het duidelijk dat de ondergrond een belangrijke drager is van de historische waarde. Dit geldt niet alleen voor de open percelen, maar ook voor de bebouwde percelen. Vaak blijven sporen van oudere bebouwing hieronder bewaard, zijn opeenstapelingen van vloerpakketten onder de huidige vloeren het resultaat van eeuwenlang bouwen en verbouwen, enzovoort.

Hieronder wordt per bouwlaag een inkleuring gemaakt van de erfgoedwaardes van de gebouwen. Dit gebeurt voor de muurmassieven en algemene interieurafwerking enerzijds en het schrijnwerk anderzijds. Vier kleuren representeren vier verschillende niveaus van erfgoedwaarde. Elementen met een blauwe kleur hebben een hoge erfgoedwaarden en moeten bewaard blijven om de erfgoedwaarde van het geheel niet te schaden. Groengekleurde elementen hebben een positieve erfgoedwaarde, wat wil zeggen dat de afbraak ervan afbreuk zou doen aan de erfgoedwaarde van het complex. Behoud is wenselijk. De gele kleur wordt gegeven aan elementen met beperkte of weinig erfgoedwaarde. Dit wil zeggen dat ze niet absoluut behouden moeten blijven, maar ook niet beeldverstorend zijn. De rood ingekleurde elementen zijn dit wel. Ze hebben geen erfgoedwaarde en hebben een verstorend karakter. Dergelijke elementen/materialen worden best verwijderd of vervangen door een passender element/materiaal, om de erfgoed- en belevingswaarde te herstellen. *(afb. 235)*

I Kelder

Met name de kelder onder het Refugiehuis heeft een zeer hoge monumentwaarde. Het geheel dateert uit de zestiende eeuw en mogelijk zelfs een oudere periode. Het kwam regelmatig voor dat oudere kelders in een nieuwe gebouw werden geïntegreerd. De kelder was langs buiten toegankelijk, wat nog aangevoeld kan worden door de plaats van de huidige trap. Het gewelf van een inmiddels verdwenen haard op de gelijkvloerse verdieping is waardevol omwille van de bouwhistorische informatie dat zo'n element geeft. De kelder onder vleugel 2 is gebouwd in 1927. Deze kelderruimte is waardevol, maar aan de interieurelementen zijn veel aanpassingen gebeurd. Een aantal vloeren en binnendeuren zijn nog oorspronkelijk en kunnen desgewenst als inspiratie dienen voor de keuze van restauratiematerialen. *(afb. 236)*

II Gelijkvloerse verdieping

> zie waardeschema's p.p. 114-115

De interieurelementen van **vleugel 2** hebben als op zichzelf staande elementen niet de hoogste monumentwaarde. Er is een aanpassing van een aantal elementen mogelijk. Wel is de ruimteconfiguratie nog volledig oorspronkelijk en vormen de interieurelementen samen een geheel met grote ensemblewaarde. Veel van de interieurelemeneten werd ontworpen door architect Govaerts. Bij voorkeur blijven planindeling, schrijnwerk en de gehele inkleding van de inkomhal bewaard. Indien mogelijk zou het fijn zijn dat een aantal oorspronkelijke meubelstukken in een spreekkamer aanwezig blijven.

De **verbindingsgang** herbergt bijzonder fraaie vitrinekasten en ook hier is het ensemble goed bewaard, wat de beleving van de ruimte versterkt. De gang heeft een zekere monumentwaarde, niet zo zeer door zijn huidige materiaalgebruik maar eerder door het feit dat de gang vanaf de komst van de ursulinen steeds een verbindende factor was tussen de verschillende vleugels. Wél hield men weinig rekening met de bestaande gevels toen de gang werd opgetrokken. De ritmering van de gang en gewelven komt niet overeen met de bestaande traveeën, wat soms voor een verstoring zorgt.

Daar waar het **negentiende-eeuwse schrijnwerk** bewaard bleef is er bijzonder veel ambachtelijke beglazing overgebleven. Veel van het schrijnwerk is bovendien voorzien van oorspronkelijk beslag.

De interieurs van de klassen in vleugel 3 zijn wat verbouwd. Met name de oude vloeren, de binnendeuren en de kachelnissen zijn waardevol en blijven bij voorkeur bewaard.

De binnenruimtes van het **Refugiehuis** zijn zeer waardevol, ookal zijn ze thans voornamelijk afgewerkt met negentiende-eeuwse materialen, die soms nog recenter werden aangepast. De negentiende-eeuwse materialen vormen vaak (maar niet altijd) een waardevolle aanvulling op de historische gelaagdheid en blijven bij voorkeur bewaard. Verlaagde plafonds, linoleumvloeren en consorten worden bij voorkeur verwijderd. Bij het verwijderen van lagen moet men steeds in het achterhoofd houden dat hieronder nog oudere elementen bewaard kunnen blijven. Denken we bijvoorbeeld aan de oude moerbalken die in de mediatheek bewaard zijn boven het recent toegevoegde tegelplafond. Moerbalken, muurmassieven en vloeren kunnen teruggaan naar de oudste bouwfase van het Refugiehuis. Als recente tegelvloeren in dit oudste volume worden uitgebroken, kunnen hieronder oudere vloerpakketten bewaard zijn met archeologische waarde. Het uitgraven van vloeren in functie van technieken (vloerverwarming, isolatie,...) zal dan ook om een archeologische prospectie vragen. Daar waar oude haarden werden afgebroken, blijven soms sporen bewaard in de grond. *(afb. 237)*

afb. 237 – archeologische relicten van een afgebroken schoorsteen in een achttiende-eeuwse woning, bewaard onder een later toegevoegd vloer ©Fotoarchief Bokrijk

III Eerste verdieping

> zie waardeschema's p.p. 116-117

Ook in de eerste verdieping blijft veel negentiende-eeuws schrijnwerk bewaard. Hoewel de ruimtes van het Refugiehuis voor een groot deel ingevuld zijn met kleine kamers, worden ze toch ingekleur met een hoge erfgoedwaarde, gezien er onder de minder waardevolle elementen zeer waardevolle oude elementen bewaard kunnen zijn.

De erfgoedwaarde van de eerste verdieping van vleugel 3 is beperkt. Wél waardevol zijn enkele kamertjes, waaronder het ziekenkamertje, omdat deze nog een verhaal vertellen over het leven in het ursulinenklooster.

De verdieping van vleugel 2 heeft een positieve erfgoedwaarde, de ruimteconfiguratie en een aantal interieurelementen bleef gaaf bewaard.

Er blijven een aantal oude moerbalken bewaard, al dan niet op natuurstenen consoles. Aan deze elementen wordt ook een hoge erfgoedwaarde toegekend.

IV Tweede verdieping

> zie waardeschema's p.p. 118-119

De tweede verdieping van het Refugiehuis en de uitbreiding uit de zeventiende (?) eeuw kreeg een hoge monumentwaarde. Het gaat hier over de zolderverdieping. De negentiende-eeuwse chambrettes en bepleisteringen hebben een ondergeschikte waarde, daar ze niet erg zeldzaam zijn en bovendien helemaal niet gaaf bewaard zijn. Met name de afwerking van de verdieping in het zeventiende-eeuwse deel is storend.

Voor vleugel 3 betekende de toevoeging van de tweede verdieping een verstoring van de erfgoedwaardes. De gehele verdieping werd uitgevoerd in weinig kwalitatieve materialen en in een architectuur die een breuk vormt binnen het fraaie kloostercomplex. De gehele verdieping werd daarom rood ingekleurd.

Binnen de tweede verdieping van vleugel 2 zijn voornamelijk de traphallen, met in het bijzonder de traptoren, waardevol.

V Zolder

> zie waardeschema's p.p.

De zolder van vleugel 2 heeft een positieve erfgoedwaarde. De ruimte en dakopbouw bleef gaaf bewaard.

De zolder van het Refugiehuis is een negentiende-eeuwse verbouwing door het toevoegen van een extra vloer ter hoogte van de hanenbalken. De bepleisterde kromhouten zijn duidelijk te onderscheiden (tweede verdieping). De zolder hierboven heeft een zeer hoge monumentwaarde omdat het gaat over de oorspronkelijke houten dakkap. De negentiende-eeuwse elementen zijn hieraan ondergeschikt.

GELIJKVLOERSE VERDIEPING

SCHRIJNWERK

GELIJKVLOERSE VERDIEPING

MUURMASSIEVEN EN ALGEMENE INTERIEURWAARDE

EERSTE VERDIEPING

SCHRIJNWERK

EERSTE VERDIEPING

MUURMASSIEVEN EN ALGEMENE INTERIEURWAARDE

TWEEDE VERDIEPING

Schrijnwerk

TWEEDE VERDIEPING

Muurmassieven, draagconstructie en interieur

afb. 238 – Negentiende-eeuws schrijnwerk

DEEL 6
CONCLUSIES EN BEHEERSMAATREGELEN

6.1 Archeologie

Aangezien het Refugiehuis beschermd is op basis van de historische en oudheidkundige waarde, maken de ondergrondse dragers van voorgaande bouw- en gebruiksfases onlosmakelijk deel uit van de bescherming. Verstoringen van het bodemarchief moeten zoveel mogelijk vermeden worden, hiermee moet men bij elke ingreep in de bodem (heraanleg tuin, renovatie riolering, nieuwbouw, isolatie van vloeren, aanbrengen vloerverwarming,...) zeker rekening houden. Handelingen die gepaard gaan met ingrepen in de bodem kunnen onomkeerbare schade veroorzaken aan deze archeologische waarden en dienen daarom voorafgegaan te worden door een archeologische prospectie. Ten aanzien van de archeologische erfgoedwaarde wordt het basisprincipe van 'behoud in situ' nagestreefd. Bodemingrepen worden vanuit dit principe idealiter tot een minimum beperkt of zoveel mogelijk gerealiseerd in zones waar zich reeds (recentere) bodemverstoringen bevinden. Het is bijvoorbeeld beter de plaatsen waar recent riolering werd gelegd te hergebruiken voor nieuwe nutsleidingen.

6.2 Exterieur

De kloostergebouwen omvatten een grote rijkdom aan oud schrijnwerk , dat bovendien in vele gevallen nog oorspronkelijk en ambachtelijk mondgeblazen glas bevat en voorzien is van oorspronkelijk beslag zoals ingewerkte knieren, pompspanjolettes, veersloten, enzovoort. Bovendien zijn de fijne houten en ijzeren glasroedes beeldbepalend en is de kleinhoutververdeling erg kenmerkend voor ramen uit het einde van de achttiende en eerste helft van de negentiende eeuw. Het is sterk aan te raden dit authentieke schrijnwerk te restaureren met behoud van het beslag en zelfs de beglazing. Oud glas bepaalt in grote mate mee de uitstraling van de gevel. Daar waar betere thermische prestaties nodig zijn kan men zorgen voor een verbeterde tochtdichting en kan men werken met achterzetbeglazing. Hierbij kan het afwegingskader Historisch Schrijnwerk van Onroerend Erfgoed voor inspiratie zorgen.[88] Indien dubbele beglazing in oud schrijnwerk wordt geplaatst, dienen de effecten hiervan op de erfgoedelementen eerst onderzocht te worden. Dit kan door middel van een energieaudit, waarvoor een onderzoeksubsidie kan worden bekomen. Maar in ramen met veel kleinhout of ijzeren glasroedes zal de plaatsing van dergelijk glas weinig zin hebben.

6.2.1 Vleugel 1

Integraal behoud. Verwijderen storende dakvlakvensters, restauratie van de dakkapellen. Geen nieuwe dakvlakvensters of dakkapellen plaatsen. Punctueel herstel aan de waardevolle renaissancegevels met maximaal behoud van oude materialen. Onderzoeken was de oorspronkelijke dakbedekking was (leien>formaat bepalen aan de hand van de overgebleven leien op zolder) zodat het dak na restauratie terug op de juiste manier kan worden afgewerkt.

6.2.2 Vleugel 2

Integraal behoud, met uitzondering van de ramen van de achtergevel. Verwijderen van storende dakvlakvensters, mogelijkheid onderzoeken of nieuwe dakkapellen kunnen worden toegevoegd aan de achtergevel.

6.2.3 Vleugel 3

Behoud van de gevels en het schrijnwerk, behoud van de galerij valt af te wegen. Het platform biedt wel kansen op vlak van toegankelijkheid. De later toegevoegde verdieping wordt bij voorkeur afgebroken en hersteld naar de oorspronkelijke dakvorm met trapgevels, zij het op een modernere manier.

88 https://www.onroerenderfgoed.be/publicaties/afwegingskader-historisch-schrijnwerk (15-01-2020)

6.2.4 *Binnenkoer*

Het groen zichtbaar op historische foto's nodigt uit om de huidige binneplaats wat te ontharden. Leibomen kunnen een ideaal warmtescherm zijn voor onze steeds warmere zomers en zouden in dit opzicht, maar ook als referentie naar de vroegere situatie, een waardevolle toevoeging van de koer betekenen. Indien men terug bomen aanplant kan men best kiezen voor een soort die in de winter bladverliezend is, zodat de gebouwen maximaal het daglicht kunnen benutten. De weinig passende verharding wordt bij voorkeur verwijderd. Er kan een nieuwe verharding naar historisch voorbeeld worden toegevoegd, een binnenplaats onderscheid zich juist van een binnentuin door de verharding. Voor de verbindingsgang dient men een concept uit te werken vanuit de bestaande situatie of vanuit een geheel nieuw element. De huidige gang heeft erfgoedwaarde, maar verstoort in zekere mate het ritme van de oude gevels met achttiende- en negentiende-eeuwse gevelopeningen. Gaanderijen, overdekte passages en verbindingsgangen waren een vaste constante binnen de ursulinenarchitectuur op deze site. De elementen kunnen inspiratie zijn voor het nieuwe ontwerp.

6.2.5 *Binnentuin*

Behoud van de beelden, calvarie, wintertuintjes en Onze-Lieve-Vrouwkapel. Verbeteren overgang met achtergelegen nieuwbouwcomplex. Er moeten afspraken worden gemaakt met naastgelegen restaurant, de nooduitgang komt uit in de binnentuin. De tuin kan in zijn geheel geherwaardeerd worden, met de nodige aandacht voor de kleinere erfgoedelementen terwijl tegelijk ingezet wordt op biodiversiteit. De tuin kan terug een sterke identiteit krijgen door inspiratie te halen uit de historiek.

6.3 Interieur

Steeds moet men in het achterhoofd houden dat oude structuren thans aan het zicht onttrokken zijn door verlaagde plafonds, latere bepleisteringen enzovoort. Oude muurmassieven moeten absoluut behouden blijven, waarbij de aandacht uitgaat naar archeologische relicten, bouwsporen in vloerpakketten, enzovoort. Ter voorbereiding van de restauratie- en herbstemmingsplannen kunnen best enkele sonderingen worden gemaakt in tegelplafonds, recente overpleisteringen, linoleum/vinyl, teneinde de mogelijk bewaarde historische afwerkingen in kaart te brengen. Dit is nodig teneinde de juiste restauratie- en ontwerpopties te nemen. Voor een aantal elementen kan **stratigrafisch onderzoek** worden aangeraden, denken we aan overschilderde binnendeuren, de overschilderde gang van vleugel 2, schrijnwerk, enzovoort.

Bouwsporen zijn belangrijke getuigen van (elke) bouwhistorische fase en daarom een waardevolle historische bron in situ. Het komt de authenticiteit ten goede als men tijdens de restauratie voldoende aandacht schenkt aan deze sporen en ze bij voorkeur nauwkeurig registreert. Men moet er naar streven bouwsporen te behouden.

Verticale circulatie: niet alle trappen zullen behouden kunnen blijven, om wille van de brandveiligheid en integrale toegankelijkheid. Een grondige restauratiestudie is nodig om te bepalen welke trappen gesupprimeerd kunnen worden. De traphallen die historisch waardevol zijn, blijven best bewaard, niet alleen omwille van de erfgoedwaarde, maar ook om de historische leesbaarheid van het gebouw niet te verstoren.

Zorg dragen voor de **oudste kern** van het gebouw, met name het Refugiehuis en het verbindingsgedeelte. Voor dit gebouw zal het een uitdaging zijn het te strippen van alle waardeloze afwerkingen zoals tegelplafonds en vinyl. En dit met aandacht en gevoeligheid voor de historische gelaagdheid van het gebouw. De negentiende-eeuwse aanvullingen door de ursulinen betekenden vaak een toevoeging van een waardevolle laag. Het was een school met veel aandacht voor kunst en ambachtsgevoel en dit weerspiegelt zich vandaag nog in de gebouwen. Dit zijn gebouwen waar jarenlang de uiterste zorg aan werd besteed. Er zal een selectie gemaakt moeten worden van welk schrijnwerk behouden kan blijven. Maximaal behoud van de achttiende- en negentiende-eeuwse deuren wordt best vooropgesteld. Hoewel vleugel 2 nieuw als monument is beschermd kan de ensemblewaarde hier niet onopgemerkt blijven. Zowel de buitenschil als het interieur zijn goed bewaard, met authentieke binnendeuren enzovoort. Met de kleinere slaapkamers kan met iets vrijer omgaan dan met de overige verdiepingen, gezien de beperkte waarde van deze kamers en de verlaging van gebruiksgenot en ontwerpopties. Men kan bijvoorbeeld het ziekenkamertje als getuige hiervan bewaren, dat nog iets vertelt over het leven in het klooster.

Concreet wil dit dus zeggen dat er voorzichtig met afbraak en ontmanteling moet worden omgegaan, met name in de oudste delen, het Refugiehuis. De gelaagdheid en bouwsporen kunnen een verhaal vertellen van de oudste kern van dit gebouw en kunnen mogelijk licht werpen op een aantal onbeantwoorde vragen: waar stond de oorspronkelijke (spil) trap, wat bleef nog bewaard van het onderste deel van de 'pignon Saint-Jean',...? Mogelijk laat dit zich zien tijdens de restauratie- en herbestemmingswerken. Het Refugiehuis is een bijzonder monument met een eeuwenlange en bewogen geschiedenis. Dat de nieuwe bestemming hieraan weer een mooie laag mag toevoegen.

Het behoud van het oude **dak en oude bebording** wordt vooropgesteld. Typisch voor de zolder van het Refugiehuis is dat de bebording in het zicht bleef. Dit aspect moet gerespecteerd worden, men kan met andere woorden geen isolatie tussen de sporen aanbrengen en ook bepleisteringen of andere bekledingen kunnen niet worden toegestaan. Indien het dak toch geïsoleerd moet worden kan dit volgens het sarkinprincipe, waarbij geïsoleerd wordt van bovenaf. Dit moet weloverwogen en grondig bestudeerd te worden. Tevens kan men onderzoeken of de **zolder** terug in zijn **oorspronkelijke ruimtelijkheid** kan worden hersteld, wat wil zeggen dat de chambrettes en bepleistering op hanenbalken en spantbenen verwijderd wordt.

Behoud van de **diversiteit aan negentiende-eeuwse materialen**, waaronder fraaie vloeren, schoorstenen, kachelnissen, schrijnwerk en beslag, enzovoort. Configuratie van de klassen en het schrijnwerk. Aandacht voor de ensemblewaarde.

6.4 Roerend en immaterieel erfgoed

Stilaan ging het religieuze karakter van het klooster verloren, maar er zijn nog een aantal objecten die er vandaag een herinneren. Beelden, kapelletje en beeldnissen blijven bij voorkeur bewaard. Ook de beelden afkomstig uit de oude kapel kunnen een nieuwe plaats krijgen. Verder zijn er in het klooster een aantal roerende goederen aanwezig met grote historische waarde. Voorbeelden zijn de beelden die opgenomen werden in databank BALaT (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium). Ook het schoolmuseum met fraaie negentiende-eeuwse vitrinekasten verdient de nodige aandacht. Niet alleen de vitrinekasten zijn waardevol, maar ook de inhoud ervan. Het is belangrijk dat hiervoor een visie wordt uitgewerkt, teneinde geen waardevolle elementen verloren te laten gaan of de collectie te versnipperen. Een laatste overgebleven schoolbankje, bewaard op de zolder van het Refugiehuis, kan in het nieuwe ontwerp worden geïntegreerd.

Thans wordt een deel van het gebouw gebruikt als kantschool en kantmuseum. Het is belangrijk voor de site en voor het erfgoed in Sint-Truiden algemeen dat hier verder op wordt ingezet. Het kantmuseum bevat fraaie kunstwerken van de zusters, die tal van internationale prijzen wonnen, maar de ruimte kan worden opgewaardeerd. Ook de kantopleidingen kunnen tegenwoordig weer op bijval rekenen, er wordt weer steeds meer ingezet op vakmanschap en ambachten. Het Refugiehuis kan een voorbeeld zijn door actief in te zetten op activiteiten, ateliers en opleidingen.

6.5 Opvolging

Dierenhuishouding: verbetering duivenwering
Vijfjaarlijkse inspectie door Monumentenwacht Limburg
Maken van een beheersplan
Bijhouden van een onderhoudslogboek
Snelle aanpak bij vastgestelde gebreken: op korte termijn lek dichten tussen gevel en verbindingsgang
Ontstoffen van de zolders en houten elementen
In kaart brengen van aantastingen door houtborende insecten

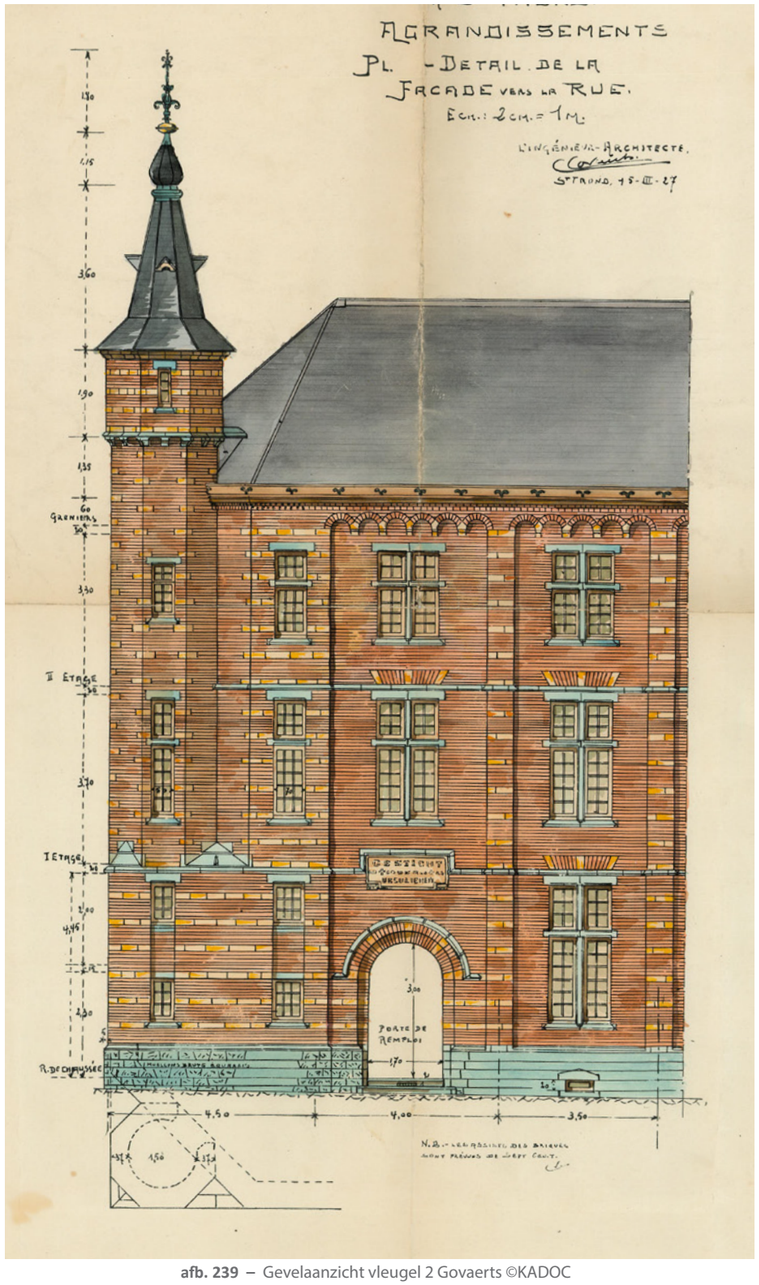

afb. 239 – Gevelaanzicht vleugel 2 Govaerts ©KADOC

DEEL 7
LITERATUUR & ARCHIVALIA

7.1 Literatuur

ARCHEBO bvba, *Archeologische prospectie met ingreep in de bodem*, Kortenaken, 2014

AUMANN, F. (et al.), *Sint-Truiden ingekaderd 1830-1914*, Sint-Truiden, 1998

BAKELANTS, I., *Inventaris glazeniers in België*, s.a., s.l.: 18/116

DREESEN, R. (et. al.), *Atlas natuursteen in Limburgse gebouwen*, Genk, 2019

DRIESEN, W. en STEVAUX, K., *Wie was wie in Sint-Truiden - bijdrage tot een biografisch woorden-boek*, Leuven, 2001

ENGELEN, L., *Het glas in België*, Leuven, 1989

FOCK, W. (red.), *Het Nederlandse interieur in beeld - 1600-1900*, Zwolle

GRYPDONCK, P., *130 jaar zusters Ursulinen Sint-Truiden - 1850-1980,* Sint-Truiden, s.a.

JANSE, H., *Houten kappen in Nederland - 1000-1940,* Delft, 1989

SMEETSERS, J., 'Iets over refugehuizen', in: *Zorgmonumenten en monumentenzorg in Sint-Truiden*, Sint-Truiden, 2009

SNEYERS, M., *150 jaar zusters ursulinen Sint-Truiden - 1850-2000*, Sint-Truiden, 2000

STOKROOS, M., *Bouwglas in Nederland*, Amsterdam, 1994

THIJS, A., *Doorheen het aloude St.Truiden - deel 8*, Hasselt, 1963

THIJS, A., *Sint-Truiden, een greep uit zijn rijke iconografie*, Hasselt, 1979

VLAAMS ARCHITECTUURINSTITUUT, *Onvoltooid verleden*, s.l., 2017

ZANTKUIJL, H.J., *Het woonhuis in de stad*, Amsterdam, 2007

7.2 Digitale bronnen

ABDIJ VAN AVERBODE, https://sites.google.com/site/homepageabdij/info/geschiedenis (17-09-2019)

ODIS, https://www.odis.be/hercules/toonOrg.php?taalcode=nl&id=22500 (19-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, besluitnr. 5, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/3072 (21-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, besluitnr. 3206, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8801 (21-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22877 (21-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140054 (21-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11920

ONROEREND ERFGOED, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/4691 (21-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, https://id.erfgoed.net/themas/4681 (21-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, https://id.erfgoed.net/themas/4698 (21-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, https://id.erfgoed.net/personen/2442 (17-09-2019)

ONROEREND ERFGOED, https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemes/waardetypes/c/43 (12-01-2020)

ONROEREND ERFGOED, https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemes/waardetypes/c/39 (12-01-2020)

ONROEREND ERFGOED, https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/15037 (21-09-2019)

UNESCO, 'Belfries of Belgium and France', te raadplegen via http://whc.unesco.org/en/list/943 (21-09-2019)

7.3 Archivalia

7.3.1 Kadasterarchief Hasselt

Mutatieschetsen en kadastrale leggers.
1846, schets 26
1848, schets 131
1852, schets 39
1854, schets 40
1863, schets 111
1867, schets 43
1876, schets 25
1878, schets 28
1881, schets 22
1888, schets 36
1897, schets 38
1900, schets 78
1908, schets 34
1917, schets 17
1928, schets 70
1961, schets 146
1962, schets 124
1973, schets 29
2009, schets 207

7.3.2 Archief Onroerend Erfgoed

Documentatiemappen over het Refugiehuis.

7.3.3 Archief KCML

Nota's ter voorbereiding van de bescherming, bewaard in het archief van de KCML.

Brief van G. Govaerts aan de gouverneur ter aanvraag tot de bescherming als monument, 28-02-1928, bewaard in het archief van de KCML.

Tekeningen van de 'Pignon Saint-Jean' door G. Govaerts.

7.3.4 KADOC (archief Bisdom Hasselt)

Archief Ursulinen Bisdom Hasselt BE.942855.1939.860
Archief Ursulinen Bisdom Hasselt BE.942855.1939.916
Archief Ursulinen Bisdom Hasselt BE.942855.1939.941
Archief Ursulinen Bisdom Hasselt BE.942855.1939, 878 'Omzendbrief 1877'
Archief Ursulinen Bisdom Hasselt BE.942855.1939
Beeldarchief Ursulinen Bisdom Hasselt BE.942855.1958
Ingescande plannen vleugel 2, architect G. Govaerts

7.4 Afbeeldingen

Alle foto's werden genomen door de auteur op 23 september 2019, tenzij anders werd vermeld.
Historische foto's komen uit literatuur, het beeldarchief Bisdom Hasselt & verzameling H. Vanelderen.